

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ  
ҰЛТТЫҚ ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ ДАМУ ОРТАЛЫҒЫ  
АРНАЙЫ ЖӘНЕ ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУ  
(РСИО ҰҒПО)

ЕРЕКШЕ ҚАЖЕТТІЛІКТЕРІ БАР БАЛАЛАРДЫ  
ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ҚАЖЕТТЕРІНЕ БАЙЛАНЫСТЫ  
ЖАЛПЫ БІЛІМ БЕРЕТІН ҰЙЫМДАРДА  
(әдістемелік ұсынымдар)

Алматы 2022

ӘОЖ 376:159.922.7  
ББК 74.3:88.8

Ұлттық ғылыми кеңестің ғылыми-әдістемелік кеңесінде мақұлданған және ұсынылған арнайы және инклюзивті білім беруді дамытудың практикалық орталығының (№ 36 хаттама Мектепке дейінгі және орта білім комитетімен бекітілген және пайдалануға ұйымының 27 желтоқсандағы).  
Қазақстан Республикасы Ғылым және білім министрлігінің Білім департаменті.

Құрастырушы-автор:

Ергарина А.К. - психология ғылымдарының кандидаты, арнайы және мектептегі инклюзивті білім беруді дамытудың практикалық орталығы "РММ Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің "Арнайы және инклюзивті білім беру" мемлекеттік мекемесі Қазақстан.

Рецензенттер:

Елисеева И.Г. - пед.ғ.к., меңгеруші, арнайы және инклюзивті мектептің "Арнайы және инклюзивті білім беруді дамытудың ұлттық ғылыми-практикалық орталығы" РММ білім беру инклюзивті білім беру" психол.ғ.к., теориялық және практикалық пәндер

Ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды психологиялық сүйемелдеу жалпы білім беретін ұйымдарда: әдіс. ұсынымдар/ Ергарина А.К. - Алматы: ҰҒПО РСИО, 2022. - 142 б.

Ұсыныстарда психологиялық дайындықты ұйымдастыру мен мазмұны мәселелері ашылады. ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар оқушыларды келесі жағдайларда сүйемелдеу жалпы білім беретін мектептің. Әдістемелік ұсынымдар психологтарға арналған, сонымен қатар жалпы білім беретін мектептердің әкімшілігіне, мұғалімдеріне және мамандарына. ӘОЖ 376:159.922.7 ББК 74.3:88.8

### ТЕРМИНДЕР МЕН АНЫҚТАМАЛАР. ҚЫСҚАРТУЛАР ТІЗБЕСІ

Осы ұсынымдарда сәйкес терминдермен келесі терминдер қолданылады анықтамалармен:

ерекше қажеттіліктері бар тұлғалар (балалар)	ерекше қажеттіліктері бар тұлғалар (балалар)
білім беру бағдарламаларымен тұрақты немесе бастан кешіретін адамдар (балалар)	білім беру бағдарламаларымен тұрақты немесе бастан кешіретін адамдар (балалар)
қажеттіліктермен қамтамасыз етілген арнайы жағдайлардағы уақытша қажеттіліктер	қажеттіліктермен қамтамасыз етілген арнайы жағдайлардағы уақытша қажеттіліктер
Бала (балалар) бастапқы және қосымша білім беру тұлғалары бар он сегіз жасқа шектеулі	Бала (балалар) бастапқы және қосымша білім беру тұлғалары бар он сегіз жасқа шектеулі
мүмкіндіктерімен	мүмкіндіктерімен
арнайы шарттар.	арнайы шарттар.
білім алуудағы жетістіктер	білім алуудағы жетістіктер
бағалау ерекше .	бағалау ерекше .
білім беру бағдарламаларын қажеттіліктерді	білім беру бағдарламаларын қажеттіліктерді
психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу	психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу
психологиялық-педагогикалық қиындықтарды жүйелеу оқытудың	психологиялық-педагогикалық қиындықтарды жүйелеу оқытудың
жеке-дамытушылық бағдарлама	жеке-дамытушылық бағдарлама

Осы нұсқаулықтарда келесі қысқартулар қолданылады:

ҚР	- Қазақстан Республикасы
ҚР БҒМ	- Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі
ҚР КП	- Қазақстан Республикасының Білім министрлігі
ООП	- ерекше білім беру қажеттіліктері

**МАЗМҰНЫ**

<b>КІРІСПЕ</b> .....	5
<b>1. Ерекше қажеттіліктері бар балаларды алып жүру бойынша жалпы білім берудің негізгі принциптері мен ерекшеліктері</b> .....	8
<b>1.1. Психологияның нормативтік-құқықтық және ұйымдастырушылық негіздері- ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларды педагогикалық қолдау қажеттіліктерімен</b> .....	8
1.2. Балаларды сүйемелдеу бойынша психологиялық жұмыстың мақсаты, жалпы білім берудің негізгі принциптері мен ерекше білім беру қажеттіліктерімен.....	12
<b>2. Психологиялық тексеру және арнайы білім беру ұйымдарын оқудағы қиындықтары бар оқушылардың қажеттіліктері</b> .....	19
2.1. Оқушыларды анықтау және психологиялық-педагогикалық тексеру оқудағы қиындықтармен .....	19
2.2. Мектептегі білім берудегі қиындықтарды психологиялық-педагогикалық жүйелеу .....	28
<b>3. Оқудағы қиындықтары бар балаларды психологиялық тексеру және жекелеген психикалық функциялардың жеткіліксіздігіне байланысты оқудағы қиындықтары бар балаларды тексеру немесе ақыл-ой қабілетінің бұзылуымен</b> .....	30
3.2. Оқудағы қиындықтары бар балаларды тексеруге байланысты білім беру қызметін ерікті реттеудің жеткіліксіздігі немесе бұзылуы және мінез-құлық .....	42
3.3. Бұзушылыққа байланысты оқудағы қиындықтары бар балаларды тексеру немесе есту-сөйлеу функцияларының жеткіліксіздігімен .....	53
3.4. Оқудағы қиындықтары бар балаларды психологиялық тексеру, көру және көру қабілеттерінің бұзылуынан немесе жеткіліксіздігінен туындаған кеңістіктік функциялардың .....	60
3.5. Бұзушылыққа байланысты оқудағы қиындықтары бар балаларды тексеру немесе кинестетикалық және кинетикалық функциялардың жеткіліксіздігі .....	60
<b>4. Жеке дамыту бағдарламаларын әзірлеу және қамтамасыз ету ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларға психологиялық көмек көрсету</b> .....	74
4.1. Жеке дамыту бағдарламаларын әзірлеу.....	74
4.2. Жеке тұлғаны дамыту жұмысының мақсаты, міндеттері мен әдістерін анықтау.....	86
4.3. Оқудағы қиындықтары бар балаларға психологиялық көмек көрсету, жекелеген психикалық функциялардың бұзылуынан туындаған.....	86
<b>ЗАКЛЮЧЕНИЕ</b> .....	130
<b>ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ</b> .....	131
<b>ҚОСЫМШАЛАР</b> .....	134

**КІРІСПЕ**

Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасының барлық қоғамдық институттары, оның ішінде білім беру жүйесі инклюзивтілік қағидаты негізінде құрылады, барлық адамдарға тең құқықтар мен мүмкіндіктерді қамтамасыз ететін, соның ішінде мүмкіндіктері шектелген адамдарға білім беру алуға мүмкіндік берілуін қамтамасыз ететін.

оқығандықтарына ірі құқықтық базаны дамыту іс жүзінде жеткілікті процесі, білімге сүйемелік және кадрлық қамтамасыз ету, сондай-ақ талдау және бағалау жұмыстарының бар инклюзивті педагогикалық тәжірибені жалпылау.

Инклюзивті білім беруді дамытудың осы кезеңінде құрылды оны жүзеге асырудың нормативтік-құқықтық негізі. Қазақстан Республикасы,

БҰҰ-ның "Мүгедектердің құқықтары туралы" және "Мүгедектермен күрес туралы" Конвенцияларын ратификациялау арқылы білім беру саласындағы кемсітушілікке байланысты", нормативтік құқықтық актілерді қабылдады:

Өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы" Қазақстан Республикасының Заңы

Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне мәселелер ережелерді енгізу бойынша жасауды үшін жалпы білім беретін мектептердің

инклюзивті білім беру және еркіндік және мәдениеттік құқықтар "Ережелер арнайы білім беру қажеттіліктерін бағалау", "Психологиялық дайындық

өрежелер" білім беру қажеттіліктері бар балаларды оқыту жөніндегі

Қазақстан Республикасының ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау

қажеттіліктерімен қамтамасыз ету:

- ЕҚБ бар балалар үшін арнайы оқу жағдайларын жасау;
- О бар оқушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау.

5

Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеудің анықтамасы жүйелі түрде-

білім беру ұйымдарында жүзеге асырылатын ұйымдастырылған іс-шаралар,

белгілі бір талаптар мен кәсіби дағдыларды қояды

мектептер қолдау қызметінің міндеттері мен мамандарына оқушылардың

арнайы білім беру ұйымдарын бағалауды ұйымдастырудың жалпы тәртібі реттеледі

ұйымдардағы қажеттіліктер мен психологиялық-педагогикалық қолдауды қамтамасыз ету

білім беру. Нормативтік құқықтық құжаттың форматы мына қалпы өзгертпейді

әрбір маманға қажетті қызметінің дағдыларын бағалауындайды

оқушыларлық қажетті жағдайларын тиісті деңгейде қамтамасыз

етудегі оқушылардың ұсынымдардың мақсаты - мазмұнын анықтау

ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды психологиялық қолдау

Қазақстан Республикасының жалпы білім беретін мектептеріндегі

қажеттіліктерімен ұсынымдардың міндеттері:

1) сүйемелдеу қызметі психологының құзыреттерін анықтау жалпы білім беретін мектепте ЕҚБ бар оқушыларды қолдау мәселелері бойынша;

2) психолог қызметінің негізгі бағыттарының мазмұнын ашу ЕҚБ бар оқушыларды сүйемелдеу бойынша:

- себептерін анықтау мақсатында баланы психологиялық тексеруден өткізу және оқу қиындықтарының сипаты (түрі);

- нәтижелер бойынша арнайы білім беру қажеттіліктерін бағалау психологиялық тексеру.

3) жеке-дамытушылық бағдарламаларды құрастыру және көрсету психологиялық көмек көрсету бар оқушыларға. Тәртіп орнату психологтың педагогтармен (мұғалімдермен) өзара іс-қимылы және мамандар кезеңінде

6

арнайы білім беру қажеттіліктерін бағалау және О бар оқушының қолдауымен

білім беру үдерісінде әдістемелік ұсынымдар тәжірибені зерделеу негізінде құрастырылды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу мектеп оқушыларының ерекше

әдеби дереккөздерде баяндалған білім беру қажеттіліктеріне сәйкес, жазғы мектептердің материалдарын халықаралық сарапшылармен бірге дамыту мәселелері бойынша

инклюзивті білім беруді, жақын және алыс шетелдерге іссапар материалдарын, сондай-ақ

алыс шетелдерден сондай-ақ тәжірибелік эксперименттік жұмыстың және дамытуына арнайы жол инклюзивті білім беру және Қазақстан Республикасының жалпы білім беретін мектептерінде.

Ұлттық сыйлық ерекше қолдау қажеттіліктері бар балаларды қолдауға арналған

«Түркістан аймақтарындағы білім беру қажеттіліктері бар балаларды педагогикалық қолдау

өреалықын беру қажеттіліктері бар балаларды педагогикалық қолдау жалпы білім беретін мектептегі қажеттіліктер", дайындаған И.Г.

Елисеева мен А.К. Ергарина 2019 жылы. [5].

7

## **1. Балаларды психологиялық сүйемелдеудегі психолог қызметінің мазмұны**

### **жалпы білім беретін мектептегі ерекше білім беру**

**қажеттіліктеріне байланысты**  
1.1 психологиялық нормативтік-құқықтық және ұйымдастырушылық негіздері-

ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылардың педагогикалық қолдау  
психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу балаларының жылы

қажеттіліктермен қамтамасыз ету  
жалпы білім беретін мектепте Қағидаларға сәйкес жүзеге асырылады

білім беру ұйымдарындағы психологиялық-педагогикалық қолдау [3].

Осы Ережелерге сәйкес психологиялық-педагогикалық сүйемелдеумен  
жүйелі түрде ұйымдастырылған іс-әрекет түсініледі, оның барысында  
оқыту үшін әлеуметтік-психологиялық және педагогикалық жағдайлар  
жасалады

және тұлғалардың (балалардың) дамуы ерекше білім берілуіне қажеттілігі  
бар, оның ішінде

мүмкіндігі шектеулі балалардың ішінде ерекше жағдайларды бағалау  
белгілері болып табылады:

1) тұлғалардың ерекше білім беру қажеттіліктерін анықтау және  
бағалау (балалардың) ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар;

2) педагогтарға және адамдардың (балалардың) отбасына  
консультациялық-әдістемелік көмек көрсету.  
ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалар;

3) әлеуметтік-психологиялық және педагогикалық жағдайларды  
жасау тұлғаларды (балаларды) табысты оқыту, дамыту және әлеуметтендіру  
ерекше адамдармен

білім беру және білім беруді бағалау тәртібі  
арнайы білім беру қажеттіліктерін бағалау ережелерімен реттеледі  
[2]. Жалпы білім берудегі арнайы білім беру қажеттіліктерін бағалау  
мектепте жүзеге асырылады:

- бақылау және зерделеу әдістерін пайдалана отырып, сынып  
жетекшісімен әлеуметтік-эмоциялық амандық-саулық және ерекшеліктеріне оқу-  
әрбір білім алушының (тәрбиеленушінің) танымдық іс-әрекетінің, сондай-  
ақ әдістемелік-

8

оқушылардың жетістіктерін критериалды бағалау;

- психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қызметінің  
мамандарымен арнайы білім беру қажеттіліктерін бағалауды жүзеге асыратын (бұдан әрі -  
ПҚҚҚ)

Арнайы білім беру қажеттіліктерін бағалау сонымен қатар жүзеге  
төрендегінен тексеру ережелері бойынша асырылады.  
психологиялық-медициналық-педагогикалық консультациялар (бұдан әрі ПМПК).

Ерекше жағдайларды бағалау аспектісінде жалпы білім беретін  
мектептердің ПМПК-мен өзара іс-қимылы

білім беру қажеттіліктеріне бағалауды жүзеге асыратын балаларды анықтау  
бойынша консультациялар

білім беру қажеттіліктеріне, әдетте мектепке дейінгі жаста және

жалпы білім беретін ұйымдарға алғаш рет оқуға түсушілер мыналарды  
ұсынады

мектептерге арнайы жағдайлар жасау бойынша өз қорытындылары мен  
ұсыныстары

оқушыға арналған оқыту. ПМПК негізінен қажеттіліктерді анықтайды,  
оның құзыретіне жататындар: оқу бағдарламалары мен оқу

бағдарламаларын өзгертуге отырып, сынып жетекшісі және көмекші  
және оқушылардың жетістіктерін бағалаудың жоспарларын, тәсілдерін және

ҚМТНҚ-ий нәрібілім беру қажеттіліктерін бағалауды жүргізеді  
өрннің бейбойында нақпвзәдәсікндері қолдануға (қнажесытәй ө)тырып  
кежесіліктерү үдерісінде. Оларға, мысалы, мыналар жатады -  
майдандардың).

вариативтік, арнайы және баламалы оқыту әдістерін, іріктеуді  
*Екінші бағыт.* Сынып жетекшісі және мектепті сүйемелдеу қызметі  
оқу-әдістемелік кешендерді әзірлеу, жеке оқу-әдістемелік кешендерді  
оқуда қиындықтары бар балаларды анықтайды, тереңдетілген тексеруден  
даярлау  
өткізеді және  
материалдарды дайындау, оқу орнын бейімдеу және т.б.  
оның білім беру қажеттіліктерін бағалаңыз. Сипатына байланысты немесе  
оқушыны оқытудағы қиындықтардың ауырлық дәрежесін мектеп  
қабылдайды  
шешім: 1) мектепті сүйемелдеу қызметінің көмегі мен қызметтерін  
көрсету туралы

9

немесе 2) анықтауға байланысты ПМПК-да тексеру қажет болған  
жағдайда

психологиялық-медициналық мекеменің құзыретіне жататын  
қажеттіліктерді бағалау  
оқудағы қиындықтардың себептеріне байланысты екі топ бөлінеді  
педагогикалық көмек беру  
ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды. Бірінші топқа мыналар  
кіреді  
балалардың өздері шектеулі: есту, көру, тірек-қимыл аппаратының  
бұзылулары бар-  
қозғалыс аппараты, интеллект, сөйлеу, психикалық дамуы тежелген,  
аутизммен;

- жекелеген оқу дағдыларын меңгерудегі қиындықтарға байланысты  
психикалық функциялардың жеткіліксіздігі (ақыл-ой қабілетінің бұзылуы,  
қабылдау, зейін, есте сақтау, іс-әрекетті ерікті түрде реттеу),  
эмоционалдық-мінез-құлық проблемалары.

Осыған байланысты оқуда айқын қиындықтары бар балалардың бұл  
тобында

психорефлексиялық дамудың әртүрлі бұзылыстары, әдетте, анықталады  
білім беру қажеттіліктерінің кең ауқымы, қанағаттандыру үшін негіз  
оның ішінде ПМПК қорытындысы мен оқу балалары бредіксіз ба

ерекше білім беру қажеттіліктері бар дене шынықтыруды дамытуды  
көздейтін,

әлеуметтік-психологиялық және олардың алдын алатын факторларға  
байланысты

білім беру үдерісіне табысты енгізу. Оларға мыналар бар балалар жатады  
микросоциалдық және педагогикалық немқұрайлылықпен;

тәрбиеленушілер

халық. Бұл басамердің білім беру қажеттіліктері бптарлардағы отбасыларға;

**қиындықтармен**

кереметтерді қолдана білетін және олардың қажеттіліктерін анықтауға көмек  
қажеттіліктері бар балалардың білім алу қажеттіліктері жеткілікті болып  
табылады  
қолдау.

10

психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің шешімі және (немесе) білім беру ұйымының педагогикалық кеңесінің қорытындысынсыз және қорытындысыз

ПМПК Арнайы білім беру қажеттіліктерін бағалау негізінде құрылады ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылар үшін оқытудың арнайы шарттары

қажеттіліктермен қамтамасыз етіледі. Ережеге сәйкес психологиялық-педагогикалық қызметтің мазмұны

ерекше білім беруіне қажеттіліктерін бағалау негізінде оқушылар үшін оқытудың арнайы шарттары

қажеттіліктермен қамтамасыз етіледі. Ережеге сәйкес психологиялық-педагогикалық қызметтің мазмұны ерекше білім беруіне қажеттіліктерін бағалау негізінде оқушылар үшін оқытудың арнайы шарттары

қажеттіліктермен қамтамасыз етіледі. Ережеге сәйкес психологиялық-педагогикалық қызметтің мазмұны ерекше білім беруіне қажеттіліктерін бағалау негізінде оқушылар үшін оқытудың арнайы шарттары

қажеттіліктермен қамтамасыз етіледі. Ережеге сәйкес психологиялық-педагогикалық қызметтің мазмұны ерекше білім беруіне қажеттіліктерін бағалау негізінде оқушылар үшін оқытудың арнайы шарттары

қажеттіліктермен қамтамасыз етіледі. Ережеге сәйкес психологиялық-педагогикалық қызметтің мазмұны ерекше білім беруіне қажеттіліктерін бағалау негізінде оқушылар үшін оқытудың арнайы шарттары

қажеттіліктермен қамтамасыз етіледі. Ережеге сәйкес психологиялық-педагогикалық қызметтің мазмұны ерекше білім беруіне қажеттіліктерін бағалау негізінде оқушылар үшін оқытудың арнайы шарттары

қажеттіліктермен қамтамасыз етіледі. Ережеге сәйкес психологиялық-педагогикалық қызметтің мазмұны ерекше білім беруіне қажеттіліктерін бағалау негізінде оқушылар үшін оқытудың арнайы шарттары

қажеттіліктермен қамтамасыз етіледі. Ережеге сәйкес психологиялық-педагогикалық қызметтің мазмұны ерекше білім беруіне қажеттіліктерін бағалау негізінде оқушылар үшін оқытудың арнайы шарттары

қажеттіліктермен қамтамасыз етіледі. Ережеге сәйкес психологиялық-педагогикалық қызметтің мазмұны ерекше білім беруіне қажеттіліктерін бағалау негізінде оқушылар үшін оқытудың арнайы шарттары

қажеттіліктермен қамтамасыз етіледі. Ережеге сәйкес психологиялық-педагогикалық қызметтің мазмұны ерекше білім беруіне қажеттіліктерін бағалау негізінде оқушылар үшін оқытудың арнайы шарттары

қажеттіліктермен қамтамасыз етіледі. Ережеге сәйкес психологиялық-педагогикалық қызметтің мазмұны ерекше білім беруіне қажеттіліктерін бағалау негізінде оқушылар үшін оқытудың арнайы шарттары

қажеттіліктермен қамтамасыз етіледі. Ережеге сәйкес психологиялық-педагогикалық қызметтің мазмұны ерекше білім беруіне қажеттіліктерін бағалау негізінде оқушылар үшін оқытудың арнайы шарттары

ілесіп жүру қызметі құрылады, ілесіп жүру қызметі құрылады, құрамы бекітіледі және

мамандардың білім беру міндеттерін бағалау ұйымдастырылады және жүргізіледі

білім алушылардың қажеттіліктерін ескере отырып, мамандардың құжаттамасын ресімдеген арнайы білім беру бағдарламаларын бағалау

негіздері бойынша педагогикалық сүйемелдеуді жүзеге асыратын.

ПМПК қажеттіліктері мен ұсыныстары - мамандар әзірлейді

балаларды психологиялық-педагогикалық қолдаудың жеке

бағдарламалары

ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар, жеке тұлғаларды қамтитын

оқу жоспарлары, жеке/бейімделген оқу бағдарламалары,

мамандардың жеке-дамытушылық бағдарламалары, бар балалардың тізімі

психологиялық-педагогикалық қызметке арналған ерекше білім беру

қажеттіліктері бар балалар



Білім берудің арналған сүйемелдеу және жеке дамыту арналасы/кіші топтық немесе топтық бағдарламалары түзету-дамытушылық сабақтарда. Тоқсанның немесе жартыжылдықтың оларды мұғалім сабақта және қызмет көрсету мамандары жүзеге асырады соңында сүйемелдеу (жеке сүйемелдеу бағдарламасына сәйкес) жүзеге асырылады

мұғалімнің оқу жетістіктерін және күтілетін нәтижелерді бақылау әрбір маманның жеке-дамытушылық жұмысы.

1.2. Психологиялық жұмыстың мақсаты, міндеттері мен принциптері ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды сүйемелдеуге жалпы білім беретін мектептің

Жалпы білім беретін мектеп психологының қызметі регламенттеледі  
Ұйымдардағы психологиялық-педагогикалық қолдау ережелерімен психологиялық қызметтің жұмыс істеу қағидалары мен қағидаларына сәйкес жүзеге асырылады.  
орта білім беру ұйымдарында (Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің бұйрығына қосымша) 12  
25.08.2022 жылғы № 377 ағартушылық).

Жалпы білім беретін мектеп ұйымының психологының кең ауқымы бар

лауазымдық міндеттер шеңбері. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің "Білім және ғылым туралы" бұйрығына сәйкес

үлгілік біліктілік тақуыры № 1093.2022.М.121 бұйрығымен, психолог білім беру ұйымдарына бағытталған қызметті жүзеге асырады және оқушылардың психологиялық және әлеуметтік әл-ауқатын қалыпқа келтіру,

олардың әлеуметтік-психологиялық бейімделу қабілетін дамыту әртүрлі өмірлік жағдайларда, сондай-ақ мәселелер бойынша көмек көрсету білім алушылардың, тәрбиеленушілердің психологиялық

мәдениетін қалыптастырады, өзін-өзі бақылау мен оқушылардың ата-аналары немесе олардың орнындағы адамдар;  
- инклюзивтілік қағидатын іске асыруға жәрдемдеседі және білім беру процесінің барлық қатысушыларының толерантты мінез-құлық мәдениетін қалыптастыру;  
- буллингтің, суицидтердің алдын алу бойынша жұмыстарды жүргізеді;  
- сыбаилас жемқорлыққа қарсы мәдениетті, академиялық ұтқырлық қағидаларын қалыптастырады;  
білім алушылар, тәрбиеленушілер, педагогтер және басқа да қызметкерлер арасындағы адалдық;  
- әртүрлі бейіндегі психологиялық диагностиканы жүргізеді және

міндеттерін анықтайды, оқытудың, тұлғалық дамудың мәселелерін дер кезінде анықтайды.

азития және өмірлік құрылымдардың дамуының бағытын қалыптастыру және оның негізінде жеке тұлғаларды ескере отырып, дамыту бағдарламаларын әзірлейді

оқушылардың ерекшеліктері мен мүмкіндіктерін, сондай-ақ еңсеру бағдарламаларын әртүрлі жағдайдағы балаларға психологиялық көмек көрсетеді психологиялық проблемалармен қам баланың ішінде арабастап педагог-ассистенттің жүзеге асыруы үшін балалардағы проблемалық мәселелерді шешу үшін қалыптасқан нысанындағы білім беру қажеттіліктеріне, жеке тұлғаларға,

кіші топтық және білім алушылардың психологиялық қолдау көрсетуді жүзеге асырады;

- көрсетеді консультациялық көмек ата-аналарға мұғалімдерге, мамандарға нақты психологиялық мәселелерді шешуде.

Мектеп психологының жоғарыда аталған барлық міндеттері шартты түрде екі топқа бөлуге болады. Бірінші топқа мыналар кіреді психологиялық көмек көрсетуге бағытталған (басым түрде, профилактикалық және консультациялық-ағартушылық) типтік білім алушыларға дамуымен байланысты, бірақ әртүрлі психологиялық проблемалары бар, мыналармен байланысты емес психофизикалық дамуының, сондай-ақ консультациялық көмектің бұзылулары бар адамдарға мұғалімдер мен мамандардың міндеттерінің бірі болып бейімделу міндеттерді жетілдіру психологы өз бетінше, өз бетінше жүзеге асырады мамандармен бірлесіп және қолдаушылармен бірлесіп қызметтік, оның ішінде қалыптастыру психологиялық бейімделу міндеттерінің бірі болып бейімделу міндеттерін орындауға (жылдам және жедел қолдау). Бұл көмек олармен бірлесіп жүзеге асырылады бірлесіп (командалық) сүйемелдеу қызметінің басқа мамандарымен бірлесіп білім беру қажеттіліктерін бағалау, құрастыру бойынша жұмыс оқушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау бағдарламалары, мониторинг оның нәтижелерін анықтай алу қажетті міндеттерді орындау мүмкін емес білім беру ұйымының жалғыз маман - психологы. Кезінде ЕБҚ бар балалардың шекті санының болуы (4%) және қызметті құру мектепке психологиялық-педагогикалық қолдаудың екі түрі болуы ұсынылады психологтың бірліктері. Бірінші (мектеп) психолог жұмысының объектісі мыналар болады психофизикалық дамуында ауытқулары бар балалар, ал психологиялық даму міндеттері

- психологиялық және әлеуметтік салауаттылықты қалыптастыру оқушылардың әлеуметтік-психологиялық бейімделу қабілетін дамыту. әртүрлі өмірлік жағдайларға бейімделу, сондай-ақ көмек көрсету кәсіби өзін-өзі анықтау мәселелері бойынша;

- қалыптасуы психологиялық мәдениетті білім алушылардың, педагог қызметкерлер мен оқушылардың ата-аналары немесе олардың орнындағы адамдар;
  - буллингтің, суицидтердің алдын алу бойынша жұмыс;
  - сыбайлас жемқорлыққа қарсы мәдениетті, академиялық ұтқырлық қабілеттерін қалыптастыру;

білім алушылар, педагогтар және басқа да қызметкерлер арасындағы адалдық;

- әртүрлі бейіндегі психологиялық диагностиканы жүргізеді және тағайындаулар, тұлғалық даму мәселелерін дер кезінде анықтайды,

психологиялық қорытынды жасайды.

Бұл қызметке байланысты емес лауазымдық міндеттер

ЕҚБ бар балаларды психологиялық-педагогикалық қамтамасыз ету мектеп

психологы

психологиялық қызметтің жұмыс істеу қағидаларына сәйкес орындайды

орта басқа психологтың мектеп қызметінің мүшесі ретіндегі жұмысының

объектісі (командалар) психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу болады балалар бастап

мүмкіндіктері шектеулі және оқудағы қиындықтарға байланысты

жекелеген психикалық функциялардың жеткіліксіздігімен: жұмысқа

қабілеттілікпен,

зейіннің, есте сақтаудың, жазбаға бейлеудің, өлшеу берудің, баулиштік

рәттеуін қамтамасыз ету, мінез-құлық. Қызмет психологының лауазымдық

міндеттері түрлері,

психологиялық-педагогикалық қолдау іс-әрекетке шоғырланған

ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларға көмек көрсету бойынша,

мазмұнын ашу осы әдістемелік құралдардың мақсаты болып табылады

ұсыныстарға қажеттіліктері бар балаларға дамытушылық көмек

көрсететін психолог психологиялық көмек қызметінің мүшесі болып табылады.-

15

құрамына одан басқа кіретін мектепті педагогикалық қамтамасыз ету

қамтылғандар: логопед, арнайы педагог (дефектолог), әлеуметтік педагог,

педагог-ассистент.

Психологтың жұмысы, басқа мамандар сияқты, жалпыға негізделеді мектептің профессорлық-оқытушылық құрамының қызмет ету принциптері туралы [5]:

а) оқытудың қиындықтарын бағалауға пәнаралық көзқарас,

болжаушы зерттеп-қарау баланың әртүрлі мамандармен

(психолог, логопед, арнайы және әлеуметтік педагогтар, мұғалім

сыныптың);

б) ата-аналармен серіктестік қарым-қатынас орнату: отбасының

пікірін ескеру

баланың ерекшеліктері мен күшті жақтары туралы, ата-аналарды

бағалауға тарту

ОП, оқушының айналысатын ресурстармен өлшеуін дайындаулық зерттеу:

қарбестіліктерді дамытуға пайдаланылуы және процессте жаңаларының пайда

болуын бақылау

оқытудың негізінде командалық жұмыс:

- анықтау мен бағалауға қойылатын бірыңғай тәсіл мен талаптарды сақтау мектептегі оқудағы қиындықтар және О;

- ортақ құндылықтарды ұстану: оқушының жеке басын құрметтеу,

болжаушы, жылжым оның ішіне ақтау құпиялылықтың

бала туралы отбасымен берілетін ақпарат; сақталуы

- барлық қатысушылардың ынтымақтастығы, өзара құрметі мен

сенімі білім беру процесінің мазмұны: мұғалімдер, мамандар, ата-аналар және бала;

- сүйемелдеу мамандары арасында жауапкершілікті бөлу.

Мақсаты психологиялық жұмыстар болып табылады; жүзеге асыру

сақтауға және нығайтуға бағытталған психологиялық қолдауды

қамтамасыз ету

балалардың психологиялық денсаулығын сақтау және толыққанды және

үйлесімді қамтамасыз ету

16

мектеп жағдайында диагностикалық, дамытушылық және дамыту арқылы дамыту

Психологиялық қызметтің міндеттері.

- оқуда қиындықтары бар балаларды анықтау және психологиялық қиындықтардың сипаты мен олардың себептерін бағалау мақсатында тексеру

пайда болуындағы қиындықтарды диагностикалау және нәтижелерді тиісті нысандардағы зерттеп-қараулар;

- оқушылардың ерекше білім беру қажеттіліктерін бағалау бойынша психологиялық тексеру нәтижелері бойынша;

- психологиялық қызметтің жеке бағдарламаларын құрастыруға қатысу;- арнайы жағдайлар жасау бойынша оқушыларды педагогикалық қолдау оқытудың;

- құрастыру жеке-дамытушылық бағдарламалар мұқтаж оқушыларға психологиялық көмек көрсету;

- оқушылармен жеке және топтық сабақтар өткізу;

- мұғалімдерге, мамандарға, ата-аналарға, әкімшілікке кеңес беру мектептер;

- мониторинг нәтижелерін іске асыру бағдарламалардың психологиялық- педагогикалық қолдау және жеке тұлғаны дамыту бағдарламасы психологиялық көмек көрсету;

- ПОҚ қызметінің басқа мамандарымен өзара әрекеттесу.

Бұл міндеттер оның жұмысының дәйекті бағыттары болып табылады ПОҚ қызметінің психологы ретінде. Психологиялық қызметтің әрбір бағыты

жұмыстың өзіндік мазмұны бар: міндеттері, ұйымдастыру принциптері,

формалары және жүргізеді жұжаттаманы, қалай ұйымдастырушы, сонымен және оның психологиялық-педагогикалық қызметтегі қызметін ашатын жұмыс кестеу әдістері.

17

сүйемелдеулер. Сүйемелдеу қызметі психологының құжаттама үлгілері 1-қосымшада көрсетілген.

1. Педагог-психологтың қызметін ұйымдастыратын құжаттама:

1) маманның оқу жылына арналған жұмыс жоспары;

2) апталық жұмыс кестесі;

3) дамытушылық сабақтарға қатысуды есепке алу журналы

топтардың нақтылықтары: жеке дерш топтардың, топтардың жұмыс

кестесі

сабақтағы қиындық рефлективті есеп;

5) маман кабинетінің паспорты (бар болса).

2. ПҚҚҚ психологының қызметін ашатын құжаттама:

1) оқушының сабақтағы қиындықтарының көріністерін бақылау

(2 а, б нұсқасын "Психологиялық-педагогикалық" әдістемелік нұсқауларды қараңыз

ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды мектепке дейінгі

ұйымда сүйемелдеу психологиялық тексеру хаттамалары (болған

жағдайда және болмаған жағдайда);

3) оқушыға психологиялық таныстыру;

4) түзету-дамыту жұмыстарының жеке бағдарламалары балалармен (бағдарламалардың бағыттары мен мазмұны);

5) топтық және жеке сабақтардың сабақ жоспарлары

(конспектілері) психологиялық жеке/кіші топтық немесе топтық жұмысты жүргізу

үшін оқушылармен топтық жұмыс үшін тиісті жағдайлар қажет:

- ауданы кемінде 20 ш.м. жеке кабинет.;

- БҒМ бұйрығына сәйкес жабдықтармен және жиһаздармен

Қазақстан Республикасы 2016 жылғы 22 қаңтардағы № 70.;

- арнайы дамытушы жабдықтар, оқу құралдары, ойыншықтар,

психологиялық тексеру және жүргізу үшін ынталандырушы материал дамытушылық жұмыстың.

18

Дамытушы жабдықтар мен әдістемелік құралдардың үлгілік тізбесі психолог кабинетінің жабдықталуы 2-қосымшада көрсетілген.

## **2. Психологиялық тексеру және арнайы білім беру ұйымдарын бағалау**

### **оқуда қиындықтары бар оқушылардың қажеттіліктерін**

қанағаттандыру үшін оқушыларды анықтау және психологиялық-педагогикалық оқудағы қиындықтармен

Оқу жылының басында психолог басқа мамандармен бірлесе отырып сүйемелдеу қызметтері диагностикалық-таныстыру жұмыстарын жүргізеді,

бірнебіреуіне қарағанда мәселелер туралы ақпарат жиналады

оқушыны оқыту мен оқытудағы қиындықтар. Қорытындылар мен қорытындылар зерделенеді

ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларға арналған ПМПК

ұсыныстары,

оқуға түскендер немесе мектепте оқитындар; есепке алу журналында

тізім жасалады

ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балалардың білім алушы балалардың (1-нұсқа -

бағандары

персоналға еңгізілетін құжаттар. "Психологиялық педагогикалық

сүйемелдеу грады

жаңырық білім беру нысанындағы Оқу бағдарламалары (2019 ж.) кіндіктерін

зерттеуге аудару. және эмоционалды-еріктік салалар, әлеуметтік-  
Маман өрнек жүйесінің бойынша оқытушының психологиялық дамуының сабақтарында,  
психикалық денсаулықтың ерекшеліктерін анықтауға бағытталған,  
анализдер толтырған "Коммуникативтік тәлқұжат" деректерін зерттейді  
Әрі қарай психолог жұмыс аптасы ішінде сынып сабақтарына  
сынып жетекшісінің бастамасымен (1в нысаны).  
қатысады, онда  
оның ішінде ЕҚБ бар баланың мінез-құлқы мен оқу іс-әрекетін бақылайды.  
Жылы  
19  
белгіленген нысан (2а нысаны) бойынша бақылау барысында ол  
мыналарды жүзеге асырады

мінез-құлықтың, қарым-қатынастың, іс-әрекеттің әртүрлі аспектілерін  
ағымдағы бағалау  
оқушы сабақта ұпаймен. Қажеттілігін атап өткен жөн және  
баланың мінез-құлқы мен іс-әрекетін зерттеудің принципті маңыздылығын  
сыныптық-сабақтық жұмыстың шарттары, өйткені бұл тікелей мүмкіндік  
береді  
оқушының өзіне кедергі келтіретін ерекшеліктері мен мәселелерін  
анықтау  
сынып сабағында оқытуға бағытталған сынып сабағында оқытушының  
психологиялық дамуы туралы аналардан сауалнама алу, сыныптағы баланы бақылау,  
бақылаулар "Мінез-құлық пен белсенділікті психологиялық-педагогикалық  
бағалаумен оның ерекшеліктерін және сыныпта оқытудың қиындықтарын  
анықтауға бағытталған" (2б нысаны).  
деректерді талдау және алдын ала жалпылау нәтижесінде психолог  
диагностикалық гипотезаны (болжамды) тұжырымдайды сипаты туралы  
және  
баланы оқытудағы қиындықтардың себептері. Болжамды гипотеза мүмкін  
мүгедектікке байланысты оқудағы қиындықтардың әртүрлі нұсқаларын  
көрсету  
немесе ақыл-ой қабілетінің, зейіннің, есте сақтаудың жеткіліксіздігі,  
қабылдау және жазбаға сөйлеу, мінез-құлқы мен қарым-қатынас.  
Маман өрнегі (бастапқы) туралы болжам жасауға бағытталуы  
баланың оқытудағы қиындықтар және тиісті бағыттарды таңдау және  
оқытушының оқушының себептерін тексеру нәтижесінде түрін  
(арақатынасын) анықтау  
бастапқы және қайталама). Ол үшін психолог мыналарға назар аударуы  
керек Бірінші кезеңде қалыптасқан ықтимал себептер туралы гипотезаға  
байланысты оқытудағы қиындықтарды психологиялық-педагогикалық  
жүйелердегі қиындықтар, маман өзінің зерттеу пәні ретінде  
өзінің оқытушының бағыттарын, психикалық функцияларын немесе  
жақтарын таңдайды

оқушының дамуы, оның жеткіліксіздігі бірінші кезекте оған әсер етеді  
үлгерімі. Мысалы, егер психолог сабақта оқушыны бақылайтын болса;

ата-аналардың сұхбаттары мен сауалнамалары оқушының қайта өңдеудегі қиындықтарын анықтайды

есту-сөйлеу ақпаратын, содан кейін олардың тереңдетілген сараптама нәтижелерін назарында болуы керек және нысанында жүргізіледі

Баламен әңгімелесу ұрақты сұрақ қою сипатында болмауы керек; баланың не істеуі керектігі туралы түсінігін қамтамасыз ету.

зерттеу мақсаттарына байланысты ол тікелей негізге алынбауы мүмкін, бірақ 4. Сенсорлық және қимыл-қозғалыс бұзылыстары бар балалар үшін жағдайларды жасауға көмектесетін жабдықтар тексерулер.

5. Психологиялық тексеруді өкпеден бастау ұсынылады

балаға қолжетімді және қызықты болатын тапсырмалар, не болатыны эмоционалды жайлылықты қалыптастыруға және мотивацияны арттыруға ықпал ететін психологиялық сараптаманың түпкі мақсаты формальды емес тексеру нәтижелерінің баяндалуы және барлығының жалпы сипаттамасы баланың психикалық функцияларын, мінез-құлқын және жеке басын анықтау, ал себептерін анықтау, олардың жеткіліксіздігінің (бұзылуының) сипаты және табысқа әсер ету

баланың жеке ерекшеліктері мен мүмкіндіктері туралы. Вербалды және/ немесе вербалды емес нұсқаулар, тапсырмаларды ұсынудың нысаны мен әдістері міндетті түрде болуы керек

Баламен әңгімелесу ұрақты сұрақ қою сипатында болмауы керек; баланың не істеуі керектігі туралы түсінігін қамтамасыз ету.

зерттеу мақсаттарына байланысты ол тікелей негізге алынбауы мүмкін, бірақ 4. Сенсорлық және қимыл-қозғалыс бұзылыстары бар балалар үшін жағдайларды жасауға көмектесетін жабдықтар тексерулер.

5. Психологиялық тексеруді өкпеден бастау ұсынылады

балаға қолжетімді және қызықты болатын тапсырмалар, не болатыны эмоционалды жайлылықты қалыптастыруға және мотивацияны арттыруға ықпал ететін психологиялық сараптаманың түпкі мақсаты формальды емес тексеру нәтижелерінің баяндалуы және барлығының жалпы сипаттамасы баланың психикалық функцияларын, мінез-құлқын және жеке басын анықтау, ал себептерін анықтау, олардың жеткіліксіздігінің (бұзылуының) сипаты және табысқа әсер ету

дәрежелері

Психологиялық диагностиканың нәтижесі психологиялық болып мектептегі оқыту, сондай-ақ күшті жақтары, мүмкіндіктері мен табысшы ресурстары

қорытынды (психологтың ұсынысы), онда жалпылама түрде баланың

тексеру нәтижелері, болжамды сипаты мен себептері баяндалған оқудағы қиындықтар. Мінездің (түрдің) түпкілікті анықтамасы және себептері

оқудағы қиындықтар барлығының бірлескен талқылауында анықталатын болады

мамандар мен сынып жетекшісі, өйткені барысында алынған ақпарат логопедтің, арнайы педагогтың, әлеуметтік педагогтың тексеру талқылау қорытынды сипаттаманы нақтылауға елеулі үлес қоса алады оқуда қиындықтары бар оқушы.

22

*оқытудың қиындықтарын анықтау, арнайы білім беру қажеттіліктерін анықтау*

*оқушыны психологиялық-педагогикалық қолдаудың мазмұны мен мазмұны. Арналған*

мұғалімді және әрбір маманды сүйемелдеу қызметінің бірлескен отырысында

балаға өзінің кәсіби құзыреттілігі шеңберінде мінездеме береді:

ерекшеліктері, ауылдары, бұл зерттеулерінің ақалқынықтары және диагностикалық тексеру және қорытынды қорытындыны қалыптастыру оқушының денсаулығы туралы мәліметтерді анықтау: есту, көру жағдайы, моторикасын, соматикалық және психоневрологиялық аурулардың болуын, оның ішінде

мүгедектілігінің әлеуметтік жағдайы; тәрбиенің шарттары мен түрі, сипаттағы балалар-ата-аналар қатынастарды; қалыптастырылған коммуникативтік және әлеуметтік-бейімделу дағдыларын;

зерттеу: оқушының денсаулығы туралы мәліметтерді анықтау: есту, көру жағдайы, моторикасын, соматикалық және психоневрологиялық аурулардың болуын, оның ішінде

мүгедектілігінің әлеуметтік жағдайы; тәрбиенің шарттары мен түрі, сипаттағы балалар-ата-аналар қатынастарды; қалыптастырылған коммуникативтік және әлеуметтік-бейімделу дағдыларын;

- танымдық, эмоционалды-еріктік ерекшеліктерін зерттеу салалар, қарым-қатынас және мінез-құлық.

2. Кешенді тәсіл қағидаты дамуды бағалауды көздейді

баланы барлық мамандар, психолог қана емес, мұғалім де тәрбиелейді, арнайы педагог, логопед, әлеуметтік педагог және ата-аналар.

3. Баланы жүйелі және тұтас зерттеу: себептері мен себептерін анықтау оқытудағы қиындықтардың туындау механизмдерін, арақатынасын белгілеуді

бастапқы (жетекші) және табысқа жетуге кедергі келтіретін қайталама қиындық оқушының динамикалық зерттеуі, оның анықтамасын қамтиды

оқушының динамикалық зерттеуі, оның анықтамасын қамтиды оқушының динамикалық зерттеуі, оның анықтамасын қамтиды

баланың психикалық дамуы - өзекті және әлеуетті. Өзекті мәселе бойынша

23



деңгейде маман бекітеді қалыптасуы когнитивті, мектепке қажетті коммуникативтік-мінез-құлық дағдыларын қалыптастыру.

оқытудың Баланың әлеуетті деңгейі білім алушы барысында анықталады баланың іс-әрекеттің жаңа тәсілдерін меңгеруіндегі эксперимент; талдау оның даму динамикасы және баланың мүмкіндіктері мен ресурстарын нақты бау Баланың жас және жеке ерекшеліктерін ескере отырып мектептегі оқыту әдістерін, оқудың шарттары мен әдістерін ұйымдастыру.

6. Сапалық талдау принципі тек сырттай ғана есепке алуды көздемейді бақыланатын мінез-құлық және жеке сынағаларды орындау нәтижелері, сонымен қатар баланың барлық психикалық әрекеттерін, оның жалпы қарқынын мұқият талдау жүріс-тұрысының, мінез-құлық ерекшеліктерінің, эмоционалдық реакцияларының және оларға қатынасының тексеру, ата-ана мен баланың өзара қарым-қатынасының сипаты, әдістері тапсыру. Міндеті өзінше оқу әрекеттерін қолға алуға қабілеті мен қарым-қатынасы қызығушылығы бойынша. Сапалық талдау есепке алумен өзінің қарым-қатынасына мұғалім түпкілікті қорытындыға немесе қалыптасады мінез-құлық көрсетіп табатын оқушының жиынтық мінездемесі (4-нысан), психологиялық-педагогикалық талаптарға сәйкес оқудағы қиындықтардың себептері мектептегі оқытушының психологиялық қызметінің мұқият бақылау және бағалауына асырады баланың жеке білім беру қажеттіліктерін анықтауға қолдау ұсыныстар бағалары.

ол үшін арнайы оқу жағдайларын жасау және жалпы білім беру әзірленуде.

сәйкес психологиялық-педагогикалық қолдау бағдарламасы әдістемелік ұсыныстармен ("Психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар оқушылар", 2019 ж.).

24

2.2. Мектептегі қиындықтарды психологиялық-педагогикалық оқытудың әдістері

Жалпы білім беретін мектептердегі оқушылардың үлгермеушілік мәселесі мектептер дәстүрлі түрде мектеп назарының басты бағыты болып табылады психологиялық қызметтің пәні және әртүрлі психологиялық қызметтің пәні болып табылады. зерттеулер. Психологиялық, сондай-ақ психиатриялық әдебиеттерде мектептегі бейімделудің әртүрлі нұсқалары кеңінен ұсынылған, олардың қалыптасуының себептері мен психологиялық механизмдері, олардың жылы жағдайларды беретін ұйымдар, мектептегі үлгермеушіліктің барлық жағдайлар психологияның консультациялық-профилактикалық жұмысының бағыттары жоқ нормотиптік балалардың проблемалары ретінде

қарастырылды

психофизикалық дамудың (әйтпесе, мұндай оқушылар жіберілді арнайы мектептерге). Негізгі көрсеткіштер немесе себептер ретінде типтік-дамудың баяндалмағандығына байланысты бейімделуін сақтау бағдарламаларының, ерте сақтаудың жеткіліксіздігі;

келесі: әлеуметтік және психологиялық-педагогикалық деңгейлердің жеткіліксіздігі мектепке дайындық; мектеп режиміне бейімделудегі қиындықтар, өз мінез-құлқын, ерікті күш-жігерін және сезімін бақылаудың жеткіліксіздігі

оқудағы жауапкершілік, сыныптастарымен, мұғалімдермен қарым-қатынас жасау дағдылары,

әдетте сыртқы факторларға (психогендік факторларға) байланысты:

отбасылық тәрбиенің ерекшеліктері (ерекшелігі, шамадан тыс бақылау және т.б.) және

баланың дамуына қолайлы жағдайлардың болуы және интеллектуалдық-сөйлеу дағдыларын меңгеру.

25

мектептегі оқыту, педагогикалық немқұрайлылық.

Мектептегі бейімделудің жоғарыда аталған барлық себептері у нормотипті балаларды мүмкіндігі шектеулі балаларда да анықтауға болады есту, көру, интеллект, сөйлеу және т.б. бұзылыстары бар мүмкіндіктер., психогендік факторлармен асқынған. Сонымен бірге ерекшеліктері мүмкіндігі шектеулі балалардың психофизикалық дамуы, оларды есепке алу қажеттілігі дамытушы әсер ету, психологтан ПОҚ қызметінің көңірек болуын талап етеді Қиындықтарды ұсынылатын психологиялық-педагогикалық жүйелеу мақсатында психологиялық тәрбиенің бағдарламалары мен мерген бар бағдарламалармен жүйелендіріледі және олардың дамуына қажетті жағдайларды қамтамасыз және бұзылған дамумен және әлеуметтік қамтамасыз етумен барлық балаларды түсінуге, бағалауға және көмектесуге педагогикалық көзқарас білім беру ұйымдарында ЕБҚ-мен. Медициналық тәсілден айырмашылығы, бұрын арнайы педагогикада (дефектологияда) басым болған және бұзушылықтармен ауытқуларды дағдысыз оқытуға бағытталған тәсіл балалардың оқыту мәселелерін психологиялық-педагогикалық бағалауды болжайды ООП. Психологиялық-педагогикалық жүйелендіру қиындықтар оқытудың мүмкіндік береді:

- психологиялық-педагогикалық себептер мен механизмдерді анықтау оқуда қиындықтардың туындауы;

- әртүрлі көріністерге психологиялық-педагогикалық талдау жүргізу мектептегі үлгермеушілік өзара байланыста және өзара тәуелділікте және оларды бастапқы және қайталама қиындықтардың тұтас бейнесіне жинақтау

оқытудың бағдарламаларына арналған жеке-дамытушылық бағдарламаны әзірлеу, оқудағы қиындықтардың себебін еңсеруге бағытталған және мүмкіндігінше

оқушының ерекшеліктері мен мүмкіндіктеріне сәйкес;

- негізінде дамытушылық оқытудың тиімділігін қамтамасыз ету сараланған және жеке тәсілдер.

Психологиялық-педагогикалық жүйелендіру ұсынады өзімен бірге

психикалық дамуының өртені ауытқушылықтың типологиясын анықтауды жүйелендірудің теориялық ережелері болды:

- тұжырымдамалары Вьготский және басқалардың психикалық нормативті және ауытқушылықтың заңдылықтары мен кезеңдері туралы психологиялық-педагогикалық диагностиканың дамуы, принциптері мен мазмұны [14] негізгі ережелер жасына байланысты психология, жасына қарай-

мектеп жасындағы балаларға психологиялық кеңес беру, арнайы

психологиялық-педагогикалық дамуы туралы психологиялық теориясы психикалық функциялар мен мидың функционалдық блоктары, сондай-ақ позициялар

психиканың қалыптасу заңдылықтары туралы балалар психологиясы онтогенездегі процестер [20-23].

Жүйелеудің әдістемелік негіздері ережелер болып табылады психикалық денсаулық диагностикасы саласындағы жас ерекшелік және арнайы психология

[6-9,17,18] мектептегі оқу қиындықтарының психологиялық диагностикасында психологиялық-педагогикалық жүйелеуді қолдану оқытудағы қиындықтар клиниканы білу және зерттеу қажеттілігін жоймайды- ерекшеліктеріне тәуірлі нұсқалардың бұзылушылықтарды психологиялық дамытудың негіздемелік үшін балалар бастапқы кезеңдегі мүмкіндіктер. Сүйемелдеу қызметінің психологы жеткілікті болуы керек арнайы психология және патопсихология салаларында білімді.

[9,17-19]. Оқудағы қиындықтардың себептері:

I. Жетіспеушіліктен туындаған оқудағы қиындықтар немесе жекелеген психикалық функциялардың бұзылулары.

- 1) Төмендеуіне немесе бұзылуына байланысты оқудағы ақыл-ой қабілетінің қиындықтар.
- 2) Төмендеуіне немесе бұзылуына байланысты оқудағы ерікті қиындықтар реттеуді қызметтің түрлеріне немінез-құлық (функциялардың бағдарламалауды бақылау).
- 3) Қиындықтар оқытудың, шартталған бұзылушылықпен немесе есту-сөйлеу функцияларының жеткіліксіздігімен.

4) Қиындықтар оқытудың, шартталған бұзушылықпеннемесе көру функцияларының жеткіліксіздігі.

5) Қиындықтар оқытудың, шартталған бұзушылықпеннемесе көру-кеңістік функцияларының жеткіліксіздігімен.

6) Қиындықтар оқытудың, шартталған бұзушылықпеннемесе кинестетикалық функциялардың жеткіліксіздігімен.

7) Қиындықтар оқытудың, шартталған бұзушылықпеннемесе кинетикалық (динамикалық) функциялардың жеткіліксіздігімен.

II. Эмоционалды-мінез-құлықтық жағдайларға байланысты оқудағы қиындықтар, коммуникативтік, психологиялық және әлеуметтік себептермен.

1) Отбасының ерекшеліктеріне байланысты оқудағы қиындықтар тәрбиелеу. Түрі бойынша тәрбиелеу:

- үстем гиперпротекция (авторитарлық, шектен тыс қатаң, бірге өмір салтын қатаң реттеу және жазалау арқылы тәрбиелеу);

- шамадан тыс қамқорлық, еркелету және еркелету, талаптардың болмауы және тыйым салулардың;

- гипоқауіпсіздік және қадағалаусыздық;

- бірізді емес тәрбие, онда бірыңғай тәрбие жоқ ережелер, ересектер тарапынан талаптардың бірлігі жоқ;

28

- ата-аналардың тәрбиелік құзыреттілігінің төмендігі: қалай екенін білмейді баланың оқуын, үй тапсырмасын орындауын ұйымдастыру және көмектесу

2) Мектеп өміріне бейімделудегі қиындықтар:

- күннің жаңа тәртібіне үйренуге байланысты қиындықтар (біріншісінде сыныпта);

- баланың сынып ұжымына бейімделуіндегі қиындықтар;

- баланың мұғаліммен қарым-қатынасы саласындағы қиындықтар;

3) Қарым-қатынас проблемаларына байланысты оқудағы қиындықтар:

- қарым-қатынас пен әлеуметтік өзара іс-қимылдың бұзылуы (шенберінде аутистік спектрдің бұзылулары);

- құрдастарымен қарым-қатынас жасаудағы қиындықтар (жанжалды, агрессивті келемеждеу, қабылдамау және қудалау объектісі).

4) Қиындықтар оқытудың, шартталған қате мұғалімнің балаға деген (психотравматикалық) мінез-құлқы.

- мұғалімнің балалармен қарым-қатынасының авторитарлық стилі;

- дөрекілік, әдепсіздік, қатыгездік, немқұрайлылық балалардың жеке ерекшеліктері мен проблемалары бойынша;

- бала қорлау, балағаттау, сөгіс беру объектісі ретінде мұғалімнің тараптары.

5) Болмауына немесе ыдырауына байланысты оқудағы қиындықтар оқу (мектептік) уәждемесі.

6) Әлеуметтік-психологиялық жағдайларға байланысты оқудағы қиындықтар себептері:

- микросоциалдық және педагогикалық немқұрайлылық;

- әлеуметтік қауіпті отбасында тәрбиелеу (алкоголизм, нашақорлық

ата-ананың қайтыс болуы)

- қоныс аударушылардың (қандастардың), босқындардың, мигранттардың және т.б. отбасылары;
- отбасы ішлік қарым-қатынас мәселелері (отбасындағы жанжалдар, ажырасу, ата-анасының қайтыс болуы).

29

### 3. Оқуда қиындықтары бар балаларды психологиялық жекелеген психикалық функциялардың жеткіліксіздігінен туындаған

Диагностика себептерді қиындықтар оқытудың, байланысты бастап жекелеген психикалық функциялардың жеткіліксіздігі мыналармен жүзеге асырылады

әртүрлі психологиялық әдістерді, әдістемелерді және тестілерді қолдану арқылы,

психодиагностикалық қолданылатын (психодиагностикалық әдістерді және бұлардың балалар байланысты мәселелерін [6, 9, 19, 24]) қиындықтарды түзету немесе

психикалық функциялардың жетілмегендігі, ең адекватты деп танылады және

тиімді. Оларды қолдану себептері мен механизмдерін анықтауға мүмкіндік береді

Қиындықтарды бағалауға және жеңуге нейропсихологиялық

бөліктері қиындықтарды қалыптастыру және бағыттар мен әдістерді

анықтудың заманауи балалар нейропсихологиясы аясында әзірленген,

түрлері дамиді және жұмыстары ене отырып Л.С. Выготский мен А.Р.Лурия о миды ұйымдастырудың даму заңдылықтары мен иерархиялық құрылымы туралы

онтогенезіне негізделген психикалық функциялардың даму және қалыптасуы туралы зерттеулеріне [20-22].

А.Р.Лурия, кез келген психикалық функцияны жүзеге асыру (зейін, есте сақтау, сөйлеу),

дағдыларды (жазу, оқу, санау) барлық бөліктер мен денгейлер блогына бөлінген: қамтамасыз етілген пен сергектікті реттеуге арналған блок.

Бұл функционалдық блок тереңдікке (бөшке) қосылған,

мидың қыртыс асты) бөліктерімен қамтамасыз етеді және мидың

белсенділігін қамтамасыз етеді - барлық түрдегі

психикалық қиындықтың бірінші басқарып функциялары боуып қалады:

30

белсенділік және сергектік;

- зейін процестерін белсендіру және қамтамасыз ету;
- қамтамасыз ету процестердің модальді-спецификалық емес есте сақтау: ақпаратты түсіру, сақтау және қайта өңдеу;

- мінез-құлықты эмоционалды-мотивациялық реттеу.

Мидың бұл блогы жеткіліксіз жұмыс істегенде мыналар байқалады  
шаршаудың, шаршаудың жоғарылауы, әсіресе интеллектуалдық  
бұзылулар

іс-әрекет, зейін мен есте сақтаудың жалпы процестерінің төмендеуі  
*II - ақпаратты қабылдау, өңдеу және сақтау блогы.*

(бұзылуы), және

Артқы жағынан қамтамасыз етілген: уақытша, париетальды, желке  
сондай-ақ мінез-құлықты эмоционалды-мотивациялық реттеу.  
ми жарты шарларының қыртысының бөлімдері және олардың қабаттасу  
аймақтары. Бұл құрылымдар

миды қабылдауды, өңдеуді (талдауды) қамтамасыз етеді есту, көру

арқылы,

тактильді, кинестетикалық және визуокеңістіктік ақпарат.

Мидың осы кортикальды құрылымдарының дисфункциясы пайда болуына  
әкеледі

өндеудің жалпылық мидің барлық бөлімдерімен байланысты болуының нәтижесінде реттеу  
ерікті немесе бөлсенділік пен мінез-құлық  
ерікті етілеу көру, тактильді, кинестетикалық және көру арқылы-

кеңістіктік ақпараттың қызметі фронтальды бөлімдермен байланысты

мидың мақсаттылығын қамтамасыз ететін (мақсатты қабылдау және

сақтау),

ерікті (саналы) іс-әрекеттің барлық түрлерін жоспарлау, реттеу және

бақылау. Барлық психикалық процестер мен әрекеттер қамтамасыз етіледі

мидің барлық бөлімдерінің функционалдық блоктарының бір-бірімен және  
үйлесімді түрде жұмыс істеуі арқылы.

Блоктардың кез келгенінің жеткіліксіздігі немесе жұмысының бұзылуы

теріс

психикалық іс-әрекеттің әртүрлі түрлерін жүзеге асыруға әсер етеді,

соның ішінде

оның ішінде оқу.

31

Диагностикаға (талдауға) нейропсихологиялық көзқарас және  
еңсеру

оқыту проблемалары шығу тегі бойынша жетекші факторды анықтауды

қамтиды

оқудағы қиындықтар. Нейропсихологиялық фактор байланыстырушы

болып табылады

психикалық функционалдық блоктардың бір-бірімен және бір-бірімен

арасында байланысты

табылмайтын және қамтамасыз ететіндерді белгілеу және олардың жүзеге

келуін қамтамасыз ету. Оларға мінділік және асты факторларымен

байланысты

мидің қыртысының қабаттарының бір-бірімен және бір-бірімен

қамтамасыз етумен

(ақыл-ой қабілетінің). Оның жеткіліксіздігімен немесе әлсіздігімен

факторлар оқу қиындықтарының төмендеуімен немесе төмендеуімен

байланысты

ақыл-ой қабілетінің бұзылуымен, сонымен бірге бөлімдерінің жұмысымен

қамтамасыз етіледі

функцияларды жүзеге асыру үшін ми қыртысы: есту және сөйлеу

қабылдаулар (фонематикалық есту), зейін, есту-сөйлеу жады, сондай-ақ

әр түрлі сөйлеу процестері: түсіну және өзіндік сөйлеу, жазу және

әлсіз немесе жеткіліксіз болған жағдайда оқулар, санау операциялары

және т.б.

факторлардың бұзылуынан немесе бұзылуына себепті олармен оқу бағанысты  
мыңдықтар визуалді еде дабылдау сияқты процестердің жүзеге асырылуын  
қамтамасыз ететін функцияларының жеткіліксіздігімен.

(объектілерді тану), көрнекі есте сақтау, жазу, оқу, санау және санау  
процестері

басқа Бұл фактордың әлсіздігі немесе жеткіліксіздігі қиындықтардың  
себебі болып табылады.

4) көрнекі-кеңістіктік фактор қабаттасу аймағымен байланысты  
көру қабілетінің бұзылуынан немесе жеткіліксіздігінен туындаған оқыту  
ми қыртысының қабырғалық, желке және самай бөліктерінің және  
функцияларды.

32

әртүрлі функциялардың орындалуын қамтамасыз етеді: көрнекі-кеңістіктік  
бағдарлауды, визуокеңістіктік қабылдауды, есте сақтауды, сонымен қатар  
үшін қажетті көрнекі-кеңістіктік көріністерді дамыту

жазуды, оқуды, санау операцияларын және басқа да оқу дағдыларын  
қалыптастыру. Бастап

қиындықтар осы фактордың жеткіліксіздігімен немесе әлсіздігімен  
байланысты

көру қабілетінің бұзылуынан немесе жеткіліксіздігінен туындаған оқыту  
ми қыртысының қабырғалық бөлімдерімен қабығынан жарты шарлар қайсысы

қолдың қалпының, қалпының, қимылының дұрыстығы мен дәлдігін  
қамтамасыз етеді

әріптерді, сандарды немесе олардың элементтері мен артикуляциялық  
мүшелерін жазу кезінде

сөйлеу дыбыстарын айту. Бұл фактор жеткіліксіз болған жағдайда

мыналардың бұзылуынан немесе жеткіліксіздігінен туындаған оқыту  
ми бөліктері немесе жазу, оқу және бағдарлауды оқушының қиындықтаруға  
анатомиялық

күнесте сөйлеу функциялардың (жүзінгі сөздер) жазылдам және  
бірқалыпты ауысу

басқасына, дағдыларды автоматтандыру, жазу, оқу және санау. Әлсіздік  
немесе) бағдарламалау және басқару факторы фронтальды бөлімдермен

байланысты бұл фактордың жеткіліксіздігі оқуда қиындықтардың себебі болып  
табыладының ішінде оқу іс-әрекеті, атап айтқанда: мақсат қою,

бағдарламалау функциялардың бұзылуына және басқару іс-әрекетінде  
дүмелеген; бұл тура фактордың белгіленеді қиындықтар оқытудың,

жеткіліксіздігінің бұзылуынан немесе жеткіліксіздігінен туындаған  
қызметтің түрлері.

Барлық психикалық функциялар, процестер, әрекеттер болуы  
мүмкін

белгілі бір фактормен байланысты, мысалы: дыбыстарды есту арқылы  
ажырату,

33

есту-сөйлеу жады, диктант арқылы жазу, ауызша түсініктемелерді түсіну,

математикалық есептердің мағыналары есту-сөйлеу факторымен байланысты. Өз алдына кезек жеткіліксіздігі немесе біреуінің немесе бірнешеуінің бұзылуы (жоғалуы) факторлар әртүрлі функцияларды жүзеге асыруда қиындықтарға әкеледі және процестердің Сонымен, визу-кеңістіктік фактордың жеткіліксіздігі мүмкін кеңістікте, дәптер парағында бағдарлау мәселелерімен көрінеді, Оқуда қиындықтары бар балаларда басым болуы мүмкін жазудағы және оқудағы оптикалық қателер, санауды меңгерудегі салыстырмалы түрде сақталған кезде бір психикалық функциялардың қиындықтар, бұзылуы, кеңістік-уақыттық қатынастарды білдіретін сөздердің мағынасын түсіну басқалардың немесе бірден екі немесе одан да көп функциялардың математикалық есептерде және т.б. бұзылуы/жеткіліксіздігі. Кезінде

бірнеше функциялардың бірлескен бұзылуының басым болуына мүмкін кейбірлердің және аз дәрежеде басқалардың бұзылуы. типтік дамуы бар, бірақ меңгеруде ерекше қиындықтары бар балалар жеке Мемлекеттік даму (дескриптор) бағдарламаларының негізінде байқалады). жетілмегендік (жеткіліксіз қалыптасу) бірнеше психикалық функциялар, әдетте, кейінірек қалыптасады: көрнекі-кеңістіктік бағдарламалау мен бақылаудың функциялары мен функциялары. Түрі бойынша ЖҚА бар балаларда инфантилизм, гиперактивтіліктің бұзылуымен және зейін тапшылығымен бағдарламалау функцияларының жетілмегендігі немесе бұзылуы басым және Ақыл-ойы бұзылған балаларда барлығының бұзылыстары байқалады белгілері (арифметика) ардың жалпы психикалық дамуына байланысты. Сонымен бірге ақыл-ойдың жеңіл бұзылыстарының неғұрлым өрескел тапшылықпен үйлесуі мүмкін жекелеген психикалық функциялар: ақыл-ой қабілеті немесе ерікті реттеу; есту-сөйлеу немесе көру-кеңістіктік

34

функцияларды. Мұндай жағдайларда балаларға түзету-дамытушылық көмек қажет көмек, онсыз оқу дағдыларын меңгеру мүмкін емес (жазу, оқу, шоттар) жеке білім беру бағдарламасы шеңберінде жүзеге асырылады.

3.1. Оқуда қиындықтары бар балаларды тексеруге байланысты ақыл-ой қабілетінің төмендеуімен немесе бұзылуымен

3.1.1. Мүмкіндігі шектеулі немесе мүмкіндігі шектеулі балалардың ақыл-ой қабілетінің

Төмендеу немесе бұзылулар (неғұрлым ауыр нұсқа) психикалық жұмысқа қабілеттілікті қарапайым балаларда да, сондай-ақ бар балаларда да анықтауға болады мүмкіндіктер. Себептері төмендеу (бұзушылықтар) негізгі қабілетінің көрсеткіштері мыналар болып табылады: ауыр немесе созылмалы астениялық жағдайлар түріндегі соматикалық аурулар; неврологиялық бұзылыстар, оның ішінде нейроинфекциялардан (менингиттен) кейін бастан өткергендерден кейін, жүйке жүйелер. Төмен ақыл-ой



өнімділігі) бірнеше мезгілдердегі диалогпен байланыстырылуы мүмкін;  
немесе

жағдайлар көбінесе интеллектуалды жүктеме кезінде ғана анықталады және көрсетілмегендігіне қарамастан, не төмендетілген мессемен ақыл-ой арқанаң ауырсынуды белгілерімен бірге жүреді. Мысалы, бас ауыртқышы болып табылады.

қарым-қатынас және әлеуметтік өзара іс-қимыл (аутизммен) және интеллект. Үшін аутист балалар бастапқыда психикалық шаршаудың жоғарылауымен сипатталады және қанықтылық, әсіресе ерікті (белсенді, мақсатты) қанықтылықпен білім беру кезіндегі өзін-өзі бақылау бабаларды іс-шараларға байқалады. Мұндай оқушылардың оқуында ауылдағы балаларға қарағанда қажет ерекшеліктері, сонымен мұғаліммен қарым-қатынас.

35

оның салдары танымдық қабілеттің барлық аспектілерінің бұзылуы болып табылады.

іс-әрекетінің бұзылуы көбінесе ауылдағы балаларға қарағанда ерекшеліктері,

бірақ аутизмі бар балалардағы негізгі себеп және жетекші бұзылыс емес және

онда "Оқудағы қиындықтар" қорытындысын шығару,

ақыл-ой қабілетінің бұзылуына немесе төмендеуіне байланысты"

балалардың бұл санаттары үшін, егер бұл жағдайларды қоспағанда,

практикалық бұзылыстың төмендеуінің немесе бұзылуының негізгі көріністері және бұзылуының біріктірілген сарқылуды бірге жүреді,

сыныптық жұмыстардың қиындықтарын жеңілдету шаршағыштық және, ең алдымен, барлығы, оқу іс-әрекетінің. Шаршаудың жоғарылауы көрінеді

ұзақ уақыт бойы тұрақты (3-4 аптадан бастап) және байланысты емес

уақытша қиындықтар мен жағдайлар - аурудан кейін, нашар

ұйқы және т.б.;

- ақыл-ой қабілетінің бұзылуының әртүрлі нұсқалары:

баяу жұмыс қабілеттілігі (жұмысқа ешқандай жолмен қосыла алмайды), кенеттен

сабақ немесе жұмыс күні ішінде жұмыс қабілеттілігінің ауытқуы, біртіндеп

өнімділігінің төмендеуі немесе өзгеруі, оның шаршау кезіндегі

ауытқуы;  
- оқу өнімділігі мен үлгерімінің төмендеуі ;

- шаршау, оқу жүктемесінің артуы және қиындықтар, сәтсіздіктер кезінде

оқу іс-әрекетінде эмоционалдық тұрақсыздық пайда болады,

ашушандық, эмоционалдық негативтердің шамадан тыс болуы байқалады

реакциялар, мінез-құлықтың бұзылуы мүмкін (ауызша немесе физикалық

агрессия), кейде вегетативті реакциялармен бірге жүреді (қызарады-

Мұғалімнің сабақта мұндай оқушыларды бақылау нәтижелері,

36

психолог, сондай-ақ ата-аналар үй тапсырмасын орындау кезінде мыналарды анықтайды

олардың қызығушылығы мен еңбегіне немесе байқас, тапсырмасын орындау кезінде,

немесе оқу күні бойы сабақтың басында тапсырмаларды орындауға бейнесіздіктерді қосылмайды, бірақ кейіннен сабаққа қабілеттілік біртіндеп, бірақ тұрақты сарқылумен көрінеді оқу іс-әрекетін тоқтатқанға дейін (сыныптық жұмыстарды орындауды тоқтатады тапсырмаларды орындау кезінде қызығушылықтар байқалмайтын болуы мүмкін немесе оқу күні бойы жұмысқа қабілеттілік. Кезеңнен кейін (сабақтан кейін) оқу күні бойы жұмысқа қабілеттілік келуі мүмкін деңгейде.

Бала шаршаған кезде ересектер оның бойында келесілерді атап өтеді белсенділік пен мінез-құлық ерекшеліктері:

1) зейіннің, есте сақтаудың, өзін-өзі бақылаудың төмендеуі (бала байқамайды және байқамайды қателерді түзетеді);

2) санау, оқу және жазу кезінде әртүрлі қателердің пайда болуы: әріптерді өткізіп жіберу, ауыстыру; сөздерді, сөз тіркестерін толық жазба немесе барлығын орындамау

сынып жұмысының көлемі. Қолжазба жиі өзгереді: әріптердің саны, қысым қателер тұрақты емес және әртүрлі; олардың пайда болуы мыналармен байланысты

баланың шаршауымен. Егер ақыл-ой қабілетінің жағдайы болса қанағаттанарлық болса, қателер әлдеқайда аз болады. Көбінесе үй жұмысы мінез-құлық көріністері:

сынып бақылау кезінде және жазу кезінде қателердің саны аз болуы мүмкін. Бала шаршаған кезде оған жасалған өтініштерге жауап бермеуі мүмкін;

тежелген күйде болу, партада жату, одан тайып кету;

37

- басқа балаларда шаршау моторлық мазасыздықпен көрінеді: бала орындықта айналады, тербеледі, бөгде адамдардың назарын аударады

тітіркеу. Баланың сабақта немесе үйде мұндай мінез-құлқы, сондай-ақ нашар үлгерімі

оқу тапсырмаларын ересектер тарапынан шақырады (егер олар орындалмаған жағдайда

мұндай мінез-құлықтың шынайы себептерін түсініп, оны жалқаулық деп түсінеді және

баланың жауапсыздығы) теріс бағалау, оның ішінде жазалау, және сондай-ақ оқушы орындай алмайтын әртүрлі талаптарды қою орындау. Мұндай жағдайларда әртүрлі жағдайларды байқау сирек емес

3.1.2. Мүмкіндігі шектеуді балаларды анықтау және психологиялық  
диагностикалық қорытындылар (оқушылар, жылдау) және мінез-құлқы  
тексеру  
реакцияларын қиындықтары болуы мүмкін оқушыларды анықтау  
кезеңінде  
психологиялық жұмысқа қабілеттілігінің төмендігіне байланысты  
тапсырмаларды орындаудан баса тарту, наразылық білдіру, ауызша немесе  
физикалық қорытындысымен және ұсынымдарымен танысады, онда  
мыналар болуы мүмкін  
болуы ақыл-ой қабілетінің бұзылуының белгілері және қажеттілік  
оны арттыру бойынша психологиялық жұмыстың;

- әңгімелесу барысында сауалнама нәтижелерін және баланың  
анамнезін зерттейді  
ата-аналар, баланың денсаулығының жай-күйі туралы медициналық  
құжаттама.

Ата-аналардан алынған мәліметтер жоғарылағанның болуын көрсетуі  
мүмкін баланың сабақтағы іс-әрекеті мен мінез-құлқын бақылайды,  
бекітеді  
баланың қарқындылығын, мұнарлармен байланысты болуы мүмкін  
ерекшеліктер бар

жұмысқа қабілеттіліктің төмендеуімен немесе бұзылуымен. Бақылау  
барысында маңызды

оқушының сабақтың қай сабағында немесе қай минутында басталатынын  
анықтау

шаршау, ол баланың оқу іс-әрекетінде және мінез-құлқында қалай 38  
көрінеді;

- мектеп дәптерлерін оқиды: сынып және үй жұмыстарын орындау,  
қателердің саны мен сипаты, қолжазбаның ерекшеліктері;

- мұғаліммен баланың еңбекке қабілеттілігінің ерекшеліктері  
туралы әңгімелеседі  
сыныпта.

Анықтау кезеңінде алынған деректерді талдау нәтижесінде және  
бұзушылықтар немесе төмендеу туралы диагностикалық гипотезаны  
қалыптастыру

қиындықтардың негізгі немесе себептерінің бірі ретінде ақыл-ой  
қабілетінің эксперименталды-психологиялық зерттеп-қарау өткізіледі бастап

арнайы әдістермен және тексеру құралдары пайдалана отырып.

Кеңінен қолданылады

ақыл-ойды зерттеуге бағытталған белгілі әдістемелер мен тесттер

жұмысқа қабілеттілік және зейін: "Шулте кестелері" (жеке кестелер

бастауыш және орта мектеп жасындағы балалар), "Пьерон-Рузер тесті",

"Түзету орындау" (нәтижелері бойынша мұғалімдерге сөйлер) және ет 16.8.191

әдістемелер мен сынақтарда көрсетілген белгіленген критерийлер

бойынша. Ортақ

ақыл-ой қабілетінің бұзылуының пайдасына белгілер мыналар болады:

нормативтермен салыстырғанда орындау уақытының ұлғаюы, саны

қателер санының өсуі, орындау динамикасын бағалау

маңызды.

қаралған белгілердің немесе жолдардың санын бекіту. Жылдамдық

бойынша аяу іске қосылу мүмкіндігі: біріншіден, бала тапсырманы

орындайды  
орындау барысында қарқындылықты бақылай алады, қателіктер жібереді,

содан кейін қарқын жылдамдайды, қателер саны азаяды;

- бірте-бірте және тұрақты шаршау кезінде: бала әрекет ете

бастайды  
зейіннің жақсы шоғырлануымен жеткілікті қарқынмен, бірақ ортасына

қарай немесе

тапсырманың соңында қарқын айтарлықтай баяулайды, қателер пайда  
болады, бала

39

тіпті шаршағандықтан тапсырманы соңына дейін орындай алмауы мүмкін;

- жұмысқа қабілеттіліктің ауытқуы: бала біркелкі емес әрекет етеді  
темп тез және қатесіз, содан кейін шаршаған кезде қарқын баяулайды,  
қателер пайда болады, содан кейін қарқынды қалпына келтіруге болады.

Жұмысқа қабілеттілікті зерттеудің қосымша әдісі ретінде және  
назар аударыңыз, А.Р.Лурияның "10 сөз" әдістемесін қолдану ұсынылады.

Бұл

есту-сөйлеу есте сақтау қабілетін зерттеуге бағытталған әдістеме  
мүмкіндік береді

есте сақтау процестеріне ақыл-ой қабілеттерінің әсерін анықтау. Жылы  
өзінің бұзылуынан гөрі ақыл-ой қабілетінің төмендігінің пайдасы

есту-сөйлеу қабілетінің төмендігіне байланысты әрекетшеліктерін атап  
4-5 қайталауға сөздердің саны;

іс-әрекеттерінде аудың біркелкі еместігі (зигзаг тәрізді есте сақтау  
зейіннің және жұмысқа қабілеттіліктің ауытқуына байланысты;

- 1-2 қайталау кезінде есте сақтаудың жеткілікті көлемі және оның  
шаршау салдарынан кейінгі қайталанулар кезінде айтарлықтай тарылу.

Эксперименттік жолмен сандық және сапалық нәтижелер-  
психологиялық тексерудің, сөзсіз, маңызды мәнге ие екендігі сөзсіз  
оқудағы қиындықтардың негізгі себебі мен сипатын анықтау. Дегенмен,  
айта кету керек, ақыл-ой қабілетінің бұзылуы мүмкін емес  
белгілі бір жағдайларға байланысты жеке тексеру барысында анықталуы  
керек

оны жүзеге асыру нәтижесінде қызығушылық тудыратын тапсырмалардың  
ойын формалары және мерзімділігі, ересек адамның балаға жеке көңіл  
бөтуін қамтамасыз ету

Сондықтан психологтың қорытынды қорытындысы келесі мекен-жайда  
жасалуы керек

анықтау (әңгімелесу) кезеңдерінде алынған барлық деректер негізінде,  
сауалнамалар, бақылаулар) және жеке тексеру. Негізгі

қиындықтың бұл түрін анықтаудағы аргумент оқу үлгерімінің төмендігі  
немесе

40

төмендеу/бұзылу салдарынан баланың сабақта үлгермеушілігі

ақыл-ой қабілетінің.

Сондай-ақ мектеп психологтары келесі жағдайларға назар аударуы  
керек

әдетте әлсіз типті балалардағы жүйке және эмоционалдық сарқылу  
жүйке жүйесінің, бірақ мектептегі күрделі проблемалары жоқ

үлгерімі бойынша. Көбінесе бұл "үздік оқушы синдромы" деп аталатын  
балалар, оларда

олардың оқу жетістіктеріне деген ынтасы кейбір жағдайларда

қалыптасады

Басқа жағдайларда - балада жоғары білім алуға деген ынтасы сырттан - мысалы, авторитарлық үстемдік етуші тип бойынша тәрбиелеу қалыптасады арқылы

тұлғалық ерекшеліктеріне және жоғары сезімге байланысты гиперпротекция, мұнда "өте жақсы" дегеннен басқа кез келген бағалау жетістіктерге жету сырттан әкеледі

жауапкершілік. Мұндай балалар жоғары мазасыздықпен сипатталады, ата-аналардың теріс реакциясы және тіпті жазасы.

олар

"болуға" ұмтылу нәтижесінде ұзаққа созылған психикалық күйзеліспен бірге

әрқашан биікте" психозомоционалды және жүйке күйзелісіне әкелуі мүмкін

психосоматикалық (ұйқының бұзылуы) көрінетін баланың шаршауына,

ас қорықу, бас аурулары басөтпкі және әлсізмен байланысты барлық

басқақтардан айырмачионалды тұрақсыздық, көңіл-күйдің төмендігі,

ақыл-ой қабілетінің бұзылуымен, дәстүрдегі оқималдықпен жаттығулардың

төмендеуіне байланыста жұмыс, ал кеңес беру - ата-аналармен және

педагогикалық бағалаумен байланысты барлық деректерді жинақтау негізінде

баланың денсаулығының ерекшеліктері туралы мәліметтер, оны бақылау

сабақтардағы жұмысқа қабілеттілік, психологиялық тексеру, талдау

жазбаша жұмыс, мұғалімнің мінездемесінен және әңгімелесуден психолог

өзінің жеке пікірін шығарады

қорытынды (психологиялық-педагогикалық диагноз) болуы немесе

болмауы туралы

шаршаудың жоғарылауымен байланысты оқудағы қиындықтар.

41

Психологиялық-педагогикалық диагноз "Қиындықтар оқытудың,

ақыл-ой қабілетінің төмендеуіне немесе бұзылуына байланысты"

ол келесі міндетті критерийлер негізінде белгіленеді:

1. Сабақтардағы ақыл-ой қабілетінің төмендеуі немесе бұзылуы:

10-14 күн бойы сарқилу түрінде (қателердің пайда болуы және көбеюі тапсырмаларды орындау және оқу іс-әрекетін 10-30 минутқа тоқтату кезінде.

2. Оқу пәндерін оқу жоспарына сәйкес меңгерудегі қиындықтар

бағдарламамен (оқу жетістіктерін бағалау нәтижелері бойынша) екі және

одан да көп уақыт ішінде

аптада оқу критерийлер болып табылады:

1. Болуы медициналық диагноздар: астеновевродикалық, церебростениялық синдромдардың әртүрлі соматикалық және психоневрологиялық аурулар (медициналық анықтамалар).

2. Сәйкессіздік, оқу іс-әрекетіндегі қателіктердің әртүрлілігі; олардың пайда болуының жұмысқа қабілеттілік жағдайына тәуелділігі.

3. Білім беруді меңгеру үшін интеллектуалдық мүмкіндіктердің сақталуы бағдарламалық білім берудің бейімделген, жеке) мектеп білім беру ұйымдары.

3.2. Оқуда қиындықтары бар балаларды тексеруге байланысты білім беру қызметін ерікті реттеудің жеткіліксіздігі немесе бұзылуы іс-әрекеттер мен мінез-құлық

3.2.1. Кемістігі немесе кемістігі бар балалардың мінездемесі оқу іс-әрекеті мен мінез-құлқын ерікті түрде реттеу

Оқу іс-әрекетін ерікті түрде реттеу немесе өзін-өзі реттеу және мінез-құлыққа мыналар кіреді:

42

- мақсат қою немесе мұғалім қойған мақсатты қабылдау мотивтерге, қажеттіліктерге, сондай-ақ талаптар мен шарттарға сәйкестігі тапсырмалар;

- оңтайлы нұсқаларды таңдай отырып, мақсатқа жету жолдарын іс-әрекет тәсілдерін, олардың реттілігін анықтауды;

- таңдалған бағдарламаның ағымдағы және қорытынды орындалуын орындау барысы бойынша оны өзгерту мүмкіндігімен әрекеттерді, мыналарды талап етеді

мақсат пен аралық нәтижелерді үнемі салыстыру, сондай-ақ бас тарту мақсаттарға жетіспейтін жағдайларда қалай мінез-құлқы өзгертер мен алаңдармен іс-әрекетті ерікті түрде реттеумен, өзінің сыни көзқарасымен

іс-әрекеті жеткіліксіз немесе қалыптаспаған жағдайда жоғарыда аталған компоненттер қиындықтар немесе бұзушылықтар тудырады

мүмкін болатын оқу іс-әрекеті мен мінез-құлқы ерікті түрде реттеу әртүрлі себептерге байланысты қарапайым балаларда да, барлық санаттағы балаларда да бар

оқу іс-әрекетін реттеу немесе мінез-құлықты өзін-өзі реттеудің бұзылуы.

Бірінші

топ сыртқы (психогендік) факторлармен, екіншісі - факторлармен

байланысты. Бірінші топ - типі бойынша дұрыс емес отбасылық тәрбие

ішкі жақын сияқты реттеу немесе әрекеттерін және жұлқылармен

рұқсат. тәрбие балаларды өрте жасы, сипатталады

Мұндайдықпен, балаға қойылатын шектеулер мен нормалар мен

талаптардың болмауымен,

бұл оның мектептегі оқуы мен мінез-құлқындағы әртүрлі мәселелерге әкеледі.

Мұндай бала мектеп тәртібінің ережелері мен талаптарын орындамауы мүмкін және

43

сабақтағы мінез-құлық, оқу мақсаттарын өз бетінше қою және оларға қол жеткізу,

өз іс-әрекеттерін бақылауды жүзеге асыру және ерікті күш-жігерді көрсету

қанықтыру немесе шаршау.

Жылқыбірінші жағдайлар тәрбие бойынша үстем болатын баланың іс-әрекетін қатаң және толық бақылау түріндегі шамадан тыс қорғаныс

ересектер ересектерге тәуелділіктің қалыптасуына ықпал ете алады,  
олардың

дәрменсіздік, ведомость, өз бетінше әрекет етуге қабілетсіздік және  
Нейропсихиатриялық денсаулыққа байланысты себептердің екінші  
бақылау, сондай-ақ пассивтілік, ұйымдаспаушылық сияқты ерекшеліктер,  
тобы,  
камтиді,  
зейінсіздік.

1) гиперактивтілік және зейін тапшылығының бұзылуы (СДВГ), ол  
негізгі психикалық дамуы нормативті балаларда диагноз қойылады  
гиперактивтіліктің бұзылуының көрінісі ерікті бұзылыстың бұзылуы болып  
табылады

іс-әрекет пен мінез-құлықты реттеу, көбінесе мектепті шарттайды  
баланың бейімделуі мектепте оқытуға психофизиологиялық тұрғыдан  
дайын еместігі 6

бірінші сыныпқа қабылданған жылдар және психикалық/психофизикалық  
ауытқулары бар балалар

7-8 жастағы балалардың жүйке-психикалық ерекшеліктеріне байланысты  
инфантилизмі

дамыту. Бұл балалардың ақыл-ой дамуының бұзылыстары жоқ,  
қиындықтары бар

олардың ерікті реттеуі мектепте балалар ерікті қалыптастыруға  
ерікті реттеуі мен мінез-құлықтың бұзылуы мен болуымен және жағдайларда  
көздеңдірілуімен

оқу-тануының инфантилділігі бойынша тұрақтылықта дамуының еместігін  
бақылау, ережелер мен талаптар.

аутизммен бірге. Жеңіл және орташа дәрежедегі ақыл-ой кемістігі бар  
балаларда, жоқ

қатар жүретін бұзылулармен асқынған қиындықтар байқалуы мүмкін  
интеллектуалдық дамымауына байланысты ерікті реттеу, қашан <sup>44</sup>  
өз қызметін реттеу мен бақылаудың психикалық мүмкіндіктерінің  
төмендеуі және

мінез-құлық.

Қызметті ерікті реттеудің елеулі бұзылыстары және  
мінез-құлық негізгі аурулары бар балалардың барлық санаттарында  
байқалуы мүмкін  
құнсыздануды (интеллект, сөйлеу, қарым-қатынас және өзара әрекеттесу)  
басқалар қиындатады  
дамымауымен және сақымдануымен байланысты неврологиялық  
бұзылулармен дәрежесі шешуді талап етуі мүмкін бұзылулар  
үйді бақылау мен бақылау. Бұл жағдайларда ерікті медициналық  
көмектің бұзылуы немесе ерікті реттеудің бұзылуының көріністері  
реттеуі мен мінез-құлық:

1. Тапсырмаға қосу, оны сақтау және мақсатқа (мақсатқа) жету  
қиындықтары жоғалту, басқасына ауысу), салдарынан жоспарлау және орындау:

- импульсивтілікте және сыртқы жанама әсерлерге зейіннің  
артуында  
ынталандырулар мен ассоциациялар (ойлар, әсерлер);

- ерікті зейін мен есте сақтаудың бұзылуы;

- көптеліп қалуға, әртүрлі түрлердегі персеверацияларға  
бейімділіктер  
қызметтің түрлері;

- өз қызметін бақылауды төмендету немесе бұзу.

## 2. Мектеп дағдыларын меңгерудегі ерекше қиындықтар.

Жазу, оқу, математика:

- әріптерді, буындарды, сөздерді өткізіп жіберу, олардың орнын ауыстыру, енгізу, абайсыздықтан "ақымақ" деп аталатын қателіктер;

- табандылықпен (қайталап) жазу, әріптерді, буындарды, сөздерді

оқу;

- сөздердің ластануы (жабысуы), мысалы: "шыршада" - шыршада жатыр.

- көптеген қателіктермен оқуды болжау;

- импульсивті, бейберекет шешім мысалдар, міндеттерді бастап

көптеген қателіктермен, шарттарда алдын ала бағдарланбай және

талаптарда және ағымдағы бақылауда.

45

Бұл қателердің барлығы тұрақсыз, құбылмалы сипатқа ие және мыналарға байланысты

ерікті зейін мен өзін-өзі бақылаудың бұзылуы. Қателер айналады

егер бала жазбаша тапсырманы келесі жағдайларда орындаса,

айтарлықтай аз

оның қызметін сөзінші ұйымдастыру (кезең-кезеңімен жүзеге асыру)

немесе қайталап айтқан кезде – жаңғыртудың, ауыстырудың, енгізудің

дәлсіздігі

мәтінде бұл және үйрендісі туралы не қорыққан бұзылулармен – жиі

емес

мағыналық ерекшеліктерді өткізіп жіберу немесе қайта реттеу арқылы

фрагменттік қайталау

мәтіннің бөліктерін бағалауда (барынан бұзарға бойнама әңгіме

құрастыру

сипатына негізге оқу жеттік суретке) жиі мақсатын (негізгі тақырыбын)

жөгілшеді, зейінін аударады

әңгіме тақырыбына қатысы жоқ жаңама ассоциацияларға.

3. Эмоционалдық еріктік және тұлғалық саланың ерекшеліктері:

- эмоционалдық тұрақсыздық, реактивтілік, қарқынды

эмоционалдық

қоздырушы факторларға ден қою: үлгермеушілік, теріс бағалау,

жазалау, келемеждеу және т.б. Бұл ерекшеліктер бар балаларға ең тән

СДВГ және инфантилизм түрі бойынша эмоционалды-еріктік

жетілмеуін білдіретіндегі жылдам эмоционалды қанықтылық,

мотивацияның төмендеуі және оқу жетістіктеріне қызығушылықсыздық

нәтижелердің, нашар бағаларға немқұрайлы қараудың;

- ерікті реттеудің әлсіздігі: өзін-өзі көрсету қабілетінің төмендеуі

қаныққан кезде оқу тапсырмаларын орындауға шыдамдылық пен күш салу

немесе

шаршау және тіршіліктің төмендеуі:

бала тек қана емес,

іс-әрекеттегі қателіктерді байқамайды, бірақ көбінесе өз іс-әрекетіне сын

көзбен қарамайды,

өзін дұрыс деп қанықтығын және динамикалық ерекшеліктерін қайталау

мазасыздық

әрекеттерге.

46



немесе гиперактивтілік: бала ұзақ уақыт бойы тұрақты қалпын сақтай алмайды,

айналады, айналады, тербеледі, түрлері бойынша түрліше жүзеге асырады интрузивті, қимылдар: саусақтарын, заттарды түртеді, қолдарында айналдырады, бірдеңе ережелерін сақтамайды: бірден және қатал әрекет етеді; мұғалімнің сұрағына, мектеп сөйнесуімен ерекшелік жасамай; тұра алады, жүре алады

сыныпқа, айқайлауға немесе орнынан сөйлеуге (рұқсатсыз) кедергі келтіреді

сыныптастарына агрессивті әрекеттерді көрсетуі мүмкін, бірақ көбінесе келесідей әрекеттермен бірге жиі байқалады

өзімен біздің бақтар меншік қазықтарға мөлшерлі және айқын және белгілі бейімділіктерді әділетсіздіктер;

үйде режимдік сәттерді өз бетінше орындай алады, барлығын жинай алады

мектепке қажетті, үнемі ұмытады, заттарын жоғалтады, жиі ақымақ болады

киініп Жұмыстақ тапсырмалар мен бір немесе басқаруға бейімділік солай орындалады. Жылы

мектепте мүлдем байқалмайды. Бұл балаларды бірігіп реакция жасайды бейімділік сәйкес келеді,

басқа топтармен қарым-қатынас бұзылуын ұстамауы және бұзылмаған бағдарламаны меңгеру үшін интеллектуалдық, сөйлеу мүмкіндіктері, соның ішінде

бейімделген немесе жеке. Бұл балаларды оқытудағы басты мәселе - өзін-өзі реттеу мен өзін-өзі бақылаудың жеткіліксіздігі. Ретінде ғана ересек берет арналған

баланың іс-әрекетін ұйымдастыру және бақылау функциясының өзі (жанында тұрады және

ұйымдастырушылық және бағыттаушы көмек көрсетеді) немесе тапсырмалар орындалады

47

бала үшін жеңіл және қызықты - оның оқу үлгерімінің өнімділігі мен сапасы

іс-шаралар айтарлықтай артады. Психологтың мұғалімге көмектесудегі міндеті

ерікті реттеуді дамыту, баланы оқытуда жеке көзқарасты ұйымдастыру, көрсету

бойынша мүмкіндігі реттеуі балалардың кейбір және баланы (мүмкіндігі негізінде) балалар мен КРК

органикалық инфантилизмнің түріне; интеллекттің бұзылуының аутизммен айналасында - астам, білдірілген, бұзылдықтар ішкі әрекет пен мінез-құлықты ерікті және эмоционалды-еріктік реттеу

күрделі комбинациялармен

-қозғалыс тежелудің бұзылуы, білдірілген қиындықтармен

өзіңізді үстелде ұстау немесе керісінше шамадан тыс баяулау,

тежелу, енжарлық, инерттілік (жоғары кептелу);

- адекватты түрде жоғарыламаған, ақымақ фонда немесе керісінше

көңіл-күй фонның төмендеуі; адекватты емес эмоционалдық реакциялар (жылау,

күлкі, айқай) және айналасындағыларға қатысты сындардың айтарлықтай төмендеуінде;

- ерікті сөйлеудің өрескел бұзылыстары байқалады: бастап

дейін дәйекті, логикалық дәйекті тұжырымдарды құрудағы қиындықтар

өз бетінше сөйлеу өнімін шығаруға қабілетсіздігі. Жиі байқалады сөйлеу мөрлері, эхолалиялар.

3.2.2. Қиындықтары бар балаларды анықтау және психологиялық немесе қозғалу пен мінез-құлықты ерікті реттеудің бұзылуымен

Диагностикалық-таныстыру жұмысының бірінші кезеңінде психолог оқыту проблемалары мыналарға байланысты болуы мүмкін оқушыларды анықтайды

ерікті реттеудің жеткіліксіздігімен. Жалпы алгоритм бойынша жүру ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларды анықтау, маман құжаттаманы (қорытындылар мен ұсынымдарды) зерделеу әдістерін пайдаланады

ПМПКБ медициналық және білім беру қызметкерлері оқушылардың және топтардың анықтау маңызды

оқушылар медициналық және білім беру сабаққа қатысатын бақылау.

ерекшеліктер,

48

мектептегі, сыныптағы, үзілістегі әртүрлі жағдайлардағы мінез-құлық, белсенділік,

мұғалімдер, мамандар, ата-аналар атап өтетін отбасында. Содан кейін психолог

барысында баланың оқу іс-әрекетінің және мінез-құлқының

ерекшеліктерін біріктіріп олардың қашан және қалай көрінетінін жазып бақылау барысында олардың қашан және қалай көрінетінін жазып бақылаулар.

мінез-құлық проблемалары: қозғалыс мазасыздығының жоғарылауы, алаңдаушылық

бөгде тітіркендіргіштерге, сынып тапсырмаларын орындауды тоқтатуға, тәртіпті бұзу: және т.б. Сыртқы түріне ерекше назар аударылады

жағымсыз қарым-қатынас: мектептегі сөйлеудің сыртқы жағына көңіл бөлу және жасөспірімдер тапсырмаларды орындау

орындау қиын. (Сүйеніс аралы және оқушыларға берілген бағаларды жақсырақ орындау мүмкін етеді.

жеке анықтау кезеңінде аналалық деңгейде баланың азаматтық жағында және бұнымен қатар немесе жеткіліксіздік туралы диагностикалық гипотезаны

қалыптастыру

негізгі немесе негізгі себептердің бірі ретінде ерікті реттеудің

оқудағы қиындықтарды білдіру және тексерудің көрсеткіші бастап

арнайы әдістемелерді, тестілерді, тапсырмаларды пайдалана отырып.

Зерттеу үшін

ерікті реттеудің қалыптасу деңгейлерін анықтауға болады психикалық жұмысқа қабілеттілік және ерікті зейін: "Шулте кестелері" "Тест

Пьерон-Рузер", "Түзету сынағы" және т.б. [6-8,19].

Бұл тапсырмаларды орындау барлығын кезең-кезеңімен орындауды талап етеді

қызметтің құрамдас бөліктерінің: 1) тапсырманың мақсаты мен шарттарын белгілеу (қабылдау) және

оларды барлық орындалу барысында ұстап қалу; 2) жоспарлау: құрастыру іс-қимыл бағдарламаларын және кезең-кезеңімен орындауды; 3) ағымдағы

(тұрақты

тапсырманың шарттарымен және талаптарымен салыстыру, қателерді түзету) және қойылған мақсатқа жетуді қорытынды бақылау.

Осы сынақтарды жүргізудің ерекшеліктері психологқа бағалауға мүмкіндік береді

іске асыру барысында ерікті реттеудің қалыптасу дәрежесі

қызметтің түрлері. Ерікті түрде қиындықтары немесе бұзылулары бар бала

үшін - импульсивті түрде орындайды - нұсқауларды тыңдамады,

бағдарланбайды, маңыздылықты реттеу кезеңінен орындалу шарттарын бейнелейді.

- жылдам, бірақ ретсіз әрекет етеді (сызықтар арқылы секіреді, жоғарыдан, содан кейін содан кейін төменнен), орындаудың дәйекті стратегиясы жоқ;

- орындау кезінде бөгде тітіркендіргіштерге жиі алаңдайды;

- көптеген қателіктер жібереді, болмаған нәрсені әкеледі;

- қателерді байқамайды, тіпті көбірек тексеруді сұрағанда да рет; түзетпейді

- тез қанықтыру, жетістікке жетуге деген қызығушылық нәтижелері (неғұрлым айқын жағдайларда).

Сондай-ақ есте сақтауды зерттеуге арналған әдістемелерді қолдануға болады: "10

сөздерді жаттау", "Сөздердің екі тобын жаттау", "Мәтінді жаңғырту", орындау

баладан ерікті зейіннің жоғары деңгейін талап ететін және

өзін-өзі реттеу: ол мақсатқа жетуге ұмтылуы керек, тырысуы керек

есте сақтаудың әртүрлі тактикаларын қолдану (жоспарлау), бақылау

сөздерді жаңғыртудың дәлдігі немесе дұрыстығы, екпінді тежеу

ассоциация бойынша туындайтын сөздер. Айырықша ерекшеліктерімен

өз бетінше ойлану кезінде өз бетінше жұмыс істеуін бақылау үшін, сөз

тіркестерін мәтінге жаттау қызығушылықтың төмендігі немесе қабілетсіздігі рәлдерімен болады:

оны ұстап тұру. Егер бала мақсат қоймаса немесе ұстамаса -

мүмкіндігінше

сөздерді кейірінде сөздің өзінде ауыстыруға уақыт беріп, бірақ бірінші болжақын тиісті;

50

мәніне (*орман-ағаш; орындық-үстел*), бері болмаған сөздерді енгізу

одан кейін оның үстіне тұрып қалу арқылы (әр сөзді атау

көбейту кезінде). Сөздердің екі тобын қайталау кезінде бала қосымша

ауыстырулар мен қосымшалар көбінесе сөздерді бір топтан екінші топқа

ауыстырады,

оларды біріктіреді (ластану). Осыған ұқсас қателерді біз келесі

жағдайларда табамыз. Мәнінде мұндай баланың өз бұзылыстары болмайды

есту сыйыну әдістеріне психикалық жұмысқа қабілеттіліктің төмен мәтінді қайталау

ішкі іс-әрекеттің тиімділігі проблемалармен байланысты

өзін-өзі реттеу. Егер бала қызығушылық танытса, ынталандырса немесе

оның

ересек адам ұйымдастырады және бақылайды, сонда ол қаншалықты жеткілікті екенін көрсетеді. Мәтіннің үстелге қабілетін зерттеу үшін жақсы мүмкіндіктер және тапсырманың нақтылығы және сипатын қадағалау және бақылау функцияларын алаңдамай, әдістемеге ие, вербалды-логикалық ойлауды зерттеуге бағытталған - "Қарапайым ұқсастықтар". Берілген үлгі бойынша логикалық байланыстарды орнату процесінде өзін-өзі реттеу проблемалары бар бала үшін импульсивті жағдайлар әдеттегідей болады пайда болған бірінші ассоциация бойынша жауаптар, тұрақты сырғу кездейсоқ жауаптармен бірге беріледі. Сонымен бірге үлгінің бұл нұсқасында баланың қолындағы қолғабын ұстауға арналған етеді бұрышты жауап және бақылау функцияларын зерттеуге арналған.

Ұсынылады

"ғанда бір рет". Бағана арналған нұсқаулық: "Екі қолыңды үстелге қой.

Қарындашты бір рет түрткенде - алақанмен 2 рет түрту керек болады. Екі соққыда

"бір рет". Психолог тапсырманы орындау тәсілін көрсетеді, содан кейін баланы тапсырманы орындауға шақырады.

51

Екінші нұсқа. Нұсқаулық: "Екі қолыңды үстелге қой. Мен қашан мен қарындашпен 1 рет түртемін - сен де оң алақаныңды көтеруің керек (көтермеуің керек оны үстелден жұлып алу) және оны тез төмендетіңіз. Егер мен 2 рет түртсем - сен де 2 рет түртсең". Сондай-ақ, әдіс көрсетілген тапсырманы орындау үшін болжау және алғашқы бірінші және екінші рет орындаудың мынадай ерекшеліктері:

- тұрақты іркілістер мен қателердің болуы. Қателер мыналарға байланысты болуы мүмкін берілген бағдарламаны сақтаудағы қиындықтар, оның шарттарын сақтау орындауға;

- инертті стереотип - бір алгоритмнен ауысудың қиындықтары (1212) басқасына (2221). Бала бір алгоритмді меңгергеннен кейін мүмкін емес

алдыңғысының қайта болуы. Қасиетінің және төмендіктің салдарынан баланың айнадағы қате реакцияларын "тежеу" қабілеті (эхопраксия) ересек адамның әрекетін көрсетеді: екі соққанда - бір және орнына екі рет қағады керісінше орындауда тұрақты және айқын қиындықтардың болуы жоғарыда аталған тапсырмалар мен сынамалар маңызды екенін көрсетеді бағдарламалау, реттеу және бақылау мәселелері.

Психологиялық-педагогикалық диагноз "Қиындықтар оқытудың, ерікті реттеудің төмендеуіне немесе бұзылуына байланысты қызметі" мынадай міндетті шарттардың негізінде белгіленеді: өлшемшарттар:

1. Білім берудің өзін-өзі реттеуі мен өзін-өзі бақылауының төмендеуі

немесе бұзылуы

іс-әрекеттер мен мінез-құлық. Бала өз бетінше орындай алмайды  
мыналарға байланысты оқу тапсырмалары: гипербелсенділік, зейінділік,  
проблемалық

52

сыныптағы 10-14 күндік оқу барысында мінез-құлық және т.б.

2. Оқу пәндерін оқу жоспарына сәйкес меңгерудегі қиындықтар  
бағдарламамен (оқу жетістіктерін бағалау нәтижелері бойынша) екі және  
одан да көп уақыт ішінде  
аптадан астам критерийлер болып табылады:

1. Медициналық диагноздардың болуы: гиперактивтілік бұзылысы  
зейіннің тапшылығы, психикалық дамуының тежелуі.

2. Сәйкессіздік, оқу іс-әрекетіндегі қателіктердің әртүрлілігі;  
олардың пайда болуының жеке ұйымдастырушылық көмек көрсетуге  
тәуелділігі.

3. Білім беруді меңгеру үшін интеллектуалдық мүмкіндіктердің  
бағдарламалар (үлгілік, бейімделген, жеке) мектеп  
білім беру ұйымдары.

3.3. Оқуда қиындықтары бар балаларды тексеруге байланысты  
есту-сөйлеу функцияларының бұзылуымен немесе жеткіліксіздігімен

3.3.1 Оқуда қиындықтары бар балалары бар балалардың  
есту-сөйлеу функцияларының бұзылуынан немесе жеткіліксіздігінен  
туындаған

Мидың есту-сөйлеу функционалдық жүйесі қабылдауды жүзеге  
асырады,  
есту-сөйлеу ақпаратын талдау және сақтау және олардың орындалуын  
қамтамасыз етеді  
психикалық функциялардың есту зейіні, есту арқылы қабылдау, сөйлеу  
қабілеті ретінде  
немесе фонематикалық есту, есту-сөйлеу жады және сөйлеуді түсіну.

Төмендеу

немесе есту-сөйлеу ақпаратын өңдеу қабілетінің бұзылуы емес  
естудің физикалық бұзылыстарымен байланысты және жеке түрде көрінуі  
мүмкін) есту қабілеті төмендеген, бірақ сөйлеуді қабылдау мүмкіндігі бар,  
бұзылулар естушылар естемейтіндермен фонематикалық қабылдау бұл  
есту-сөйлеу мен жазбаша оқу-жазуға әртүрлі себептерімен жасаларды  
механизмдерімен байланысты

53

жеткіліксіздігі. Есту-сөйлеу ақпаратын қабылдаудағы проблемалар  
бар балаларда белгіленеді:

толық тыныс алу және сөйлеуді қабылдау;

2) фонематикалық естудің бұзылуларымен, олар мыналарды  
тудырады  
ауызша және жазбаша сөйлеудегі кемшіліктердің пайда болуы;

3) сөйлеуді түсінудің қиындықтарымен немесе бұзылыстарымен  
келесі түрде:  
- сенсорлық алалия/афазия кезіндегі ауыр бұзылуларда -  
органикалық  
сөйлеуді талдауға және түсінуге жауапты мидың сөйлеу орталықтарының  
зақымдануы;  
- ерекшеліктеріне байланысты АСБ бар балаларда айқын білінетін

естуді қабылдау және әлеуметтік-коммуникативтік бұзылулармен;

- қиындықтар немесе баяу қабылдау және егжей-тегжейлі түсіну, дөрекі емес сөйлеу бұзылыстары бар балалардағы грамматикалық күрделі сөйлеу, бірге сөздік қоры нашар адамдарға, сондай-ақ жағдайда тәрбиеленген балаларға белгілі бір есту-сөйлеуден айырылу. Соңғы жағдайда әңгіме балалар туралы болып отыр, кім жастайынан гаджеттермен үнемі уақыт өткізетін (смартфондармен, планшеттермен, компьютерлермен) толыққанды сөйлеу қабілетіне нұқсан келтіріп басқалармен әңгімелесу, кітап мәтіндерін тыңдау және қайталау түріндегі қарым-қатынас және т.б. Бұл балалар ерте және мектепке дейінгі жастағы балалардан ақпаратты өңдеу қиындықтары немесе бұзылулары бар балалардың көрінісі емес, негізінен, көру арнасы арқылы және болды есту-сөйлеу тәжірибесінің деңгейі болуы. Соңғы жағдайда балалар бірден емес және бірнеше сөз тіркестері, сондай-ақ жылдам қарқынмен ұсынылады. Оқушыға сұрақтарға жауап беру қиын және бір сөзден құралған сұрақтарға жауап беру қиын. Ол жейіл ауызша мүсқуларды немесе ауызша бұйымдарды таңуы немесе қосымша түсініктеме. Бұл мәселелер мүмкін бала ішкі сөздік қорының түсініктемелері байланысты бұзылыстарымен емес, керісінше

54

естігенді баяу өңдеумен және есте сақтау қиындықтарымен:

бала мұғалімнің айтқанының бәрін есте сақтай алмайды, сондықтан естігенді түсіну зардап шегеді. Ол жиі әсер қалдырады тежеуші және білімсіз бала.

Кейбір балаларда (аутизммен, кохлеарлық имплантпен) атап өтіледі есту жүктемесі кезіндегі қажу (уақыт бойынша ұзақ ауызша мұғалімнің түсініктемелері немесе сыныптағы шу), ол төмендеумен көрінеді

есту зейіні және сәйкесінше нені түсінудің қиындығы

түсіндіреді немесе одан талап етеді. Көбінесе бала жай ғана ажыратылады сыныптағы жұмыстар. Аутист балалар мінез-құлық реакцияларын келесі

жағдайларда естудің бұзылуымен әртүрлі сөйлеу проблемалары бар: кедейлік

естудің бұзылуының нәтижесінде түсінудегі қиындықтар, грамматикалық

ерекшеліктерді ажырату

сөйлемдердің формалары мен мағыналары, математикалық есептер.

Фразалық сөйлеу жиі бірге

аграмматизмдермен; оған мәтінді есте сақтау немесе оны қайталау

қиын. Сөйлеу проблемаларының салдарынан мұндай балаға әңгімені

жалғалтудың қиындықтары болуы мүмкін, жақын адамдар үшін

армәселелерді танытуға бөлену, сондықтан ол әрқашан байланыста бола

бермейді, диктанттардағы сөздердің, сөз тіркестерінің бөліктері.

жалғыз болғанды жөн көреді және ұзын кезінде балалардан аулақ

есту-сөйлеу ақпаратының.

Есту-сөйлеу қабілетін өңдеуде қиындықтары бар балаларды анықтау

кезеңінен кейін

ақпаратты: ПМПК қорытындылары мен ұсынымдарын зерделеу,

медициналық және

басқа құжаттар), сауалнамалар және ата-аналармен және сынып

жетекшісімен әңгімелесу, Оқуда мұндай қиындықтары бар балаларда әдетте бұзылулар

болады ПМПК қорытындысымен басталған бағамалар. Бұл жағдайларда

сыныптан баланы сабақтан бақылау, психолог жүргізеді

бастапқы кезең

жеке тексеру.

диагностика (сауалнамалар, әңгімелесулер, сабақтарда бақылау және

талдау

жазбаша жұмыстардың) логопедті жүзеге асырады. Бұл маман сонымен

қатар мыналарды жүзеге асырады

зерттеулер мен тексерулерді жүзеге асыратын болады

фонематикалық есту қабілетін және жазбаша сөйлеу асырар сөйлеу ба

Міндеттерімен

тексерулер мыналар болады: есту зейінін, қабылдауын зерттеу,

есту-сөйлеу есте сақтау, сондай-ақ коммуникативтік аспектіде сөйлеуді

түсіну:

қарым-қатынас жағдайында сөйлеуді қабылдау және қолдану қабілеттері

және Баланы логопед және психолог тексергеннен кейін

маамалардың өзара іс-қимылына бағалау және бағалау қажет

есту-сөйлеу сүзгілерінің нәтижелерін бағалау және бағалау трихөлділік

проблемаларының нәтижелері бойынша құрастырылуы мүмкін:

логопедиялық және психологиялық. Бірыңғай және қамтамасыз ету

мақсатында

баланың проблемаларын диагностикалауға және түсінуге біртұтас

Көздері Есту-сөйлеу функцияларын зерттеу

Зерттелетін функциялар Есту-сөйлеу функцияларының бұзылуымен зерттеудің жалпы сызбасы

ұсынылады. **Сөйлемнің дыбыстарды қабылдау** (айқын білінетін бұзушылықтар

Көздері жұмулы балаға/экранның артында тыңдау ұсынылады

дәріс оқығанда дауыс дыбыстарын көрсетіп, құбыр қоңырау- қарақұмық

(жарма салынған қорап) - жақын дыбыстардың дифференциациясы: қоңырау- кілттер, қарақұмық- бұршақ

**2. Дыбыс көзін кеңістікте локализациялау** Көзден тыс (баланың арқасының артында) әртүрлі дыбыстар ұсынылады

шығу тегі мен қарқындылығы. Бала орынды нақты көрсетуі керек

**3. Ырғақтар**

Бала әр түрлі соққылармен ырғақтарды тыңдауы керек және

күші бойынша әртүрлі ( II II II, I II I II, II I II I және т.б.) және сұрақтарға жауап

беру: "Мен неше рет ұрдым?" "Мен неше рет ұрдым?" "Қаншама күшті және

мен қанша рет саққыларды ұрдым?" Ырғақтарды жаңғырту

қайталау.

**4. Фонематикалық есту**

Логопед

1)Буындарды қайталау: ба-па ча- тя- да- да, ка- га- ка са-ша-са;

Сөзден дыбыс естісең қолыңды көтер:

«з»-мысық, садақ, бақ, қоңыз, тіс, су, күш, құтан, қамал, пышақ, етік, ешкі, жол, ешкі;  
 2) "Дауыс" деген сөзді естісеңіз, қолыңызды көтеріңіз - балық, мең, масақ, колхоз, дауыс, термос, аяз, бос, астық, дауыс, сұлы;  
 3) Берілген дыбыс үшін суреттерді таңдау немесе суреттерді 2-ге орналастыру топтар (Д және Т дыбыстарымен және т.б.).  
**5. Фонематикалық (дыбыстық) талдау және синтез** Логопед  
 а) сөздегі дыбыстардың ретін, санын анықтау.  
 - көкнәр, үй, ботқа, балық, мысық, шкаф  
 б) дәйекті түрде берілген дыбыстардан сөз құрастыру. " шырын, мысық, қол, үйрек, үстел.

6. Сөйлеуді түсіну Логопед

1) Сөздерді түсіну (суретке сүйене отырып):  
 бір элементтен; екі элементтен; үш элементтен  
 Қонжық-ешкі-гостағанды көрсет  
 Қайда алып жүретінін көрсет-лақтырады-ұстайды

2) Ауызша нұсқауларды түсіну Психолог  
 аузыңызды ашыңыз,  
 көзіңді жұм, аузыңды аш,  
 көзіңді жұмыңыз, мұрныңызды тырнаңыз, аузыңызды ашыңыз;

3) Ұсыныстарды түзету: Логопед  
 Ешкі қызға тамақ әкелді. Колхозшылар қаптарды картопқа төгіп тастады.  
 Бала жүгіріп келіп, допты әйнекпен сындырды.

4) Дұрыс сөйлемді таңдау

1. Күн жылығандықтан шықты.

2. Күн шыққандықтан жылы болды.

3) Логикалық-грамматикалық құрылымдарды түсіну Психолог

а) флекциялық қатынастарды түсіну: екеуін көрсету ұсынылады  
 тізбектей деп аталатын пәндер:

- қарындаш, қалам.

- қарындашпен қалам, қаламмен қарындаш,

- қаламмен қарындаш, қарындашпен қалам

б. Салыстырмалы қатынастарды түсіну.

Қоля Вашиден жоғары. Ең ұзын кім?

Нина Танияға қарағанда ашық, бірақ Катяға қарағанда қараңғы. Ең қараңғы кім?

в) логикалық инверсиялары бар сөйлемдерді түсіну.

Қоляны Петя ұрып жіберді. Төбелесші кім?

Таня Оляның артынан жүгіреді. Алда кім бар?

Қай жерде салынғанын көрсет (суреттерде):

- трактормен машина тасымалданады;

- ұлды қыз, қызды бала құтқарды, қызды бала құтқарды;

г) уақытша құрылымдарды түсіну. "Бұрын не істедің?"

- Таңғы ас алдында мен газетті оқыдым.

- Мен әңгімені бастамас бұрын сәлемдестім.

**8 Мәтінді түсіну.** Мәтінді қайталау. Мәтін бойынша сұрақтарға жауап беру және  
 Жалпы тақырыптар бойынша әңгімелесуді қолдау. Логопед

**9. Есту-сөйлеу жадысын зерттеу** Психолог

57

10 сөз (А.Р.Лурия)

2 сөз таптары

Сөз тіркестерін жаттау

Мәтінді жаттау

**10. Диктант бойынша хат**  
**Оқылым**

Логопед

Зерттеп-қарау нәтижелерін талдау төмендегілер бойынша

жүргізіледі

есту-сөйлеу кемістігінің өлшемдеріне немесе көріністеріне. Қиындықтар

баланың оқуы тек бір немесе бірнешеуімен байланысты болуы мүмкін

көріністерімен немесе олардың біреуінің басым басымдығымен.

Мысалы, оқушыда оқудағы қиындықтар көбірек дәрежеде болуы мүмкін

баяу өңдеумен және егжей-тегжейлі ауызша түсіруді түсінумен

байланысты

нұсқаулықпен қамтамасыз етілуіне ауызша қайта өңдеу, есту-сөйлеу

аппараты

бұзушылықтардың жоқ болуына байланысты

1) ауызша нұсқауларды қабылдаудың баяулауы, әсіресе

көп сөзді және грамматикалық жағынан күрделі құрастырылған сөз



тіркестері;  
2) сұраққа кешіктірілген жауап - түсіну үшін уақыт қажет мәселенің;

3) жылдам, "шулы" сөйлеуді, яғни сөйлеуді баяу қабылдау қиын жағдайларда;

2. Есту зейінінің бұзылуы:

1) есту зейінінің көлемінің тарылуы: кезінде зейін қойылмайды егжей-тегжейлі ауызша түсініктемелер бойынша қабылдау;

2) есту жүктемесі кезінде және соның салдарынан шаршаудың жоғарылауы зейіннің шоғырлануы мен ауысуының бұзылуы;

58

3) сөзді иеліктен шығару құбылысы: қажыған кезде бала білмейді, білмейді жақсы таныс сөздердің мағынасын түсінеді.

3. Есту-сөйлеу есте сақтау қабілетінің бұзылуы.

1) есту-сөйлеу жады көлемінің тарылуы:

- 10 сөзді жаттаған кезде бала 2-4 сөзді ғана жаңғыртады; кейін әрбір репродукцияда сөздердің көлемі іс жүзінде ұлғаймайды;

- сөздердің екі тобын жаттау кезінде - өнімділіктің төмендігі байқалады репродукциялар: сөздерді өткізіп жіберу. Бала көбінесе тек қана көбейтеді сөздердің бірінші, немесе - екінші тобы немесе сөздерді бір топтан екінші топқа ауыстырады

басқа. 2) сөздер ірік-селекциі есте сақтау бұрмалануы қиындықтар өзгертсе кайталай алмайды; сөздердің санын азайтады, басқаларымен алмастырады;

3) мәтінді қайталау кезінде - керекті сөзді іздеу; бірінші буынды түспалдау бұл бүкіл сөзді есте сақтауға көмектеспейді; алмастырулар, сөздерді өткізіп жіберу (әдетте

зат есімдер), сөз тәртібінің бұзылуы.

1) оппозициялық фонемалары бар сөздерді есту арқылы ажыратудың қиындығы (бойынша саңыраулық дауыстылық, қаттылық- жұмсақтық), сөздер-паронимдер;

2) ауызша сөйлеудегі дыбыстарды және жазудағы дыбыстарды - әріптерге ұқсас әріптерді ауыстыру дыбысталуы, екпін қателері, сөз құрылымының бұрмалануы (фонетика-сөйлеудің фонематикалық дамымауы, акустикалық (фонематикалық) дисграфия,

дислексия), дыбыстық талдау мен синтездің бұзылуы. Көбеюдегі қиындықтар дыбыстық құрамның, естілген сөздердің қайталануының. Дыбыстарды, әріптерді өткізіп жіберу

ауызша сөйлеудің негізгі қиындықтар:

- сөздердің мағыналары, грамматикалық формалардың (сан, септік, және т.б.), ұсыныстар;

- жалпы мағынаны неғұрлым толық түсінетін сөздің нақты мағынасы

59

мағыналық саланың;

- көп сөзді және грамматикалық жағынан күрделі ресімделген нұсқаулықтарды, мәтіннің сөз тіркестері.

6. Түсіну қиындықтары бар баланың психологиялық ерекшеліктері сөйлеу:

- тежелген, сенімсіз, пассивті және әсер қалдырады білімсіз бала;

- мұғаліммен ауызша сөйлесуден және өзара әрекеттесуден аулақ болуы мүмкін және сөйлеуді бағу және шектеулі түсінуіне байланысты сыныптастары.

Психологиялық-педагогикалық диагноз "Қиындықтар оқытудың, есту-сөйлеу функцияларының бұзылуынан немесе жеткіліксіздігінен туындаған"

ол келесі есту-сөйлеу функцияларының бұзылуы немесе жеткіліксіздігі: есту қабілеті қабылдау (гноз) және/немесе фонематикалық есту, есту-сөйлеу жады, акустикалық дисграфия, дислексия, сөйлеуді түсінудегі қиындықтар және бұзылулар

ауызша сөйлеулерін оқу жоспарына сәйкес меңгерудегі қиындықтар бағдарламамен (оқу жетістіктерін бағалау нәтижелері бойынша) екі және одан да көп уақыт ішінде

аптадан астам. Қосымша критерийлер болып табылады:

1. Медициналық диагноздардың болуы: есту қабілетінің жоғалуы, есту арқылы аппараттармен, компенсацияланған, охлеарлық имплантпен, аурулар ЛОР, сөйлеуді қалыпты қабылдауға кедергі келтіретін.

2. Зияткерлік және сөйлеу қабілеттерінің қауіпсіздігі оқу бағдарламасын меңгеру (типтік, бейімделген, жеке) мектептегі білім беру ұйымының.

3.4. Оқуда қиындықтары бар балаларды психологиялық тексеру, көру және көру қабілеттерінің бұзылуынан немесе жеткіліксіздігінен туындаған- кеңістіктік функциялардың

60

3.4.1. Оқуда қиындықтары бар балалардың ерекшеліктеріне бұзылуы немесе жеткіліксіздігімен көрнекі және көзбен көріп-кеңістіктік функциялардың.

Мидың көру функционалдық жүйесі (қыртыстың желке бөліктері мидың) қалыптасуы үшін осындай маңыздылардың жүзеге асырылуын қамтамасыз етеді көру арқылы қабылдау (гноз) және психикалық функциялардың тәрбиелік дағдылары сияқты көрнекі есте сақтау. Қайта өңдеу қабілетінің төмендеуі немесе бұзылуы көрнекі ақпарат көру қабілетінің бұзылуымен байланысты емес және келесі түрде көрінуі мүмкін нормотипті және психофизикалық дамуында ауытқулары бар балаларда. У оқушылардың көрнекі ақпаратты өңдеудегі қиындықтары келесі

жолда **Көрнекі-кеңістіктік** ақпарат полимодальды болып табылады; оның **көрінісін** құрамымен **қабілетін** және **өзіндік** есте сақтау, сондай-ақ осылардың бірлескен **бұзылуы** қабірғалық, желке, самай. Көзбен көріп- **функциялар** - құрылымы жағынан ең күрделі функциялардың бірі; олар

олар онтогенезде ұзақ уақыт дамиды және 11-14-ке дейін толығымен қалыптасады.

Көрнекі-кеңістіктік функциялар маңызды рөл атқарады жылдарға. Сондықтан бірінші сыныпқа баратын балаларда бұл жазу, оқу және санау процестерін қамтамасыз ету. Олар мыналарды функциялар әлі де бар қамтиды

жетілмеген болып табылады, олардың қалыптасуы процесте біртіндеп көрнекі-кеңістіктік қабылдау (кеңістіктегі бағдар), жүрелі визуокеңістіктік жады, визуокеңістіктік талдау және мектептегі оқыту, синтез, кеңістіктік көріністер.

#### 1. Көру және әріптік гноздың жеткіліксіздігі:

- көрнекі ақпаратты баяу өңдеу: балалар ұзақ уақыт бойы

61

заттардың суреттерін қарастырады, әріптерді бірден тани алмайды, сенімді емес

өз жауаптарында жағынан ұқсас заттарды (алма-қызанақ) ажыратудағы қиындықтар, саңырауқұлақ, үстел шамы), әсіресе шулы жағдайларда. Бала мүмкін емес егер олар болса, оны басқа пән бойынша (оқулық суреттерінде) тану немесе қателесу

әдеттен тыс егудің әріптерді тани және абырау (фуд бейне) ленген; қиындықтары; қолжазба және баспа, бас және кіші әріптер; сондай-ақ келесі әріптер әріптерді жазудың әдеттен тыс тәсілі. Әріптік гноздың жеткіліксіздігі жазуда және оқуда қателіктерге әкеледі.

#### 2. Көру жадының жеткіліксіздігі немесе бұзылуы:

- көрнекі тітіркендіргіштерді есте сақтаудың қиындауы;

- әріптің, санның көрнекі бейнесін есте сақтаудағы қиындықтар:

ұзақ уақыт бойы ол белгілі бір әріптердің атын есте сақтай алмайды немесе оны көрсете алмайды

өтініш жазбаша, баспа, бас әріптерді есте сақтау (атау) қиындықтары және кіші әріптер: оқушы әріптің жазбаша нұсқасын жақсы есте сақтай алады,

бірақ ауыр жағдайларда бір ретте есіне етсе де қалмайды және

**бейқалады** -

есте сақтау және тану қабілетінің мүмкін еместігі немесе өте төмендеуі, әріптің немесе санның көрнекі бейнесі. Бала арасында әріпті көрсете алмайды

басқалардың ауызына өтініш бойынша «Т-әріптің қай жерде екенін көрсет» және атын есте сақтау мектептегі дағдыларды меңгеруде әртүрлі қиындықтармен көрінеді.

әріптерді жазба қарнайла қабылдаумен ("Бұл қандай әріп? Сан?").

1) дәптер парағында бағдарлаудың қиындығы, басын табу және жолды ұстап тұрғанда;

2) көрнекі-кеңістіктік бейнені еске түсіру проблемалары

көрнекі-кеңістіктік жадының жеткіліксіздігіне байланысты әріптер;

3) парақ кеңістігінде әріп элементтерін орналастырудағы қиындықтар олардың жазылуы (визуокеңістіктік талдаудың бұзылуы), бұл мыналарға әкеледі: әріптер мен сандарды жазу кезінде тұрақты айналық; айна бұрындарды, сөздерді оқу; қатты келесі қателер:

- бірдей элементтерден тұратын әріптердегі әріптерді ауыстыру, бірақ кеңістікте әртүрлі орналасқан (*ш-ш, Ш-Ш, т-ш*);
- бос орындар, орын ауыстырулар, әріптерді кірістіру және сөздердің толық жазылмауы;
- оқу кезінде графикалық жағынан ұқсас әріптерді ауыстыру және араластыру: бір ғана элементпен (*V-Z, D-L, B-B*) ерекшеленетін немесе мыналардан тұратын бірдей, бірақ кеңістікте әртүрлі орналасқан элементтер (*T-Г, P-B, X-K, П-ж, ұ-а, б*) (қайталанатын) қателері бар ерекше қателер мінез жазбаша сөйлеудің бұзылуын көрсетеді - оптикалық дисграфиялар және дислексиялар. Ауыр жағдайларда - толық байқалады жазуға қабілетсіздік - аграфия.

2. Ауызша сөйлеу. Сөйлеуде түсіну мен қолданудағы қиындықтар:

- кеңістік-уақыттық мәнді білдіретін көсемшелер мен сөздер қарым-қатынастар (*үстінен-астынан, солдан-оңға, жақынырақ-алысырақ, ерте-кеш және т.б.*);
- объектілердің кеңістіктік сипаттамаларын білдіретін префикстер және іс-әрекеттердің (*кіреді-шығады-ауысады*);
- логикалық-грамматикалық құрылымдар мен сөйлемдерді білдіретін кеңістіктік қатынастар. Құрылымдардың жекелеген элементтері түсініледі дұрыс, бірақ құрылымды тұтастай түсіну қиын ("Оля Танядан жоғары. Ең ұзын кім?").

3. Математикада түсінудің қиындықтары атап өтіледі:

- сандар қатарындағы сандардың кеңістікте орналасуы;
- разрядтан өту арқылы қосу және азайту амалдары;

- санның разрядтық құрылымы (71 17-мен бірдей емес),
- салыстыру қатынастары (көп - аз, жақынырақ - алысырақ) ішінде математикалық есептер бойынша,

Есеп айырысу операцияларын меңгерудегі айқын қиындықтарға сәйкес келеді дискалькулия ретінде; шотты ассимиляциялаудың толық қабілетсіздігімен - акалькулия.

4. Көрнекі-кеңістіктік бағдарлаудың бұзылуы. Қиындықтар бағдарлар:

- дене сызбасында (сол, оң қол, кеудеден жоғары, мұрын асты және т.б.)
- қоршаған кеңістікте

- жазықтықта (көрнекі үлгіні көшіру, әсіресе элементтердің кеңістікте орналасуын, үш өлшемді сызбаны)

- сағат циферблатында, картада, сурет салу сияқты пәндерді сызу, география, геометрия.

- орындалуын кеңістікке бағдарланған қозғалыстардың көрнекі, конструктивті, қолмен жұмыс, сонымен қатар әлеуметтік-тұрмыстық іс-әрекеттер - киіну, жинау, билеу.

3.4.2. Мүмкіндігі шектеулі балаларды анықтау және тексеру немесе көру және көру-кеңістік функцияларының жеткіліксіздігімен

Көру және немесе көру қабілеті бұзылған баланы оқытудағы қиындықтар

визу-кеңістіктік фактор ең алдымен проблемалармен көрінеді жазу (әріптер мен сандар), оқу немесе санау операцияларын меңгеру дағдыларын меңгеру. Байланысты

осының арқасында мұндай бала логопедтің зерттеу объектісіне айналады және

арнайы педагогпен жұмыс істеу қиындықтарды ажыратып және оларды көрсетіп, бірінші сынып дифференциалды және тұлғаны жазба ірі әріптер мен сандардың таспауы психолог жүргізеді, өйткені тақырып пен жазба физикалық дамудың бұзылулары осы қиындықтар туындаған

жағдайлардан асқынып кетеді

психологиялық тексеру - бұл визуалды қабылдауды зерттеу және есте сақтау, көрнекі-кеңістіктік функциялар

Анықтау кезеңінде ақпарат диагностикалық құндылыққа ие болады, баланың сабақтағы іс-әрекетін бақылау барысында алынған, әңгімелесу оқытудағы қиындықтар туралы мұғалімнің жазбаша жұмыстарды (сыныптық) талдауы,

үй, баланың қабілетін тексеру, өткізеді эксперименталды-психологиялық ассимиляциядағы қиындықтардың себептерін анықтауға бағытталған емтихан

жазу және/немесе оқу және санау дағдылары. Айта кету керек, бар оқушыларда

бұл оқу қиындықтары көрнекі түрде байқалуы немесе басым болуы мүмкін, орынды зерттеу көрнекі және көзбен көріп-кеңістіктік функциялардың фактор, бірақ проблемалар жиі атап өтіледі

немесе визуалды және кеңістіктік фактор, бірақ проблемалар жиі атап өтіледі ақпараттың визуалды және визуалды-кеңістіктік болуына ұсынылады

Сондықтан оқушыларды тануға арналған тиісті ынталандыру материалы объектілерді, оның ішінде оптикалық жағынан ұқсас және күрделі жағдайларда:

сызылған, қабаттасқан, аяқталмаған, үзік-үзік кескіндер заттардың. Сол сияқты әріптер мен сандарды тану зерттеледі: әртүрлі нұсқалар оқу жадысын зерттеу. Бірнеше нұсқа бар

көрнекі жазба заттарды зерттеу, көбі әріптерді және сандарды жағдайларда; абстрактілі немесе геометриялық фигуралар, қолдануға болатын әріптер психолог баланың жеке ерекшеліктері мен мүмкіндіктерін ескере отырып;

3) Зерттеу конструктивті (көрнекі-кеңістіктік)

праксиса:

- суреттерді кесу (диагональ бойынша кесілген бірнеше бөліктен, асимметриялы түрде);

- таяқшалардан фигураларды, өрнектерді үлгі бойынша, есте сақтау арқылы құрастыру;

65

- Қоос текшесінің әдістемесі

4) Сурет салу (Тейлор тесті) [24].

5) Визуокеңістіктік және квазиөлшемділікті зерттеу

ұсынымдар. Түсінуді зерттеу:

- кеңістіктік қатынастарды білдіретін көсемшелер мен сөздер,

- логикалық-грамматикалық құрылымдар

Психологиялық-педагогикалық диагностика "Оқытудың қиындықтарына байланысты

көру және/немесе көру қабілеттерінің бұзылуымен немесе жеткіліксіздігімен-

кеңістік көру функциясымен және көру қабілеттерінің бұзылуымен немесе жеткіліксіздігі-

менделгілі аурулар: көрнекі қабылдау (гноз) және/немесе

көрнекі-кеңістіктік бағдарлар, көру арқылы, кезбен көріп-

кеңістіктік жады, оптикалық дисграфия, дислексия, дискалькулия,

кеңістіктік көріністердің қалыптаспағандығы және т.б.

2. Оқу пәндерін оқу жоспарына сәйкес меңгерудегі қиындықтар бағдарламамен (оқу жетістіктерін бағалау нәтижелері бойынша) екі және одан да көп уақыт ішінде

аптадан астам қосымша критерийлер болып табылады:

1. Меңгеру үшін интеллектуалдық және сөйлеу қабілеттерінің қауіпсіздігі мектептегі оқу бағдарламасының (типтік, бейімделген, жеке)

білім беру ұйымдары.

3.5. Оқуда қиындықтары бар балаларды тексеруге байланысты кинестетикалық және кинетикалық функциялардың бұзылуымен немесе жеткіліксіздігімен

3.5.1. Оқуда қиындықтары бар балалардың ерекшеліктеріне байланысты

кинестетикалық және кинетикалық бұзылулармен немесе

жеткіліксіздіктермен

(динамикалық) функциялардың

66

*Кинестетикалық фактор* ми қыртысының қабырғалық бөліктерімен байланысқан

бұлшықеттерден, сіңірлерден келетін сезімдерді талдауды жүзеге

асыратын мидың

буындар мен буындардың және кинестетикалық праксис функцияларын

қамтамасыз ететін -

дененің және оның бөліктерінің еркін қалпын, қалпын, қимылын орындау:

аяқ-қолдардың, қол саусақтарының, артикуляция мүшелерінің.

Кинестетикалық праксис

У балаларда жеткіліксіздігімен кинестетикалық функцияларын тактильді қабылдаумен және соматогнозбен (қабілет) тығыз байланысты (кинестетикалық диспраксия) белгіленеді:

өз дененді сезіну). Кинестетикалық жетіспеушілік кезінде

- өз денесінің, қолдарының, артикуляция мүшелерінің орналасуын праксис (кинестетикалық диспраксия) айқын қиындықтар байқалады (поза праксисінің, ауызша праксисінің бұзылуы).

қажетті қалыпты, тәртіпті, нақты қозғалысты табу.

- қолдың ұсақ қимылдарын орындаудағы қиындықтар (қолдың ұсақ моторикасы),

ыңғайсыз, дифференциацияланбаған дене қимылдары (биде, серуендеуде және т.б.),

жаңа қозғалыстарды біртіндеп жазуға күрделі дыбыстарды айту

қиындықтары (д-н, б-м), артикуляциясы жағынан жақын сөздерді түсінудегі қиындықтар дыбыстар.

- айтылуы жағынан жақындары бар сөздерді жазудағы қателер

әріптерді жазуға,

- әріп жазу дағдысының өте баяу дамуы, біркелкі емес,

"епсіз", тұрақсыз қолжазба.

*Динамикалық (кинетикалық) фактор* артқы маңдай бөліктерімен

байланысты

мидың динамикалық праксис функцияларын қамтамасыз ететін - бірден

ауысу

әртүрлі қозғалыстар мен әрекеттерді орындау кезінде элементті

екіншісіне;

біріді қозғалыстар қатарын, сондай-ақ жылдамдық пен бірқалыптылықты

67

жүзеге асыру

қозғалыс дағдыларын ауыстыру немесе автоматтандыру. Жеткіліксіздігі

динамикалық праксис (динамикалық диспраксия) қиындықтармен

көрінеді

бір элементтен ауысу, екіншісіне қозғалыс басқаларға. Бар бала

динамикалық диспраксиямен әртүрлі қозғалмалы қозғалыстарда

ыңғайсыздықты көрсетеді

ойындарда, әсіресе заттармен. Ол ұстауға, лақтыруға және тебуге нашар

үлгереді. Диспраксия кезінде паралич, парез, бұлшықет дистониясы

болмайды, секіру, велосипед пен скутермен жүру, өрнектер салу.

қозғалыс дисфункциясын тудыруы мүмкін әртүрлі аурулар.

Диспраксия қиындықтармен және дұрыс орындалмауымен сипатталады

мақсатты қозғалыс әрекеттері. Оқуда қиындықтары бар балаларда,

праксиспен байланысты, әдетте, кинестетикалық және көріністердің

көрінісі. Кинестетикалық және динамикалық праксис жеткіліксіздігінде

динамикалық диспраксия бір немесе бірнеше ауыспалы дағдыларда

қозғалыс координациясының нашарлығымен үйлескенде - балалар үнемі

сүрінеді

"күтпеген жерден" құлап, кедергілерге (жиһазға, басқаларға)

соқтығысады

адамдардың), есік ойықтарына "сыймайды", сонымен қатар мыналарды

анықтайды

қолмен нақты әрекеттерді орындаудағы қиындықтардың көріністері

қимылдардың баяу және динамикалық қиындықтармен, қаламмен ұстау және

жылжитқыш жазбаша сөйлеу. Кинестетикалық диспраксиясы бар оқушыларда дайшылардың қозғалыс құрамдас бөлігін жүзеге асыруда проблемалар

атап өтіледі

1) әріптің қимыл-қозғалыс бейнесін меңгерудегі қиындықтар: балаға ұаттар. Оларға мыналар жатады:

әріптерді жазу кезінде қажетті позаны немесе қимылдарды есте сақтаңыз және/немесе бейнедегі қимылдарды немесе бар әріптерді ауыстыру және бірдей элементтер: *о-а, б-д, и-у, т-п, х-жс, л-я*;

- әріп элементтерінің толық жазылмауы. Көбінесе бұл келесі жағдайларда болады

68

көршілес әріптердің бірдей элементтері (кинестетикалық араласады қозғалыс бейнелері);

2) Тұрақты қолжазбаның өте баяу шығарылуы; ол біркелкі емес, "ебедейсіз", әр түрлі көлемдегі және көлбеу әріптермен.

Жазу актісінің динамикалық негізі жеткіліксіз болған жағдайда мыналар байқалады

үзіліссіз жазуды меңгерудегі қиындықтар. Графо-моторлы қозғалыс кезінде

жазу үнемі және біршама ұзақ уақыт ішінде қолмен жазуға қиындайды, жазу қарқыны баяулайды.

әріптерді жазу кезінде қолдың бірінен екіншісіне қозғалысы; жазу дағдысы ұзаққа созылмайды

автоматтық жазудың біршама айырмалық қимылдарға негізделгендігі

ассимиляциялар немесе оның бұзылыстары – диспраксиялық дисграфия.

Ауыр жағдайларда

жағдайларда (аграфиялар) баланың іс жүзінде қабілеті жоқ

**Қосымша ақпарат**  
әріптерді өз бетінше жазудың жүзеге асыру (тек үлгінің контурды бойынша).

қолмен көздің бақылауымен. Бұл визуалды дамудың жоғары деңгейін талап етеді-

моторлық үйлестіруді дамыту. Әрбір бала бірнеше кезеңнен өтеді жазу дағдысын меңгеру. Оқытудың бірінші кезеңінде оқушы былай деп жазады

жалпы, бұл оның моторикасының ыңғайсыздығымен ғана байланысты емес. Біртіндеп

бала көздің бақылауымен әрекет етуді үйренеді, содан кейін кинестетикалық сезімдер (қолдың қимылынан пайда болатын сезімдер), әріптің траекториясын автоматты түрде жазу дағдысын меңгеру, жазылатын әріптердің көлемін азайтады. Әрі қарай, сіз серияларды меңгеруіңіз керек

әріптің бір элементінен екіншісіне ауысу кезіндегі дәйекті қозғалыстар басқа. Ең қиыны - жазу дағдыларын автоматтандыру, жылдам, қозғалыстардың бірқалыпты ауысуы - нақты курсивті меңгеру. Нағыз курсив 14-15-ке дейін ұзақ тәжірибе арқылы ғана жасалады жылдарға.

2. Динамикалық фактор жеткіліксіздігі бар оқушыларда мыналар байқалады оқу пәндерін меңгерудегі ерекше қиындықтар:

69

1) Оқу:



- әріптерді, буындарды өткізіп жіберу, кірістіру, орын ауыстыру;  
- кептеліп қалу (сүріну) оқу кезінде, әсіресе қиылысу кезінде дауыссыз дыбыстар;

- табандылық (бір әріпті, бір әріпті қайталау буын, сөз).

Ауыр жағдайларда (динамикалық дислексия) - ағымында оқу ұзақ уақыт бойы әріптік-әріптік, үзік-үзік, жоқтығымен қалады оқу дағдысының тегістігі мен автоматтандырылуы.

2) Хат. Динамикалық диспраксиялық дисграфиясы бар балаларда жазу әрекетінің қозғалыстарының, элементтерінің жылдам және бірқалыпты ауысуы қиындайды қозғалыстар оқшауланған, үзіліссіз орындалады, кептеліс пайда болады қозғалыстың қандай да бір фрагментінде оның қайталануымен және қайталануымен, ауыстырулар, әріптерді, буындарды енгізу;

қайталау, тапсырманы қайталап жазу элементтердің;

- сөйлем құрылымының ыдырауы, оның элементтерінің орналасу реті жойылады;  
в) Ауызша сөйлеу.

- буын және буын жалғауы кезінде дауыссыз дыбыстардың айтылуының бұзылуы көп буынды сөздердің құрылымдары: қысқарту, табандылық және ассимиляция

ауызша дербес жазбаны сөйлеуде құрылымдардың сәтету қиындықтары айтылымдар (көбінесе бір сөйлеу құрылымын жаңғыртады);

сөйлеудің бірқалыпты жүруі; поэтикалық мәтіндерді жаттау;

ұрандатылған,

сөздердің, сөз тіркестерінің ектіңді айтылуы.

4) Есептеу операцияларын және есептерді шешу:

- тапсырманы бірнеше рет қайталау қажеттілігімен түсінудің баяулауы тапсырманың шарттарын оқу;

70

- есептеу операцияларын автоматтандырудың нашарлығы, бағдарламанық қамтамасыз етулі қосу үрдісі қосу әрекетіндегі бірлік (3+7 тапсырмасы 7+3 ке қарағанда баяуырақ орындалады).

- арифметикалық және амалдарды шешу кезінде жеке амалдарда логикалық есептер және есептерді шешудің басқа алгоритміне көшу мүмкін еместігі.

3.5.2. Кемістігі бар балаларды анықтау және тексеру кинестетикалық және динамикалық фактордың

Анықтау кезеңінде ең маңыздысы барысында алынған ақпарат болып табылады

баланың сабақтағы іс-әрекетін бақылау, мұғаліммен әңгімелесу туралы жазбаша жұмыстарды (сыныптағы, үйдегі) оқытудағы және талдаудағы

қиындықтары бар оқушыларды жеке тексеру және

басқа оқушылармен оқуға себептері болып табылатын оқулар

кинестетикалық және/немесе динамикалық факторды психолог, логопед тексереді,

арнайы оқушылар ауызша және жазбаша сөйлеудің жай-күйін, болуын

зерттейді

нақты жазу және оқу қателері. Психологиялық тексеру

жазу дағдыларын меңгерудегі қиындықтардың себептерін анықтауға

бағытталған

және/немесе оқулар және сөйлеу емес функцияларды зерттеуді қамтиды

нейропсихологиялық әдістерді қолдану арқылы [24]. Нейропсихологиялық

зерттеу көрсеткіштері кіреді:

және оң және сол қолдардағы қолдар мен саусақтардың позицияларын

қайталауды сұрайды.

Позалар екі саусақты созып ұсынылады (1-2, 2-5, 4-5, 2-3),

сақинаға бүктелген саусақтармен (1+2, 1+3, 1+4) және саусақтармен бір-

біріне табылмайтын орындаудың күрделі нұсқасы: жабық тұрған балаға

дрекке (2-дәлелік өзгенің 2-саусақтарын белгілі бір тәртіпте, содан кейін

саусақтарын бүктейді

бастапқы қалпына келтіреді және берілген тәртіпті қайталауды сұрайды;

- баладан ауызша өтініш бойынша қимылдарды орындауды сұрайды:

"Көрсет, тісіңді қалай тазалайсың?", "Балтамен қалай кеседі, арамен кеседі", 1-2

орындаңыз

көрсету бойынша оң қимылдарын

тапсырмаларды орындаудың келесі ерекшеліктерінен табуға болады:

- қажетті қалыпты, қалыпты табудағы қиындықтар: баяу, кейін

саусақтардың дұрыс орналасуын табудың бірнеше әрекеті, іздеу

басқа қолдың көмегімен сұрыптау арқылы;

- позаның дұрыс емес және дұрыс орындалмауы.

Жылқағдайлап іріңгі моторлы ыңғайсыздықтар

соматогнозды және тактильді гнозды зерттеу:

А) Жанасуды локализациялау.

Баладан көзін жұмуды және дененің кез келген жеріне тигізуді

ал баладан ауызша олардың қайда тигенін көрсетуді сұрайды. Бекіту

қажет

жанасуды локализациялаудың дәлдігі; ол дененің әртүрлі бөліктерінде

тексеру) Дененің бөліктерін атау.

әртүрлі бағытта келесі нұсқалар) бөліктеріне қол тигізіп, олардың атын

Бұл сызбалар келесі сөздерді түсінуді бағалауға бағытталған

соматогноз ғана емес, дененің бөліктері.

В) Ферстер сынағасы.

Баланың оң, содан кейін сол қолына саусақпен (таяқпен) сурет

пішіндері (шанбер, үшбұрыш, шаршы, крест) немесе әріптер, сандар және

атауды сұрайды

сызылған) Астереогноз.

Көзі жұмулы баланың қолына (солға, сосын оңға) қойылады

затты сұрайды және егер бала қиналып жатса, оның атын немесе сол

затты көрсетуін сұрайды

атауында) Фигураларды, заттарды тері-кинестетикалық белгілері бойынша

танудағы қиындықтар

сезімдерге көрсетеді арналасы жеткіліксіздігі тактильді гноздың, тактильді заттардың орны мен сипатын дәл локализациялау қабілетінің жеткіліксіздігі

сезімдер, бұл өз кезегінде баланың ассимиляциялау қабілетін төмендетеді әріптердің қозғалыс кинестетикалық бейнесі.

1) "Жұдырық — қабырға — алақан" сынамасы. Балаға демонстрациядан кейін қол қимылдарының дәйекті қатарын орындауды ұсынады; өзгерту тек позалар, қолдың өзі орналасуын өзгертпейді. Содан кейін ұсынады қозғалыстардың басқа ретін орындаңыз, мысалы: "алақан-қабырға-жұдырық".

2) "Қолдарды өзара үйлестіру" сынамасы. Балаға ұсынылады қолды алақанды төмен қаратып қою, кезекпен бір қолды жұдырыққа түйу, бұл жағдайда басқасын ашыңыз және т.б. бірнеше рет. Міндетті түрде бір мезгілде және бірқалыпты "Қорылау" графикалық үлгісі. Балаға үлгі ұсынылады және нұсқаулық: "Қағаздан қарындашты алмай, өрнекті жалғастыра бер".



4) Балаға сөз тіркестері мен сөз тіркестерін жазу ұсынылады: "Мишина көлік; Мишинаның соққысы бар; Тыныштықты тыңда".

Жеткіліксіздігі немесе бұзылушылықта динамикалық праксис тапсырмаларды орындаудың келесі ерекшеліктерінен табуға болады:

- қозғалыс бағдарламасын меңгерудің баяулаған қарқыны; талап етіледі бірнеше әрекет, бағыттаушы көмек, ол үшін сөйлеу делдалдығы меңгерулер;

- бір құрылымнан, элементтен, қозғалыстан ауысу қиындықтары басқалар;

- кептеліп қалу, табандылық (бір қозғалысты қайталау, әріп элементінің немесе әріптің);

- үзік-үзік, балқымалы еместігі, мүмкін еместігі

73

автоматтандырылған орындау

Психологиялық-педагогикалық диагноз "Қиындықтар оқытудың, кинестетикалық және/немесе бұзылулардан немесе жеткіліксіздіктен туындаған

кинетикалық (динамикалық) функциялардың негізінде белгіленеді келесі міндеттерін орындауға/тапсырма кинетикалық бұзылулардың бұзылуы немесе жеткіліксіздігі (динамикалық) функциялар: кинестетикалық және/немесе динамикалық праксис,

жазудың және/немесе оқудың бұзылулары (диспраксиялық дисграфия және дислексия) дерін оқу жоспарына сәйкес меңгерудегі қиындықтар бұзыла сөйлеу (нұсқауларды орындауға/тапсырма міндеттерін орындау) екі және бірнеше қиындықтардың ішінде

аптада **Зияткерлік** қабілеттердің сақталуы қосымша критерийлер болып табылады.

оқу бағдарламасын меңгеру үшін сөйлеу және сөйлеу мүмкіндіктері

#### 4. Жеке дамыту бағдарламаларын әзірлеу және қамтамасыз

бейімділік және) мектептегі балама бағдарламаның білім беру қажеттіліктермен қамтамасыз ету бағдарламаларымен

##### 4.1. Жеке дамыту бағдарламаларын әзірлеу

Әрбір оқушы үшін бағдарламаны әзірлеу таңдауды және қамтиды жеке әдістерге, тәсілдерге сүйене отырып, жеке әдістерді, тәсілдерді қолдану

оқушының ерекшеліктері мен мүмкіндіктері. Әрбір маман, негізінде зерттеп-қарау нәтижелері мен себептері мен сипатын алқалы талқылаудың нәтижелері

оқудағы психологиялық-педагогикалық жұмыстың маңызын қамтамасыз ету үшін қажеттіліктері бар оқушыларға арналған бағдарламалардың әдістері мен тәсілдерді қолданатыны. өзіне бірнеше дәйекті кезеңдерді қамтиды.

74

Бірінші кезеңде психолог негізгі немесе бастысын анықтайды баламен дамытушылық жұмыстың бағыттары. Бағыттарды анықтау дамыту жұмыстары жиынтық сипаттамалар негізінде жүзеге асырылады барлығының алқалық талқылауы нәтижесінде құрастырылған оқушының сүйемелдеу қызметінің мамандарымен. Сипаттамада мыналар көрсетілген оқу пәндерін меңгерудегі нақты қиындықтар, қиындықтардың себептері психологиялық-педагогикалық жүйелеуге сәйкес оқытуды ұйымдастыру мектептегі оқудағы қиындықтар мен негізгі бағыттар анықталды оларды жеңу бойынша психологиялық-педагогикалық жұмыс. 2-кестеде. бірнеше жиынтық сипаттамалардың үлгілік нұсқалары ұсынылған, қиындықтарды тізімдеуден логикалық реттілікті суреттейтін олардың себептерін анықтауға және сәйкестігін анықтауға үйрету дамытушылық жұмыстың бағыттарын.

Кесте 2 - Оқушының мінездемесінің жиынтық кестесі

Оқудағы қиындықтар	Қиындықтардың себептері	Бағыттар
	оқытудың	дамыту жұмыстарының
	Мысал 1.	
1. Хат: рұқсаттамалар және әріптерді ауыстыру (дауысты дыбыстар).	Бұзушылық фонематикалық естудің дыбыстық талдау.	1. Дамыту фонематикалық естудің дыбыстық талдау және синтездеу әдістері.
2. Оқылым: рұқсаттамалар және әріптерді ауыстыру.		2. Есту қабілетін дамыту
3. Түсінудің қиындығы кеңейтілген ауызша нұсқаулар мен түсініктемелер мұғалімдер.	2. Есту қабілетінің жеткіліксіздігі, зейін, есту-сөйлеу есте сақтау	зейін, есту-сөйлеу есте сақтау
4. Барлығын орындамайды сыныптық тапсырмалардың көлеміне 25 минутта шаршайды. сабақтың	3. Ақыл-ойдың төмендеуі жұмысқа қабілеттіліктің	3. Арттыру психикалық жұмысқа қабілеттіліктің

**ӨҚҚҚ қызметінің қорытындысы.** Оқудағы қиындықтар, есту-сөйлеу функцияларының жеткіліксіздігінен туындаған және ақыл-ой қабілетінің төмендеуімен.

Мысал 2

1. Хат: рұқсаттамалар, әріптерді, буындарды енгізу, сөздер; біріктірілген және бөлек жазу	ерікті ерікті бұзу зейін және реттеу қызметін ұйымдастыру сөздердің,	1. Дамыту ерікті назар аудару, жеңу импульсивтілік және
---	--	---

қателермен. және оқу үдерісін бақылау  
қызметтің түрлері.  
3. Математика - тұрақты  
есептеу операцияларындағы қателер,  
есептерді шешу. 2. Функциялардың бұзылуы  
4. Хаотикалық және ішінара бағдарламалау және  
оқу тапсырмаларын орындау өзін-өзі бақылау оқу  
кейін тексерудің болмауы қызметтің түрлері.  
аяқталулар орындалуын  
тапсырмаларды орындау. 3. Реттеуді дамыту  
5. Зейіннің шоғырлануының жоғарылауы сабақтағы мінез-құлық:  
және сабақтағы гипербелсенділік. ережелерді орындау  
Сәйкессіздік қағидалары. Ерікті ерікті бұзу сабақта, жеңу  
мектептегі мінез-құлық. Жиі сабақтағы мінез-құлықты реттеу жетімсіз  
мұғалім мен балалардың жұмысына кедергі келтіреді мінез-құлық.  
сабақтарда.

**ӨҚҚҚ қызметінің қорытындысы.** Оқудағы қиындықтар,  
ерікті реттеудің бұзылуынан туындаған  
іс-әрекеттер мен мінез-құлық.

Екінші кезеңде психолог жеке-дамытушылық құрастырады  
бағдарламаны. Бағдарламада дамыту жұмыстарының бағыттары  
көрсетілген  
сол қабілеттерді, дағдыларды нақтылау және нақтылау арқылы  
психологиялық көмек көрсету нәтижесінде қалыптастырылатын болады.  
Іскерліктер  
және психолог дамытатын дағдылар мақсаттар түрінде тұжырымдалады -  
күтілетін нәтижелерден. Дамытушылық іс-әрекеттің мақсаттарын  
критериалды тұжырымдау  
балаға көмек көрсету үшін білім беруді реттеу мақсатында қолданылатын әдістер  
және баланы сыныпта оқытудағы қиындықтарды жеңуге бағытталған.  
Қазақстан Республикасындағы білім беру: іс-әрекеттік тәсіл, критериалды  
бағдарламада белгілі бір салаларды дамыту бойынша жалпы бұлыңғыр  
жоспар болмауы керек  
психикалық функциялар (зейін, есте сақтау, жұмысқа қабілеттілік) және  
оларға қол жеткізу  
- қандай да бір психологиялық тестілер мен әдістемелерді орындау  
нәтижелерімен  
дамытушылық жұмыс циклінің соңында. Психологиялық жұмыстың басты  
нәтижесі  
- бұл оқушының оқу тапсырмаларын немесе ережелерін орындаудағы  
жетістігі  
сабақтағы мінез-құлық. Сондықтан дамытушылық жұмыстың мақсаттарын  
тұжырымдау

Бұл тәсілді көрсету үшін құрастырылғандардың мысалдарын  
оқу іс-әрекетіндегі және немесе оқу үдерісіндегі көрсету керек  
келтіреміз  
Бұл тәсілді талаптарға сәйкес жеке-дамытушылық бағдарламаларды  
өзірлеу.  
бұрын дамыту жұмыстарының бағыттары бойынша (3-кесте).  
Кесте 3 - Балаға арналған жеке-дамытушылық бағдарлама  
ақыл-ой қабілеті мен есту-сөйлеу функцияларының бұзылуымен  
Дамытушылық жұмыстың бағыттары Туралы белгіскертпелер  
Мақсаттар (күтілетін нәтижелер) жетістіктерге

### 1. Ақыл-ой өнімділігін арттыру

В сыныбындағы сабақтарда жұмысқа қабілеттілігін сақтайды  
ағымдағы

1) 30 минут.;

2) 35 минут.;

### **3. Еске алу зейінін дамыту**

Белсенді тыңдауға және қабылдауға қабілетті мұғалімнің ауызша нұсқаулары мен түсіндірмелері ағымдағы

1) 25 минут. сабақтың

2) 30 минут. сабақтың

3) 35-40мин. 3) 35-40мин. сабақтың

### **3. Дамыту есту-сөйлеу жадысы**

1) есте сақтайды және дұрыс жаңғыртады

жүйелілік:

- 4 сөзден

- 5 сөзден

- 6-7 сөзден

2) сөз тіркестерін есте сақтайды және дұрыс жаңғыртады:

4 сөзден

- 5 сөзден

- 6-7 сөзден

3) мәтіндерді жаттайды және дұрыс шығарады:

- 3-4 сөйлемнен;

- 5-6 ұсыныстан.

Кесте 4 - Балаға арналған жеке-дамытушылық бағдарлама

қызмет пен мінез-құлықты ерікті реттеудің бұзылуымен

Дамытушылық жұмыстың бағыттары      Туралы белгі      Ескертпелер

Мақсаттар (күтілетін нәтижелер)      жетістіктерге

+ -

**1. Ерікті зейінді дамыту,**

импульсивтілікті жеңу және

зейіннің алшақтығы.

Зейінді сақтауға қабілетті және

сыныпта мақсатты түрде жұмыс істеу

ағымдағы:

1) 10-15 минут.;

77

2) 20-25 минут.;

3) 30-35 минут.;

### **2. Дағдыларды қалыптастыру**

#### **жоспарлау және бақылау-оқу іс-әрекетінің мақсаты.**

1) мақсатқа бағытталған шараларды жүзеге асырады

қойылған мақсатқа сәйкес іс-әрекеттер

және ойын ережелерімен немесе тапсырмалармен

- ағымдағы және қорытынды бақылауды жүзеге асырады;

өз іс-әрекеттерін бақылау

жеке сабақтарда.

2) жоспарлайды, дәйекті түрде орындайды және

орындалуының дұрыстығын бақылайды

(қателерді өзі түзетеді) ішінде:

- барлық орындалатын сыныптардың 30%

тапсырмаларды;

- барлық орындалатын сыныптардың 50%

тапсырмаларды;

- барлық орындалатын сыныптардың 75%

тапсырмаларды;

### **3. Мінез-құлықты реттеуді дамыту**

#### **сабақта:**

1) Сабақта ережелерді орындау,

- сабақта тәртіп ережелерін сақтайды

ересек адамның көмегімен

ережелерді ішкі ережелерді өзінше сақтайды

сабақтағы мінез-құлық;

- өз бетінше ережелерді сақтайды

сабақтағы мінез-құлық

2) Жағымсыз қылықтарды жеңу

- жағымсыз әсердің жекелеген эпизодтары

мінез-құлық

- жағымсыз қылықтардың болмауы

Жеке-дамытушылық бағдарламалар, әдетте, құрастырылады

2 тоқсан (жартыжылдық); қажет болған жағдайда бағдарламаны іске

асыру мерзімдері

қысқартылуы немесе ұлғайтылуы мүмкін. Қойылған мақсаттарға жету үшін

немесе күтілетін нәтижелер, дамыту жұмыстарының тиімділігін - баланың даму болжамын анықтау (проксимальды даму аймақтары) қамтамасыз ету мақсатында баланың ерекшеліктерін, мүмкіндіктері мен ресурстарын оқудағы қиындықтарды жеңу үшін келесілерді сақтау қажет бағалау негізінде шарттардың: дамытушылық жұмыстың барабар мақсаттарын белгілеу;

78

- мақсаттарды иерархиялық құрастыру: бастапқы, базистік дамудан функцияларды екіншілікке (теңшелетін); алдымен қарапайымдардың түзілімдері

дағдылардың қалыптасуына негізделген мақсаттардың негізделді оған қол жеткізу үшін баланың мүмкіндіктері туралы; күтілетін қорытынды нәтиже

қадамның бірігіп келе жатқан бағдарламаның мазмұнын әзірлейді: әр бағыт бойынша әдістерді, тәсілдерді, жаттығулар мен тапсырмаларды таңдайды

дамытушылық жұмыстың. Психологияның тиімді әдістерін таңдау үшін педагогикалық жұмысты маман жақсы білуі керек және үнемі заманауи, оның ішінде инновациялық психологиялық әдістерді меңгеру.-

педагогикалық әдістермен және технологиялармен (арнайы және баламалы қиындықтар оқытудың, шартталған жеткіліксіз бағыттар) оқумен жұмыс істеу табиғи болуына қамтамасыз етіледі. Үшін әртүрлі психологиялық-педагогикалық әдістер, нейропсихологиялық түзету әдістері, сенсорлық интеграция әдістері, кинезиологиялық және денеге бағытталған әдістер мен тәсілдер. Олардың көпшілігі ұсынылған осы әдістемелік ұсыныстардың әдебиет көздерінің тізімінде [24-35].

Бағдарлама мазмұнында маман әртүрлі әдістердің сипаттамасын береді,

әдістерді, ойындарды және осылайша психолог деп аталатындарды жинақтайды

басқалардымен бөлек есімдерімен атап өтуге мейлінше қажетті, өйткені мыналар болып табылады: бағдарламалар: Принцип бойынша әдістерді, әдістерді, жаттығулар мен қалыптастыруға негіз болады; әдістерді жаттығулар мен тапсырмаларды біртіндеп күрделендіру және автоматтандыру дағдыларды;

- жаттығулар мен тапсырмаларды алдымен бірге және көмегімен орындау

79

ересек адамның біртіндеп азайтумен қолдауды және шінара өз бетінше орындаумен толық өз бетінше орындауға және өзін-өзі бақылауға.

Ұсынамыз нұсқалары шамамен жәнқысқаша

жоғарыда сипатталғандармен бірге балаларға арналған жеке-

Минималді дидактикалық материалдармен балаға арналған бағдарламаның мазмұны  
дамытушылық бағдарламаның мазмұны  
психикалық жұмысқа қабілеттілік және есту-сөйлеу функциялары:  
өзіндік жұмыс.

I. Ақыл-ой қабілеттерін арттыру.

1. Тыныс алу жаттығулары.

Тәсілдер мен жаттығулар:

1) "Әуе шары".

2) "Дұрыс тыныс алу"

3) басқа тыныс алу жаттығулары

2. Дене жаттығулары

1) Созылу белгілері

2) "Үрлемелі қуыршақ", "Ауыр атлет" жаттығулары және т.б.

3) Ойындар арналып сергітетін вестибулярлық және

проприоцептивтік сезімдер:

- фитмячеде (ішпен, арқамен) жатып алға-артқа тербелу

басын төмен түсіру арқылы; доппен, батутпен секіру, вестибулярлық  
жүйеде айналу

тренажерларда; баспалдақпен көтерілу, көлденең тірекке "ілу", сүйрету

арқан және шараралық өзара әрекеттесуге арналған қимыл-қозғалыс  
А) Жарты шараралық өзара әрекеттесуге арналған қимыл-қозғалыс  
жаттығулары:  
қолдың, аяқтың және көздің айқаспалы қозғалысы.

II. Есту-сөйлеу есте сақтау қабілетін дамыту

1. Сөйлеуді жаттауға және жаңғыртуға арналған ойындар мен  
жаттығулар  
сыртқы тіректерді, мнестикалық тәсілдерді пайдалана отырып

ынталандырулар: "Дүкен",

"Сөз жұптары". "Жетіспейтін сөзді қалпына келтір". "Қайталаңыз және  
жалғастырыңыз".  
80

"Дұрыс сөздерді жаттап ал".

2. Модальды тасымалдауға арналған ойындар мен жаттығулар -  
ақпаратты аудару  
бір модальділіктің тілінен екінші модальділіктің тіліне, интермодальдық  
синтез.

3. Фразалар мен мәтіндерді жаттауға және көбейтуге арналған  
ойындар мен жаттығулар.

қызмет пен мінез-құлықты бақылауға арналған бағдарламаның мазмұны  
Еркін сөйлеулері бар балаға

I. Ерікті зейін, бағдарламалау функцияларын дамыту,  
қызметті бақылау.

1. Тоқтату жаттығулары (импульсивтілікті жеңу үшін).

2. Ерікті зейінді дамытуға арналған ойындар мен жаттығулар.

3. Жоспарлау дағдыларын дамытуға арналған ойындар мен

"Қозғалыс бағдарламалары", "Робот", "Альпинист", т.б.  
жаттығулар

4. Шульте үстелдері, корректуралық сынамалар

5. Өзін-өзі бақылау дағдыларын дамытуға арналған ойындар

II. Мінез-құлықты ерікті реттеуді дамыту. Дағдыларды қалыптастыру  
сабақтағы әлеуметтік мінез-құлық.

1. Сыныптағы мінез-құлықты түзету бағдарламасын құрастыру.  
Кіріспе  
сабақтағы тәртіп ережелері мен көтермелеулер

2. Мінез-құлық бағдарламасын орындау



#### 4.2. Жеке тұлғаны дамыту жұмысының мақсаты, міндеттері мен принциптері маманға қызметтер психологиялық-

педагогикасына

сүйемелдеу оның жеке-дамытушылық жұмысы екенін түсіну үшін маңызды білім алушыға көмектесудің басты мақсатына жетуге бағытталуы керек сыныпта құрдастары арасында білім алу және оқу бағдарламасын меңгеру өз мүмкіндіктеріне сәйкес. Жалпы білім беретін мектеп – бұл емес қызметінің негізгі мақсаты болып табылатын оңалту орталығы балаларды психологиялық-педагогикалық оңалту, әдетте, келесі түрде мамандардың жеке жұмысының тиімділігін бағалау. Мектептегі білім беру ұйымы

81

білім беру бағдарламаларын жүзеге асырады; оның негізгі мақсаты – сапалы білім беру.

барлық оқушыларға, соның ішінде О бар оқушыларға білім беру. Сапалы білім алу

ЕҚБ бар балаларға арналған білім беру арнайы шарттарды талап етеді, соның ішінде

психологиялық-педагогикалық қолдау, оның бір түрі болып табылады жеке психологиялық көмек. Осылайша, басты мақсат

психологтың қажетті және жеткілікті болатын көмек көлемін көрсетуі

баланы сыныпта өзін ерекше келетін оқу бағдарламаны оқыту асырылады, қамтамасыз етушілердің деңгей танымдық, әлеуметтік-

білім беру үдерісін меңгеру үшін коммуникативтік және тұлғалық дамуды меңгеру.

бағдарламаларының ішінде бейімделуіне және дамушылық жұмыстың міндеттері

жағдайлар жеке болады, өйткені олар негізге ала отырып белгіленеді

оқушының өзінің жері бағдарламалары құрастыру кезінде,

арнайы педагог, психологиялық-педагогикалық қызметтің жалпы

принциптерінен басқа

жұмыстың (жас және жеке ерекшеліктерін, белсенділік ерекшеліктерін ескере отырып)

тәсіл және тұлғаны дамыту жұмысының еңсеруге бағыттылығы

принциптері оқытудың қиындықтары. Сонымен, логопед ең алдымен оларды жеңеді

бойынша бағдарламаны меңгеруге кедергі келтіретін сөйлеуді дамытудың бұзылыстары

оқу пәндері бойынша. Психолог сол психикалық қасиеттерді дамыту үшін жұмыс істейді

жеткіліксіздігі мектеп дағдыларын меңгеруге кедергі келтіретін

функциялар:

хаттар Әбір маман оның ішінде ерекше болса, құрылымның міндеттерін қосады мыналар болады

82

мектеп бағдарламасының белгілі бір бөлімдерін меңгерудегі

олқылықтардың орнын толтыру,

оқушы үшін күрделі оқу материалын меңгеруге дайындық,

оқу іс-әрекетінің құрылымдық компоненттерін қалыптастыру.

әртүрлі оқу пәндері бойынша оқу тапсырмаларының элементтері. Егер логопед және

арнайы педагог негізінен мыналарға арналған оқу материалдарын тартады

"Ана тілі" (әдебиет), "Математика" пәндерін бойынша психологты мүмкін оқушының "нақты бағыныс" маңызына бұл тапсырмалардың қолдануына жағдай жасайды

оқушы сыныпта орындады. Осылайша, мысалы, ол нақтылай алады кеңістікті немесе уақытты білдіретін сөздер мен сөз тіркестерінің мағыналары

қарым-қатынас, ал даму барысында есте сақтау үшін ынталандырушы материалға

есту-сөйлеу, көрнекі есте сақтау сөздерді немесе көрнекі

тітіркеді. Бұл жұмыстарды қолдануға оқушының, тәсілдердің, талаптардың

сабақ сабаққа бірінші оқытылатын оқу тақырыптары. Үшін

мұндай бейімдеуі жұмыстардың үшінші және төртінші жетістіктерінің білуі

Қарамастан

оқушының егері білген бақыттары мен балалары өз бақыттарына қарады.

психологтың, логопедтің немесе арнайы педагогтың кәсіби әдістері

олардың барлық айырмашылықтары нақты бір нәрсені жеңуге бағытталуы керек

оқудағы қиындықтар. Оқыту мәселелерін алқалы талқылау кезінде де

баланы психологиялық-педагогикалық қолдау бағдарламасын құрастыру және құрастыру

мамандар өздерінің білімдері мен жұмыстарында бақыттарына қарады жағдайларда жүзеге асырылады

бірлесіп оқушылардың өздері білген балалардың ішкі деңгейіне және бөлу және әрбір маманның кәсіби құзыреттілігі шенберіндегі функциялары

қолдануына қарады. Мысалы, логопед баланы есту арқылы

ажырата білуге үйретсе

83

дауысты және дауыссыз дауыссыз дыбыстар және оларды әріппен дұрыс белгілеу

сөзбен айтқанда, психолог тоқтау жаттығулары деп аталатын

жаттығуларды орындау кезінде жасай алады,

ерікті (есту) зейінін дамыту үшін қолданылатын және

баланың өзін-өзі бақылауына қарады. Мысалы, логопед "р" дыбысы бар

сөздерге консультациялық көмек көрсету және нақтыларын әзірлеу

ұсыныстар. Психолог логопедке, арнайы оқытушыға ұсына алады

және мұғалімдерге білім беру режимін ұйымдастыру бойынша нақты

ұсыныстар

сабақтарда және сабақтарда, белгілі бір әдістерді қолдануда, сол немесе

басқа әдістерді орындауда

ақыл-ой қабілеті бұзылған балаларға арналған басқа жаттығулар және

мінез-бұлтықтардың бағдарламалары және қажеттіліктері және әлеуметтік өзара

байланысты проблемалары ғана емес, белсенді тұлға ретінде қарау

бұл жөнінде, сонымен қатар өз қажеттіліктері мен мотивтері, сондай-ақ

өз қажеттіліктері

дамуға арналған ресурстар. Мамандардың міндеті - баланың қажеттіліктерін ескеру және оқытудың қиындықтарын дамыту және жеңу үшін қолайлы жағдайлар жасау.

Бағдарламаны құрастыру кезінде өзінше қол жеткізгісіз, сонымен қатар табуға болмайтын аймағын ескере отырып қойылған;

оқушының қиындықтарын жеңуге ғана емес, бағдарламаны және міндеттерін, сонымен қатар оларды тудыратын себептер бойынша; сүйену үшін.

4. Ғаламаттық және коммуникативтік бағдарламалар орындау кезінде оқушымен жұмыста. Жаттығулар мен тапсырмаларды келесі формада ұсынған жөн

және білім алушы бастан кешіретін жағдайларды жасау қалыптасатын дағдыларды күнделікті өмірде қолдану қажеттілігі

5. Ата-аналарды баламен дамытушылық жұмысқа тарту. Үшін-өмір сүреді: сабақта оқуда, қарым-қатынаста және өлеуметтік қарым-қатынаста.

84

осы қағиданы жүзеге асыру үшін келесі шарттар сақталуы керек:

- проблемаларды жақсырақ түсіну үшін ата-аналардың пікірін ескеру күшті оқушының өмірдің әртүрлі салаларындағы қырлары мен әлеуеті;

- ата-аналармен ынтымақтастықты және серіктестік қатынастарды дамыту оқушыларға көмек көрсету бағдарламаларын әзірлеу;

- дамытушылық бағдарламаны әзірлеу кезінде ата-аналардың сұранысын ескеру жұмыстары;

- мүмкіндіктерді ескере отырып, мамандардың ұсыныстарын орындау және отбасы ресурстарының.

Ата-аналарды баламен дамытушылық жұмысқа тарту

ол әртүрлі нысандарда жүзеге асырылады:

1) тәрбиелеу, оқыту мәселелері бойынша консультациялық көмек көрсету, баламен қарым-қатынас және өзара әрекеттесу;

2) психологтың оларды орындау үшін мақсатты ұсыныстарын әзірлеу

ата-аналар үй жағдайында. Отбасына арналған ұсыныстар келесідей болуы керек

қысқаша, нақты, не, қалай және қашан болатыны туралы нақты

мәлімдемелермен Психологтың ұсыныстары Арман үшін жұмсақ режим сақталатын болады:

жасармаған кезінде. 5-10 баланың өмірінде ұсыныстарға мысал келтірейік

- мектептен кейін - 1 сағат демалыс: далада серуендеу немесе күндізгі ұйқы ақырғы көбінесе бір бұрылыммен тынығуға арналған үзілістермен орындалады:

бірінші үзіліс кезінде - "Жіп" жаттығуын орындау; екіншісі - секіру (немесе жорғалау, фитмяч); үшіншісі - "Сорғы және қуыршақ" жаттығуы Жаттығулардың сипаттамасы (не және қалай істеу керек).

Ұсыныстарда белгілі бір жаттығуларды ұсынбас бұрын,

психолог отбасының оларды жүзеге асыру шарттары мен мүмкіндіктерін нақтылайды. Әрі Қарай,

ата-аналармен кездесуде ол өз ұсыныстарының мәні мен рөлін түсіндіреді және

баламен бірге жаттығулардың қалай орындалатынын көрсетеді. Осыдан

85

кейін

психолог ата-аналарға жазбаша ұсыныстар бере алады.

4.3. Оқуда қиындықтары бар балаларға психологиялық көмек жекелеген психикалық функциялардың бұзылуынан туындаған

Оқуда әртүрлі қиындықтары бар балалармен өз жұмысында психолог пайдаланады дәстүрлі психологиялық-педагогикалық әдістер, нейропсихологиялық түзету әдістері, сенсорлық интеграция әдістері, кинезиологиялық және денеге бағытталған әдістер мен тәсілдер.

Жеткіліксіз оқудан туындаған оқу қиындықтарын жеңу үшін қалыптасуымен жекелеген психикалық функциялардың нейропсихологиялық түзету әдістерінің таралуы, соның ішінде соның ішінде ресейлік авторлар әзірлеген алмастырушы онтогенез әдісі Б.А. Архипов, А.В. Семенович, басқа нейропсихологтар [21-31].

Әдіс алмастырушы онтогенез болып табылады, құрылыста негізгілеріне сәйкес нейропсихологиялық түзету бағдарламасының онтогенездегі психикалық функциялардың қалыптасу кезеңдері. Түзеу Арқылы- дамытушылық жұмыс қалыптасудың негізгі кезеңдерін қайталайды және жаңғыртады

бала тұрғынбасушы онтогенез кезінде негізгі функциялар бойынша жұмыс онтогенезіне қатысты бір реттік бағдарламалардың деңгейге әсер етуден басталады

сенсомоторлық деңгей. Сенсомоторлық, қозғалтқышты түзету әдістері белсендіреді, жоғары психикалық дамудың әлеуетін дамытады функцияларды орындайды және олардың меңгеруге толыққанды қатысуы үшін алғашқылардың ішінде (зейін, есте сақтау) жүзеге асыру екені белгілі, бұлмен, жабумен математикалық біліммен (нәтижелерін) қамтамасыз етіледі, мидың функционалдық блоктарымен – энергетикалық (1-блок), блок ақпаратты өңдеу және сақтау (2 блок) және бағдарламалау блогы және бақылау (3 блок). Сондықтан нейропсихологиялық жұмыс мыналарға бағытталған мидың барлық үш блогының және сәйкесінше үш деңгейдің жұмысын белсендіру

психикалық белсенділік, бірақ түзету деңгейлерінің әрқайсысының өзіндік ерекшеліктері бар әсерді біртіндеп қайтадан функционалдық белсендіруге бағытталған мидың бірінші блогының ми құрылымдары – дің және қыртыс асты психикалық белсенділікті қамтамасыз ететін ми түзілімдерінің, психикалық жұмысқа қабілеттілік процестерді еріксіз реттеу зейін мен есте сақтау, эмоционалды әрекет ету.

Екінші деңгей (блок) әдістері артқы бөлімдерді белсендіруге бағытталған қабылдауды (тануды, ажыратуды) қамтамасыз ететін ми қыртысының,

талдау және сақтау (өсте сақтау және жаңғырту) есту, көру арқылы табылады, кинестетикалық және визуокеңістіктік ақпарат.

өзін-өзі реттеуді қамтамасыз ететін мидың алдыңғы (мандай) бөліктерінің: өрекеттері мен мүшелерінің бағдарламалары және бағытталуының диффузия сонымен қатар сенсорлық интеграция әдістері болып табылады [32,33]. Теорияның авторы және

сенсорлық интеграцияның тәжірибелері Дж. Айрес сенсорлық жүйені ұсынады

интеграцияны күрделі төрт деңгейлі жүйе ретінде, олардың әрқайсысы алдыңғылардың негізінде ретімен қалыптасады. Бірінші деңгей вестибулярлық, тактильді және проприоцептивтік жүйелерді біріктіреді нәтижесінде перцептивті дене бейнесі қалыптасады (екінші деңгей).

Үшінші деңгейде процеске есту және көру мүшелері қосылады сезімдер. Төрттік деңгейде барлығы ортақ сенсорлық жүйеге біріктіріледі вербалды қоса алғанда, тұтастай алғанда ми функцияларын қалыптастыратын жүйе

функциялар. Мінез-құлық деңгейінде бұл өзін-өзі ұйымдастыра білу және шоғырлану, өзін-өзі бағалау, мінез-құлықты бақылау, бұл көп жағдайда мектепте білім алу қабілетін анықтайды. Көптеген мәселелердің себебі мектептегі оқыту, Дж.К.Роулингтің пікірі бойынша. Айрес өңдеуде <sup>87</sup>

бұзушылықтар болуы мүмкін

вестибулярлық, тактильді, проприоцептивтік, көру және есту арқылы

оқуда, дамуда және мінез-құлықта қиындықтарға әкелетін ақпарат.

Бұлшықеттер мен нервтердің өзі қалыпты жұмыс істей алады, бірақ бар мидағы ақпаратты ұйымдастырудағы немесе біріктірудегі қиындықтар. Дамытушылық жұмыс әрқайсысын дәйекті түрде қалпына келтіруге бағытталған

сенсорлық деңгейлерден онтогенездегі ең ертедегіден бастап:

вестибулярлық және Гейлдің білім беру кинезиология проблемалары [32].

Деннисонның [34]. Осы бағдарламалардың авторлары, сонымен қатар "Ми гимнастикасы" әдістемесі

мектептегі үлгермеушілік мәселесінің шешімін пайдалану деп санайды оқу процесінде тұтас мидың жұмысы. "Ми гимнастикасы" әдістемесі негізінде әзірленген қолданбалы технологияны білдіреді

кинезиологиялық жаттығулар. Бұл жаттығулар келесі жұмыстарда қолданылады

оқушылар мидың тұтас қызметін жақсарту үшін және мыналарды білдіреді мидың сол бөліктерін белсендіру мақсатында қозғалыс процедуралары оқыту және бағдарламалардың (және жаңғырту) және денеге

өсте, ЕДШ және бейімделген дене шынықтыру) және денеге

бөліктерін меңгеру. Бұл бағдарламада жаттығулар ерекше оқытушының білімі мен психологиялық проблемаларды

Негізгі жаттығулардың біріншісі өзара әрекеттесуді дамытуға бағытталған

өз денесімен байланыста болу, дене кернеулерін жеңілдету, дамыту психикалық өзін-өзі бағалауды жақсарту үшін қарым-қатынастың вербалды емес компоненттері-

ствия және басқа адамдармен өзара әрекеттесу. Осыларды қолдану

тәжірибесі

әдістерді, дене жаттығуларын орындауды қалыпқа келтіруге ықпал етеді

Сәйкес келетін барлық үш деңгейдің әдістері мен тәсілдерін психозмоционалдық жай-күйді дамыту, балалардың коммуникативтік қолдану

дағдыларын дамыту,

88

оқу іс-әрекетінің өнімділігін арттыру.

функционалдық ми блоктары қиындықтары бар көптеген балаларға

қатысты

үлгермеушіліктің бастапқы себептеріне қарамастан мектепте оқытуды

ұйымдастыру,

өйткені кез келген іс-әрекетті, оның ішінде оқу іс-әрекетін жүзеге асыру

келесі жағдайларда мүмкін болады

мидың барлық блоктарының қатысуы. Психикалық процестердің

белсенділігін қамтамасыз ету және

жұмысқа қабілеттілік; әртүрлі психикалық функцияларды дамыту,

сонымен бірге де функциясының тапшылығы, қалыптаспауы,

бағдарламада және басқару функциялары "ми" шарттары болып

таблоктары оқуда қиындықтары бар балалардың көпшілігіне тән,

дөңкері оқушыны мектепте оқытудың тиімділігін қамтамасыз ететін,

бірақ оның әрқайсысында анағұрлым айқын жетіспеушілік байқалуы мүмкін

функция бар және олардың өзгеше формалар үшін өзін-өзі бақылауы

параметр байланысты.

жеке-дамытушылық жұмыстарға әдістер мен тәсілдерді енгізу қажет,

барлық үш блоктың жаттығулары, бірақ әдістердің бағыты мен үлес

салмағы

әрбір блок қиындықтардың сипатына (түріне) байланысты әр түрлі болады

оқытудың Мысалы, гиперактивтілігі бұзылған балаға арналған

бағдарламада және

зейін тапшылығының негізгі бағыты ерікті зейінді дамыту болады.

іс-әрекеттер мен психикалық процестерді реттеу (бағдарламада және бақылау)

қабілеттіліктің;

қозғалыс және мимикалық процестердің қалыптасуы, әрі олар қолданылады. Да

үркіне білу және ақпараттың қалыптасуы мен олардың қолдануы мүмкін емес жиі

баланың бойында ерікті зейін, іс-әрекетті реттеу және бақылау, онсыз

өзіне бірінші басосының өзгеше функциялардың және баланың дамуы

өзін-өзі бақылау талап етеді

89

мидың екінші блогының сәйкес әдістері мен тәсілдерін қолдану.

Осылайша

осылайша, оқуда айқын қиындықтары бар балалардың көпшілігі үшін

жеке-дамытушылық бағдарламада келесі үлгілік бағдарлама болады

құрылымын:

I. Психикалық белсенділікті, зейін мен есте сақтау процестерін ақыл-ой қабілеттерін арттыру. Бірінші деңгейдегі әдістер мен тәсілдер.

II. Әртүрлі психикалық функциялардың және ең алдымен олардың дамуы,

бұзушылықтары мен жеткіліксіздігі қиындықтардың себептері болып

табылатын.

III. Ерікті реттеуді, бағдарламалауды және басқаруды дамыту -  
оқытудың жоғары психикалық функция, онсыз бірде-бір функцияны жүзеге асыру мүмкін емес

екінші блоктың басқа функциялары, сондай-ақ кез келген саналы психикалық

іс-әрекеті (ішкі, сыртқы және өзін-өзі бақылау түрлерінің ішінде)

сабақтар бір ұлпа қатарына негіз берді, тәсілдерді, ойындар мен жаттығуларды қамтиды

мидың, бірақ негізгі жоюға бағытталғандардың көп санымен немесе оқудағы қиындықтардың негізгі себептері.

4.3.1. Ақыл-ой кемістігі бар балаларға көмек көрсету жұмысқа қабілеттіліктің

Психологиялық көмек балалар бас бұзушылықтармен психикалық жұмысқа қабілеттілік екі бағытта көрсетіледі. Бірінші бағыт - сабақтарда жұмсақ қорғаныс режимін ұйымдастыру арқылы мұғалімдерге, ата-аналарға, қызметтің басқа мамандарына кеңес беру осы режимді сақтау бойынша сүйемелдеулер. Екінші бағыт - бұл психологиялық сабақтарды әртүрлі әдістер мен әдістерді қолдана отырып өткізу психологиялық жұмыстар бойынша психикалық қабілеттіліктің.

*Бірінші бағыт.* Психолог сынып жетекшісіне нақты ұсыныстарды ұсынады

90

жеке ерекшеліктер мен мүмкіндіктерге негізделген ұсыныстар мұғалімге шаршаудың алдын алуға (алдын алуға) көмектесетін бала баланың және сабақта үлгерімнің оңтайлы деңгейін сақтау, оқу материалының қажетті көлемін меңгеруге мүмкіндік береді. Төменде мұғалімге ұсыныстардың шамамен нұсқасы ұсынылған. Атаулы әлеуметтік көмек кезінде

пайдалануда ол толықтырылуы немесе қысқартылуы мүмкін, мыналарға сүйене отырып нақтылануы мүмкін

Мұғалімге ұсыныстар белгілі бір бағыттар мен ерекшеліктері мөлшерлеу. Сыныптардың санын қысқарту немесе олардың көлемін жеңілдету; тапсырмаларды жеңілдету (жеңілдету).

2. Тапсырманы орындауға көбірек уақыт беріңіз. Өзгерту іс-әрекет түрлері және сабақтағы жұмыс қарқыны.

3. Сабақ барысында жүйелі түрде дене шынықтыру минуттарын орындай отырып өткізу ақыл-ой қабілетін арттыратын жаттығулар - тыныс алу және

дене жаттығулары: "Мықты адам немесе ауыр атлет", "Үрлемелі қуыршақ", "Сарбаз және

қуыршақ" және т.б. бітасын арттыру, мадақтау және мадақтау; ұсыну тапсырмалар қызықты, ойын түрінде.

6. Бақылау жұмысының негізгі материалы мен тапсырмаларын уақытында ұсыну оқушының еңбекке қабілетті болатын сабақ уақыты.

7. Бақылау жұмыстарындағы тапсырмалар санын азайту.

8. Қатты қажыған кезде - балаға қысқа үзіліс беру

сабақта - демалуға арналған уақыт.

Жұмысқа қабілеттіліктің айқын бұзылулары кезінде психолог одан кейін сарқылу сипатын алдын ала зерттеу (қашан және қаншалықты жиі пайда болады сыныптағы шаршау) оқу режимі мен демалыс бағдарламасын ұсынады сабақта. Мысалы, әр сабақта балаға бір 5 минуттық уақыт беріледі сабақтың ортасында үзіліс жасаңыз немесе 12 минуттан кейін 3 минуттық екі үзіліс жасаңыз.<sup>91</sup>

оқу жұмысының. Психолог сонымен қатар демалыс түрлерін ұсынады: пассивті демалыс

(басын партаға қою, көзін жұму) қатты күйген балаларға арналған психофизикалық күштердің) немесе бар балаларға арналған қозғалыс жаттығулары шаршау қозғалтқыштың мазасыздануымен және кернеуімен көрінеді (түрлері). Бажу орындаудан бас тартумен қатар жүретін жағдайларда демалу және физикалық тиімсіздіктерді көрсететін (тисуеркеменде ривациондармен, агрессиямен) жеке сүйемелдеу ұсынылады педагог-ассистентпен.

Ата-аналарға ұсыныстар.

1. Соматикалық және психикалық денсаулық мәселелері бойынша неврологиялық денсаулық дәрігерлерден кеңес алу.

2. Жұмсақ күзет режимі:

- күн тәртібін қатаң сақтау (ұйқы, демалыс, сабақтар);
- оқу жүктемесін мөлшерлеу, түрлердің ауысуымен жиі демалу ұй тапсырмасын орындау кезіндегі іс-әрекеттер;
- психолог ұсынған ұй жағдайында орындау жаттығулар бойынша психикалық жұмысқа қабілеттілікке (кейін психологтың алдын ала консультациясы);
- спорттық-сауықтыру секцияларына бару (келісім бойынша дәрігер).

Ақыл-ой қабілетінің өрескел бұзылуы жағдайларында, бұл баланың оқу материалын меңгере алмауынан көрінеді тез және тұрақты шаршау, ауырсыну белгілерінің болуы: бас ауруы ауырсынулар, шуға төзбеушілік, тоқырау, шамадан тыс ашушандық, сондай-ақ денсаулығының нашарлауына байланысты жиі жіберіп алулар психологқа қажет ата-аналармен дәрігерлердің тексеруі, сондай-ақ шешімдері туралы әңгімелесу жағдайы бойынша баланы үйде уақытша оқытуға ауыстыру туралы мәселенің денсаулық. Денсаулығына байланысты баланы үйде оқытуға ауыстыру дәрігерлік-консультациялық комиссияның қорытындысы негізінде жүзеге асырылады

(ДКК) денсаулық сақтау ұйымдары.

Мамандарға ұсыныстар.



Психолог басқа мамандарға (логопедке) ұсыныстар ұсынады, арнайы педагогке немесе педагог-ассистентке) аяушылықты сақтау бойынша

егер баланың қабілетін бұзылуымен/төмендеуімен жүзеге асырылады психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің психологы. Негізінде әртүрлі деректерді зерделеу және тексеру нәтижелерін психолог құрастырады

арттыруға бағытталған жеке-дамытушылық бағдарлама ақыл-ой қабілетін дамыту жұмыстары мыналарды қамтиды пайдалану әдістерді нейрпсихологиялық түзетулерді, сенсорлық интеграциялар, кинезиологиялық және денеге бағытталған жаттығулар. Пайдаланылады тыныс алу, тәндік, қозғалыс, сенсомоторлы жаттығулар, соның ішінде интеремисфералық әрекеттесу бойынша.

Пайдалану

бұл жаттығуларды қолдану сипатына дейін көтеру, арттыру психикалық сергектік пен психикалық жұмысқа қабілеттіліктің;

- бұлшықет тонусын, қозу процестерін қалыпқа келтіру және тежелудің, кернеудің және босаңсудың;

- негізгі сезімдерді (вестибулярлық) меңгеру және интеграциялау, проприоцептивтік, тактильді);

- эмоционалды жағдай мен мінез-құлықты қалыпқа келтіру, қалыптастыру эмоционалды әрекет етудің адекватты тәсілдерін меңгеру, дағдыларды дамыту

қарым-қатынас сенсорлы жартылай шараралық өзара әрекеттесуді деңгейде қалыптастыру

Әртүрлі әдістердің, тәсілдердің, ойындардың және жаттығулардың сипаттамасы

93

ақыл-ой қабілеттерін арттыру және олар бойынша әдістемелік нұсқаулар қолдану әр түрлі әдеби дереккөздерде кеңінен ұсынылған, олардың кейбіреулері осы ұсыныстардың әдебиеттер тізімінде көрсетілген [23-31].

Белгілі бір әдістер мен тәсілдерді таңдау және қолдану сипатына байланысты мектеп тәжірибеде қолдану психологиялық-педагогикалық қолдану психологиялық-педагогикалықтар, баланың жеке ерекшеліктері мен мүмкіндіктері.

Жүйемелдеуді келесі үлгілі, бірақ ең көп ұсынуға болады жаттығулардың сипатына қатысты.

1. "Әуе шары". Бала шалқасынан жатады. Қолдар созылған дененің бойымен аяқтар түзу жатады (оларды айқастыруға болмайды). Көздер ішке қарайды төбе. Мұрын арқылы терең тыныс алу (ауыз жабық) және арқылы шулы дем шығару аузы ашық. Тыныс алғанда іш қуысы үрленеді, дем шығарғанда ішке тартылады. Бала

оның асқазанында түрлі-түсті шар бар деп елестете алады, ол

2. "Дұрыс тыныс алу" Бала шалқасынан жатады. Қолдар созылған

тыныс алғанда үрленеді және дем шығарғанда үрленеді. Ересек адам дененің бойымен аяқтар түзу жатады (көсіп өтуге болмайды). Көздер ішке қарайды

Баланың іші және тыныс алуы үйренуге көмектеседі. Балалар бұйрық бөсе. Мұрын арқылы терең тыныс алу (ауыз жабық) және арқылы шулы дем шығару

"тыныс алу т. шығару" (5 рет) аузы ашық. Тыныс алғанда іші қуысы үрленеді, дем шығарғанда ішке тартылады. Бала,

жатып жатып, мұрынмен бірнеше рет терең тыныс алады және кідіріспен ауызбен қатты дем шығарады

санау арқылы тыныс алу: "Тыныс алу (бір-екі-үш-төрт), тынысымызды ұстаймыз (бір-екі-

үш, кейін біз бағатын келіміз), дем шығару (бір-екі-үш-төрт), үзіліс жасап,

қайтадан дем алыңыз". Есеп бірлігі бір секундқа тең. Жаттығу 5 орындалады—

8 рет. Тыныс алуды (оның әртүрлі кезеңдерін) әртүрлі кезеңдермен біріктіруге болады

көз және тіл жаттығуларының нұсқалары. Бұл жаттығу әрі қарай жалғасады. Созылу – бұлшықетті қалыпқа келтіруге бағытталған жаттығулар

және гипертония калыпқа келтіруге бағытталған жаттығулар. Балаларға төмен балалар ретінде ұсынылады

жүйке процестерінің баяу ауысуымен тонмен, эмоционалды ерікті күш-жігердің баяулығымен және әлсіздігімен, сондай-ақ гипертониямен көрінеді,

әдетте созылулар маңызды негізгі эмоциялардың сұзылуы және кеуде қозғалыстары. Олардың бір-бірімен кезде бұлшықеттерде сезім болуы

керек

жұмсақ созылу, бірақ кернеу емес. Олар жұмсақ жағдайда жүргізілуі керек 1) "Жіп". Бала еденге шалқасынан жатып, созылып жатыр

режимде, олар бос күйде, аяқтар бірге), босаңсу. Бойынша

ересектерге арналған команда: "Жіп созылды" бала бүкіл денесімен созылады, саусақтары тартылған.

Балды созу. Саусақтар жоғары қарайды, аяқтар -

ересек адамның есебінен шиеленіс жағдайын сақтайды (3-тен - бірінші сабақтарда

және бірақ 10 қазан кезеңі). Жұмсақ созылу. Кейінгі бала бойына - бөзде

дене қозғалыстарының бір бағытымен жаттығулар. 3-5 рет қайталауға шақыруға болады

дене бұлшықеттерінің қозғалыстарының бір бағытымен жаттығулар. 3-5 рет қайталауға шақыруға болады

ауа шығарылды, — еденде толығымен босаңсыған күйде жатыр. Психолог қуыршақты сорғы арқылы ауамен айдайды: ырғақты түрде алға еңкейіп және

дем шығару кезінде "с-с-с" дыбысын айту. Қуыршақ бірте-бірте ауамен толтырылады, оның

бөліктері түзетіледі, кернеледі. Ақыры қуыршақ үрленіп кетті. Аяқталу уақыты

инфляция баланың денесінің кернеу күйімен анықталады. Осыдан кейін, бастап

қуыршақтар сорғыны шығарады, қуыршақ біртіндеп "сөніп", "құлап

кетеді". Қайталау

3). "Сарбаз және қуыршақ". Команда бойынша: "Сарбаз!" бала, ішінде тұрған қалпында, қолдар тігістерде, сағат тілі ретінде бүкіл денемен созылуы керек ораза ұстау, дененің, аяқ-қолдың, мойынның, бастың барлық бұлшықеттерін қатайту. Команда бойынша: "Қуыршақ!" Аудырап отырып, басын және денесін төмен басып тұрады басы өлеңінің үрме мен дәміру. Жаттығуды 2-3 рет қайталаймыз. штангаға. Ол басын және денесін төмен түсіруі керек, содан кейін ұстап алады қолмен елестетілген штанганың артында, ауыр атлеттің қимылдарына еліктеу аяқ-қолдар мен дене бұлшықеттерінің дәйекті кернеуімен: алдымен ұстағанда штангалар қолдар мен аяқтарды қатайтады, содан кейін "штанганы кеудеге көтергенде"

5). Ойындар арналған бұлшық еттерді жетілдіріңіз, сосын жұмысшы және нерв көрсететін сезімдер: тербелу алға-артқа жатып арналған физиялық қолдар және бүкіл дене арқа бағысы бір реттен тексеріп тексеріңіз. диалект балла, востабалы, ливақтың жерлерін қолданмай болу, бадалақпен жетерліуды 2-3 рет қайталаңыз.

штанга арналған бреккеттесулерге арналған қозғалыс жаттығулары:

қолдың, аяқтың және көздің айқаспалы қозғалысы, пластунь тәрізді жорғалау

Жаттығуларды және өзара қимылдарымен, секірулермен және т.б. көмектеседі жаттығулар (олардың кейбірінің сипатына қатысты 4.3.3-бөлімдегі)нің алшақтығы,

шаршау фонында пайда болатын тыныштық, зейінсіздік;

бұлшықет кернеуін, дененің қатты күйлерін жою.

96

#### 4.3.2. Ерікті реттелуі бұзылған балаларға көмек көрсету қызметтің түрлері

Бар балаға жеке көмекті ұйымдастыру және көрсету бұзушылықтармен/төмендеуімен реттеуді қызметтің түрлері жүзеге асырылады психологпен қызметтер психологиялық-педагогикалық жеке-дамытушылық бағдарламаны құрайтын сүйемелдеулер, қызметті ерікті реттеуді қалыптастыруға бағытталған және мінез-құлптың өзгерісін жеткізудің қажетін білдіретін балаларға жанады. әдетте мұғалім тарапынан жеткілікті жеке көзқарас және психологиялық жеке/кіші топтық сабақтардағы жұмыстар. Елеулі балалары бар балалар оқытуды және мінез-құлпты ерікті реттеудің бұзылулары жиі қажет

педагог-ассистенттің жеке сүйемелдеуімен, оның қызметтері қызметтерді алу үшін қолда бар көрсеткіштер негізінде ПМПК ұсынады мұндай маманның. Егер психологиялық-медициналық-педагогикалық консультация болмаса

мен осы маманның көмегін және оның сүйемелдеуінің қажеттілігін ұсындым педагог-ассистенттің қызметтерін көрсету қажеттілігі.

мектептегі ЕҚБ-ны бағалау барысында анықталды, содан кейін қызмет ілесіп жүру ПМПК-ға сұрау жібереді (қоса берілген психологиялық мінез-құлықтың айқын бұзылуларымен - мінез-құлық ережелерін көмекпен). - сақтамаумен

педагогикалық сабақта, мұғалімнің талаптарын ескермей, ауызша сөйлеу арқылы/

физикалық агрессия немесе өзін-өзі агрессия және басқа көріністер жағымсыз қылықтар - ілесіп жүру қызметі шешім қабылдайды туралы педагог-ассистенттің баланы уақытша жеке оқытуы

жеке кабинетте және психологтың жеке көмегін көрсетуде. Ауыр жағдайларда, соның ішінде баланың мінез-құлқы өзгерген

кезде

өзіне және айналасындағыларға қауіпті, ата-аналармен әңгімелесу туралы әңгімелесу керек

психиатр-дәрігермен кеңесу қажеттілігі, оның ішінде мүмкін болатын жағдайлар туралы

баланың психологиялық жағдайына келесі мәселелер бойынша нақты ұсыныстар ұсынады

сыныптағы баланың оқу іс-әрекетін және мінез-құлқын ұйымдастыру.

Төменде ұсынылған жалпы ұсынымдар толықтырылуы, қысқартылуы

мүмкін Мұғалімге ұсыныстар.

немесе бұл бір баланың жеке көрсеткіштеріне қарап анықталған ұйымдастырушы көмек және бағыттаушы көмек көрсету, жеке тұлғаларды қамтамасыз ету

2. Тапсырмаларды шағын бөліктерде, кезең-кезеңімен ұсыну

нұсқаулықпен және сыртқы бақылаумен.

3. Оқушыға өз іс-әрекетін сыртқы байланыстар арқылы жоспарлауға тіректер: (жоспар, сызба, жадынама) және тапсырмалардың орындалуын бақылау.

4. Оқушының өз бетінше жұмыс істеу дағдыларын біртіндеп дамыту сыныптағы көмек, көмек пен бақылауды азайту.

5. Тек баланы сынауға, сондай-ақ жоғарылатуға назар аударудан аулақ болыңыз үндерді, жазаларды қолдану, қызығушылық арқылы мотивацияны

арттыруға тырысу, астын сызу

Ата-аналарға ұсыныстар оқушының психологиялық жетістіктері.

1. Реттеу дағдыларын дамыту үшін арнайы күн тәртібін ұйымдастыру және өзін-өзі бақылау:

- нені, қашан және қайда екенін реттей отырып, күн тәртібін құру бала қанша уақыт бойы істеуі керек. Күн тәртібіне мыналар кіреді тұрмыстық тапсырмалар, үй тапсырмаларын орындау, демалыс уақыты және т.б.

Мұндай күн тәртібін құру бойынша ұсыныстарды орындау үшін жеке ұйымдастырушы орындау кезіндегі іс-әрекеттер;

- психолог ұсынған үй жағдайында орындау

ерікті зейін мен өзін-өзі бақылауды дамытуға арналған жаттығулар.

Мамандарға ұсыныстар.

1. Мінез-құлық бұзылған жағдайда психолог мұғаліммен бірге-ассистент проблемалық немесе проблемаларды еңсеру бойынша бағдарлама құрастырады

жағымсыз мінез-құлыққа мамандарға (логопедке) ұсыныстар ұсынады, арнайы педагогке немесе педагог-ассистентке) оқытуды ұйымдастыру және

сыныптан тыс баланың мінез-құлық, егер бала олардың қызметтерін алса, іс-әрекеттер мен мінез-құлық.

Психологтың ерікті реттеуді қалыптастыру бойынша жұмысы іс-әрекеттер мен мінез-құлықтарды дамытуды (қалыптастыруды) қамтиды:

- іс-әрекет мақсаттарын өз бетінше қабылдау немесе қоя білу тапсырманың талаптары мен шарттарына сәйкес;

- оңтайлы нұсқаларды таңдай отырып, мақсатқа жету жолдарын жоспарлай білу іс-әрекет тәсілдерін, олардың реттілігін анықтауды;

- таңдалған бағдарламаның ағымдағы және қорытынды орындалуын бақылау іс-әрекеттер, сондай-ақ мақсатқа жету процесінде туындайтын

әрекеттерден бас тарту

жағымсыз әрекеттер сәйкес сериацияларының мінез-құлық және

талаптармен, қызметті ерікті түрде реттеумен, өзінің сыни көзқарасымен іс-әрекет және мінез-құлық.

Жеке түзету-дамыту жұмыстарын жүргізу үшін бірқатар шарттар мен талаптарды сақтау ұсынылады.

1. Ерікті реттеудің қалыптасуы механикалық реттеуден туындайды мақсатты қабылдау және қатаң белгіленген, егжей-тегжейлі нұсқауларды орындау

(демонстрациялар) ересек адам тарапынан, бірлескен жұмысқа біртіндеп көшумен

іс-шаралар бағдарламасын құру, мақсаттар мен оларға жету жолдарын талқылау,

әрбір кезеңде қол жеткізілген нәтижелерді іске асыру және бақылау.

Өзін-өзі реттеудің бұзылуы неғұрлым ауыр болса, соғұрлым егжей-тегжейлі және анық

нұсқау немесе көрнекі демонстрация, сондай-ақ талқылау және болуы

керек 2. Қызметтің егжей-тегжейлі бағдарламаларынан біртіндеп көшу жұмыстың барлық кезеңдеріне сырттай ауызша түсініктеме беру.

барлық кезеңдердегі нұсқаулықтары бар мінез-құлық, неғұрлым кішірейтілген бағдарламаларға, қайда

жоспарлау және кезең реттеудің артықшылығы бала өз бетінше оқуға

ырыстығын бағалау (бақылау) бойынша іс-шаралар. Қалыптастыру

үкіі ересек адамның қажетті көмегі арқылы.

өзін-өзі бақылау дағдысы жоспарлау функцияларын және шығаруды қажет етеді

бақылауды сыртқы жоспарға енгізу – бала түсіндіріп, көрсетуі керек

басқалардың іс-әрекеттерінің реттілігі, олар оны түсінуі үшін, содан кейін

тапсырманы орындау процесін бақылау және оның нәтижесін бағалау,

бойынша-

4. Ерікті өзін-өзі реттеуді дамытудың маңызды факторы мыналар жіберілген қателерді шақыру және оларды қалай түзетуге болатынын

болып табылады

түсіндіру арқылы. Содан кейін ол үйренеді

баланың басқалармен қарым-қатынас жасау ережелері мен нормаларын өз бетінше құру, реттеу және бақылау

қабылдауы және орындауы белсенділік және мінез-құлық.

адамдармен және өзімен. Бала басынан бастап түсінуі және меңгеруі

керек Ережелерді саналы түрде қабылдау және орындау қабілетін дамыту

нормалармен басқалар (дәрігерлер) тіркелудің мабқарында, сыныпта,

қолдануында

өзін-өзі бақылау мүдделімі, еркіндіктері, өзіндік басқарулар".

қарым-қатынаста. Импульсивтілік пен дамуды жеңуге арналған жаттығулар

ерікті зейін.

1. Бірінші кезеңде барлық іс-әрекеттер айна арқылы жүзеге

асырылады; белгілі бір уақытқа

сіздің ересек адамның, баланың қозғалысы ("жаңғырық" ретінде) дәл

осылай жауап беруі керек

100

қозғалыс арқылы. Мысалы, сіз саусағыңызды көтердіңіз — ол

саусағыңызды көтерді; күлді — ол

жымиды; үш рет ұрды — ол үш рет; "би-ба-бо" деп айт, ол айтады-

мұны сол ретпен қайталайды. Жаттығуды біртіндеп қиындатуға болады,

берілген белгіде бірінші 2-кезегейін қосылу сараңдан кейін бағдарлама

өзгереді:

"Мен саған саусағымды, ал сен маған ашық алақанымды (жұдырығымды)

көрсетемін". Немесе: "Егер мен болсам

мен "д3 дБ" қолғау жаптығуларайту Біріккен қолғауға арналған

жаттығулар

зейін келесі принцип бойынша құрылады: шартты сигнал беріледі

(шапалақ, ысқырық, қоңырау және т.б.) және бала мүмкіндігінше тезірек

болуы керек

сигналға қажетті реакциямен және шартты белгіге жауап ретінде еркін

қозғалады. Ол міндетті:

қарапайым жолқудың процесін қайталанғанша қатып қалу және бір орында тұру-

қозғалысты міндеттеу;

- 1 мақтаға – бала тоқтауы керек, ал 2 мақтаға –

бұрылыңыз және шеңбер бойымен кері жүріңіз.

Содан кейін стереотиптің бұзылуы орын алады:

- 1 мақтаға – бұрылу және шеңбер бойымен кері жүру; 2 мақтаға –

тоқтау.

Әрі қарай тітіркендіргіштер мен реакциялар өзгеруі мүмкін (қызыл

түсті көресіз

жалау – секіру; сары жалау – қол шапалақтау және т.б.)

Жаттығудың күрделі нұсқалары:

- бір шапалақпен балалар еңкейіп отыруы керек (немесе айтуы

керек  
"жұлдыз"), екіге — секіру ("найзағай" деп айту), үшке — тұру  
жоғары көтерілген тік қолдар ("велосипед" деп айту) және т.б. Содан  
кейін

2) Турақты бір жақты және аяқаспалы қозғалыстар қолданылады  
ережелер өзгереді (қалыңтығы).

101

команда бойынша бір қозғалыстан екіншісіне ауысу арқылы.

"Сарбаз". Сарбаз ретінде жүру:

- аттас аяқ-қолдардың кеңдігімен;
- қарама-қарсы аяқ-қолдардың кеңдігімен;
- егер сіз 1 шапалақ естісеңіз - аттас аяқ-қолдардың кеңдігімен, 2  
мақта - әртүрлі аяқ-қолдардың кеңдігімен

"Өрмекші". Бала төрт аяққа тұрып, қозғалады: а) алға-  
артқа, ә) бүйірден;

- аттас мүшелермен
- қарама-қарсы аяқ-қолдармен
- ауыстырып қосумен

Бұл жаттығуларда бір тәсілден екіншісіне ауысу  
сигнал бойынша жүреді. Тоқтап, басқа әдіске көшу керек.

Сондай-ақ, шот-фактураны орындау және ауыстыру ұсынылады: шот-  
фактураға 4 өтіңіз

орындаудың басқа тәсіліне немесе 1 мақтаға - тәсілдің өзгеруіне, 2  
мақтаға **Мүндай** жаттығуларды орындаудың нәтижесі қабілет болуы керек  
**бұлдан бәрібәрілерміз қарсы (пұауд)**  
басқа.

3) Балалар ойындары "Теңіз бір рет ашуланады", "Қатып қал-өл" т.б.

4) "Мен айтқандай жаса, көрсетпеймін". Психолог балалардың  
алдында тұрады және  
"Қолдар" командаларын беру кезінде әр түрлі жаттығуларды орындайды  
жоғары!"; "Қолдар төмен!"; "Қолдар бүйірге" және т.б. Балалар орындауы  
керек

әрекеттерге емес, тек ауызша командаларға бағытталған әрекеттер  
ересек адам (ол: "Қолдар жоғары!" деп айта алады, ал өзі оларды төмен  
түсіре алады). Бала

импульсін қайталауды "тежеуі" керек қозғалыс ересек адамның және  
3) "Иә және жоқ". Психолог оңды сөйлемдер айтады, ал  
балалар иә бүйірік бойынша өздерімен келісетінін немесе келіспейтінін  
білдіреді

102

"Жоқ". Мысалы, "ит үреді" - иә, "сыыр ызылдайды" - иә, "үйрек дірілдейді" -  
иә,

"шошқа мияулайды" - жоқ. Белгілі бір стереотипті жасау керек, содан

кейін 6) Корректорлық сынама. Кездейсоқ ретпен бас әріптермен бланк.

Бағарлама бейпілі қарақынға біріншідегі кейдеуінен сөйлесу.

- зейіннің шоғырлануын дамыту үшін: балаға мүмкіндігінше тез қажет  
- "С" әрпін сызып тастау.

- зейінді бөлуге: "С" әрпін сызып тастау, ал "Т" әрпін сызып тастау айналдыра сызу.

- зейінді ауыстыруға: дыбыстан кейін "С" әрпін сызып тастау қоңырау – "D"; әр жолда біз бір әріптен екіншісіне ауысамыз немесе әр жолы жаңасына; ауыстыру тәсілін өзгертеміз – "Бастап" сызылған, "D" дөңгелектелген, келесі жолда - керісінше.

## II. Жоспарлау және реттеу функцияларын қалыптастыру.

1. Қозғалыс бағдарламалары. Балаға тыңдау керек нұсқауларды орындаңыз, бағдарламаның барлық кезеңдерін есте сақтаңыз және дәйекті түрде орындаңыз.

Алдымен бағдарламалар мен бір-екі іс-әрекет ұсынылады, содан кейін саны - бір адым алға, екі адым артқа;

бағдарламаның әр іс-әрекеті бір орында орындалады. Мысалға:

- екі адым алға, бір адым артқа, қол шапалақтау;  
- сол аяқпен үш адым артқа, оң аяқпен екі адым алға, ішке соғу алақандар.

- екі адым алға, орнынан секіру, шалқайып отыру, "ХА" деп айту-

2) "Құзға шығушы". Бала қабырғаға қарап тұрып, аяқтарын иық енінен алшақ қояды. Қолдар бүгілген, алақандар қабырғаға көз деңгейінде тіреледі. Бала бойымен қозғалып, қолдар мен аяқтар бір-біріне параллель (бүйірлік адыммен); қабырғалар бірнеше метр оңға, содан кейін солға келесі жолдармен: б) қолдар айқастырылған, аяқтар параллель,

103

в) аяқтар айқастырылған, қолдар параллель;

г) қолдар мен аяқтар айқастырылған.

3) "Шұлық-алақан" Бала арқасын қабырғаға тіреп, еденге отырады, қолдар шынтақтан бүгілген. Алдымен орындалады: қолдармен және аяқтармен қимылдар бір уақытта орындалады: бір қол жоғары- аяқтың саусағы артқа тартылады, екіншісі төмен. Осы әрекеттің жоспарлауында біледінің кейін аяқтармен қолдардың орналасуы ұсақ өзгерістермен өзгереді. Сол сияқты баландыратын әдістерді қолдану, яғни оның еңді бола аса бірнеше қол бағытсыз боыналыстарды. Осындай нүкте болады сабақтың формасы — ересек адам рөліндегі жетекші бала, ал қалғандары - оқушылар.

Осы "мұғалімге" бұрыннан өткендердің ішінен кез келгенін ойлап табуды немесе беруді ұсыныңыз

барлық балалар орындайтын тапсырма; ол сонымен қатар қателерді көрсетеді және өзін-өзі бақылау дағдыларын қалыптастыру

оларды қалай түсінуде болады. Оны "мұғалім" рөлін өз бетінше жақыны керек және оны автоматтандыруды балаға көрінеу дұрыс емес талдауды қолдану үшін ұсынылады. -

күрделі) Абсурддағы Балаға күрделі керекеттері бар суреттер ұсынылады:



гүлдеген ағашта сайрап тұрған құстармен қысқы пейзаж; пингвин, шөл далада серуендеу; "Аяқ киім" белгісі мен жемістері бар дүкен есептегіште; тамыры жоғары қарай өсетін ағаш, т.б. Баладан қатені табуды сұрайды

затты (гүлді, жануарды) қате салған суретші,

әріпті, санды). Немесе ұқсастардың арасынан дұрыс суретті табыңыз, 2) Психологпен немесе басқа баламен жұптастырылған жаттығулар бірақ тиімді.

жалған.

Екі қатысушы да қандай да бір тапсырманы орындайды: корректуралық сынама немесе

104

мәтінді алдау, мысалды шешу. Содан кейін әрқайсысы дұрыстығын

тексереді

тапсырманы басқасынан орындау. Бұл ретте ересек адам әдейі рұқсат береді

тапсырмаларды өртүрлі ойындарды пайдалану. Халықтық (фольклорлық) ойындар, классика, түрлі эстафеталар және т.б.

Қолданылады

сондай-ақ, әр түрлі үстел ойындары: "саусақ-саусақ", "теңіз шайқасы", лото, карточкалар, дойбы және шахмат, карточкалар, "жеті айырмашылықты тап" және т.б. Осы ойындардың барлығы

балада өзін-өзі бақылауға үйрету мақсатында және олардың ережелер мен нормалардың баласымен басқа адамдармен және өзімен қарым-қатынас жасау. Ойын ережелері мен бақылаушының бақылаушылардың түсініп, меңгеруі керек және ережелер (рәсімдер) сабақтардағы, сыныптағы үзілістердегі мінез-құлық.

Бірінші кезекте

кеуектерде кәсіптің (рәсімнің) айқын, қайталанатын құрылымы ерекше маңызды

сәлемдесу, тапсырмалар, демалыс, қоштасу рәсімі), өзгермейтін позиция іс-әрекетке арналған бөлмедегі заттар мен заттарды, көрнекі құралдарды пайдалану

кестелер, тіректері бұл қосымша ұйымдастыру үлгілері болып табылады

Тапсырмалар орындауға уақыт шегін (күм сағаты) енгізу өзекті болып

өзін-өзі мінез-құлық проблемаларынан, бала басқаратын

жағдайларда ойындардағы бәсекеге қабілетті компонент.

өзіне бейімделмеген. Бұл жеке қысқа нұсқаулар- командалар болуы

мүмкін. Мұндай ережелердің мәтініне келеңсіз сөйлемдерді қоспау керек

("Тықпай Ойайна Еңдіге бөлемейді" "Ал тұрсаң өзін түрген бөлемейді") сияқты

абсолюттік, иркітшілік сөздерден құралған. Ережелерді рәдетте, күнделікті оқып шығу

керек

сабақ басталар алдында және сабақ қажетті нәтиже шыққанға дейін.

Төменде

сабақтарда проблемалық мінез-құлық бар балаға арналған ережелердің

мысалдары келтірілген және

105

өзгерістер туралы.

## Сабақтағы тәртіп ережелері

1. Мұғалімге бағыну.
2. Тұрғың келе ме деп сұрау.
3. Сабақта үнсіз отыру
4. Ережелерді орындағаның үшін сыйақы ал. Ережелерді орындағаның үшін сыйақы ал.

### Үзілістегі тәртіп ережелері

(үзіліс және басқа балалармен ойнау кезінде)

1. Мен балалармен ойнағанда сабырлы және сыпайы боламын. Ешкім итеріп жібергенді немесе ұрғанды ұнатпайды.
2. Басқа балалар маған хабарласқан кезде мен оларды тыңдаймын
3. Егер мен ойыншық алғым келсе, мен: "Өтінемін, маған беріңізші" деймін.  
немесе "Бірге ойнайық".
4. Балалар мені тыңдағысы немесе ойнағысы келмеуі мүмкін. Бұл қалыпты жағдай.  
Мен өзім ойнаймын.

3). Баланың күнделікті өмірінде де қажет болып табылады мектепте және үйде күн тәртібін сақтау. Мұндай режимді ұйымдастыру үшін мыналар маңызды, баланың психологпен және ата-анасымен бірге өзі жазуы (сурет салуы) үшін әртүрлі іс-шараларға бөлінген сағаттарды белгілей отырып, күнделікті жұмыс тәртібін бірге белгілеңіз күндізгі режим сәттері, мысалы, үйде: өзін-өзі күту (тазалау төсек), үй жұмысы (қоқысты шығару немесе ыдыс жуу), орындау үй тапсырмасы және демалыс, сүйікті іс-әрекеттер. Мұндай тәртіп құрастырылады бір апта бақанда айту бұзғандарына қатысты орындағанды ұнатпай мінез-құлық және ұсынылған педагог-ассистент қызметтері арнайы жұмыс жасауының маңызында марапатқа немесе марапатқа ие болады. Ең алдымен, күнделікті мәселелерді жеңу бойынша жұмыс. Психолог және педагог-ассистенттер аз болуы керек; біртіндеп 2-3-тен бастауға болады бір апта өз бетінше орындайтын іс-әрекеттері бағдарламаны кеңейту арқылы.

мінез-құлық. Қажетсіздікті жеңу бойынша жұмыстың әдістері мен мазмұны

мінез-құлық "Балаларды сүйемелдеу" әдістемелік нұсқауларында берілген ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар педагог-ассистентпен білім беру ұйымдарында: әдіс. ұсынымдар/ Егорова Е.В., Аханова Ж.Б.,

106

Култаев Д.Х. - Алматы: РСИО ҰҒПО, 2022.[Электрондық ресурс

<https://www.special-edu.kz/>

4. Қарым-қатынас және өзара әрекеттесу дағдыларын дамыту. Дағдыларды жетілдіру үшін құрдастарымен қарым-қатынас жасау кезіндегі қарым-қатынас және мінез-құлық коммуникативтік жаттығуларды орындау ұсынылады. Бар балалар үшін құрдастарымен қарым-қатынас мәселелері бойынша кіші топтар мен іс-шаралардың бірінші деңгейімен бірігіп жаттығулар мен ойындар коммуникативтік сабақтар қолданылатын топтық сабақтар байланыстары және өзара әрекеттесу арқылы. Бұл ойындар мен жаттығулардың мақсаты - дамыту серіктесті дене деңгейінде сезіну, бейімделу қабілеттері оның іс-әрекетін серіктестің іс-әрекетімен үйлестіру, ескере отырып әрекет ету оның ерекшеліктері мен мүмкіндіктерін, сондай-ақ қажеттіліктері мен

мүдделеріне мүлдемдік". Балалар жұптасып, бір-біріне қарсы еденге ойындар, балаларға серіктес пен жауапкершілікті сезіну тәжірибесін беру қол ұстасып, араның жұмысын бейнелейді. Содан кейін ашылады және оның басқа адаммен қарым-қатынас сезімін сезінуіне ықпал етіңіз, бұл адамдарға оны аяқтарымен біріктіріп және қайта отыруға "жатқанда тоқтау", екіншісі оны аяғынан ұстап, көтереді. Біріншісі тырысады, сүйенеді басталады серіктестің арқасы. Бұл жаттығуды бірнеше рет қайталаңыз. қолдардағы қозғалыс, екіншісі оның артынан жүреді, аяқтарын тіреп, берілген "Шапалақтар", "Велосипед". Балалар жұп болып бөлінеді. Досына қарсы жүріп жүреді.

бір уақытта бір-бірінің қолдарын шапалақтау; "велосипедті" бірге айналдыра алақаннан алақанға". Балалар жұпқа бөлініп, алақандарын бір-біріне соғып және өсіреді, мүмкін болатын бөлменің айналасында қозғалады

107

эртүрлі кедергілерді орнату. Әрбір жұп оларды жеңуі керек, емес алақандарды ажырату.

5) "Біріккен егіздер". Балалар жұпқа бөлініп, мүмкіндігінше тұрады серіктесіңізге жақынырақ. Ересек адам оң қолын мата таңғышымен орап алады

бір серіктестің екіншісінің сол қолымен. Аяқтар да сол сияқты біріктіріледі. Содан кейін балаларға әр түрлі тапсырмалар беріледі: бөлмені айналып өту, адымдау кедергілерін ашау және оларды біріктіріп қайта құру.

Біреуіне жабады бөзді байлап (ол "соқыр"), оны басқа гид көрсетуі керек. Кейін бір серіктесі өз еркімен содан кейін серіктесіне қалай жүзетінін талқылай аласыз: сенімді немесе

қорқынышты болады, дамыту үшін жаттығулар мен ойындар кешені қолданылады

эртүрлі эмоционалдық күйлерді түсіну және білдіру қабілеттері, басқа адамдардың жағдайына адекватты түрде жауап беру және оларға сәйкес жауап берудегі эмоциялар". Ойындар үшін карточкалар немесе кейіп күйлер қолданылады

адамдардағы эртүрлі эмоцияларды бейнелейтін фотосуреттер және әрқайсысы үшін

эмоция бейнесін дайындау үшін біріккен жұптарға тапсырма беріледі: адамдарды табыңыз таңдаңыз және т.б. Тұлғалар;

Балалар жұптастырылған суреттерді таңдаңыз (бірдей беттердің суреттері бет әлпетімен - эмоциямен);

- суретте көрсетілгенге сәйкес белгішені таңдайды эмоциялар суреті.

2) "Алты эмоция". Балалар үлкен айна алдында отырады (немесе әрқайсысында

өзінің кішкентай айнасы). Психолог балалардан эмоцияларды бет-әлпетінде бейнелеуді сұрайды:

қорқыныш, ашу, жиіркеніш, мұң, қуаныш, қызығушылық, таңданыс.

108

3) "Бетперде". Балалар шеңберге отырады. Бірінші қатысушы өз бетінше белгілейді бетке қандай да бір өрнек (маска), оны барлық балаларға көрсетеді және оң жақтағы (сол жақта) көршісіне "береді". Көрші мұны дәл қайталауы керек өрнекті жаңасына ауыстырып, келесі қатысушыға "беру" керек. Сондай-ақ қалған орындар, бөлігі бір қатарда бір-біріне қарсы жерде тұрған балаларға беріледі.

Тұлғалар көмекші жәрдеп ауызша белгіленуінен кейін қайсысында талқылауға болады. Кәсіпкерлер жаттығулар азайту үшін қолданылады. Американдық балалар белгілі бір сөздерді және агрессивтілік жаттығуларда балалар белгілі бір сөздерді бастап кешіруі мүмкін.

1) "Айдаладағы айқай". Қатысушылар аяқтарын аяқастырып шеңберге отырады "бойынша-түріктер", ал ересек адамның белгісі бойынша олар қатты айқайлай бастайды. Қатысушылар шеңбер құрады, оның ортасында еденде қолдарыңызбен және маңдайыңызбен шығарып, алға еңкейу керек. дене шынықтыру шеңбері жатыр. Қатысушылардың бірі құрсаумен тұрады және қолдары мен аяқтарының кенет қимылдарын жасау арқылы "қаратәшіге" айналады.

Қалған балаларға "қолдары мен аяқтарының кенет қимылдарын жасау арқылы "қаратәшіге" айналады. Біріншісі "қолдары мен аяқтарының кенет қимылдарын жасау арқылы "қаратәшіге" айналады. Қалған балаларға "қолдары мен аяқтарының кенет қимылдарын жасау арқылы "қаратәшіге" айналады.

Балта келуі ретінде әрбір баланың өзінше бір нәрсе туралы сөйлеуі керек. Біріншісі "қолдары мен аяқтарының кенет қимылдарын жасау арқылы "қаратәшіге" айналады.

айдалада белгісіз шұлықты қойып, қайтадан кесіңіз. вербализацияны (хабардарлықты) қамтитын жаттығуларды орындаңыз өздерінің

сөзімдерін, тәжірибелерін ескере отырып, сөзімдерді ескеру қабілетін дамытады және

басқа адамдардың ойлары.

1) "Мен сүйемін". Балалар бір-біріне қарсы шеңберге немесе жұпқа тұрады және допты бір-біріне лақтыра отырып, олар сүйетіндерін айтады. Бұл сүйікті тағам болуы мүмкін, ойында өрнектер беріледі. Сол сияқты "Маған ұнамайды" мәлімдемесімен ойын өткізіледі.

2) "Сіз бен біз ұқсаспыз, өйткені..." Қатысушылар шеңберге тұрады немесе жұпта. Ерлі-зайыптылардың әрқайсысы сөз тіркесін сөзден бастайды дейді: "Сен екеуіміз ұқсаспыз осымен..." және ол өз еркімен аяқтайды. Мысалы, "бір нәрседен не үйренеміз

сыныпта, біз жер планетасында өмір сүреміз, шап-түсіміз бірдей" өткізіледі. Балалардың ұнатамыз

доп және "Сен" туралы маған ұнайды ..." Барлығы шеңберге тұрады немесе

допты қатысушылардың біріне лақтырады, бұл ретте "сен маған ұнайсың..." және

өзіне ұнайтын сапаны (немесе бірнеше қасиеттерді) атайды. Қатысушы, допты алған адам оны басқа адамға лақтырып, өзіне ұнағанын атайды

4) "Мен саған сенімдімін". Қатысушылар жұптасып отырады онда қасиеттер бар. Доп барлық қатысушыларға келуі керек. бір-біріне қарама-қарсы. Әрқайсысы сөз тіркесін бастап кезекпен сөйлейді сөздермен: "Мен сен екеніңе сенімдімін..." (мысалы, "сен мен туралы айтпайтыныңа сенімдімін жаман").

4.3.3. Есту-сөйлеуін өңдеуде қиындықтары бар балаларға көмек ақпараттары

Оқудағы қиындықтары ауызша және ауызша сөйлеу бұзылыстарымен байланысты балалар есту-сөйлеу факторының жеткіліксіздігіне байланысты жазбаша сөйлеу, бірінші кезекте логопедиялық көмек көрсетіледі. Психолог жүргізеді психологиялық әсер нәтижесінде туындаған жағдайларда жеке жұмыс тексерулер кезінде есту-сөйлеуінң ең қиын аузылулары анықталды, сөйлеу, қабылдаулар

110

баланың сөйлеу ақпаратын қабылдау қабілетін шектеу, мұғаліммен диалог жүргізу, балалармен қарым-қатынас жасау және олармен қарым-қатынас жасау

Жазу және оқуларды сабақтарда қиындықтармен, кедергі келтіретін меңгеруге білім беру бағдарламалар қызмет сүйемелдеушілер сонымен қатар жалпы білім беруді бейімдеуді ұсынуы мүмкін

уақытша негіздегі бағдарламалар - сауаттылық дағдыларын қалыптастырғанға дейін, емес мектеп бағдарламасын меңгеруге кедергі келтіретін факторлар. Бұл

жағдайда **Цириковтың** логопед мұғалімге ұсыныстар жасауы керек,

қоспалықтары бір баланың көмегіне аралады, оның негізінде болады

бағдарламасын есту-сөйлеуіне сәтті өңдеу және оқу дағдыларын бекіту.

Мұғалімге ұсыныстар.

1. Ауызша ақпаратты жеткілікті түрде баяу және анық беру.
2. Егер оқушы сұрақты немесе нұсқауды түсінбесе, сұрауға ынталандыру.
3. Шұғыл жауап беруді талап етпеу. Жауап беруге уақыт беріңіз.
4. Қарапайым сөз тіркестерін қолдана отырып, қысқаша сөйлеу.
5. Ауызша түсініктемелерді көрнекі материалдармен (суреттермен) толықтыру (схемалар, жоспарлар және т.б.)

6. Естудің шамадан тыс жүктелуіне жол бермеу: шаршаған кезде жазбаша түрде беру тапсырмалар.

7. Баланы қолдау, сәттілік жағдайларын жасау (оңайға жауап беру сұрақ), сынып алдында баланы мадақтау.

Ата-аналарға пайдалану үшін осындай ұсыныстар жасалады оларды үй тапсырмасын орындау кезінде және нақты ұсыныстар ұсынылады

есте сақтау, сөйлеу қарым-қатынасы және жеке немесе жеке тұлғаларға көмек көрсетеді

кіші тегінің сабақтарында. *Есту-сөйлеу функцияларын дамыту бойынша психологиялық жұмыс*

I. Есту зейіні мен қабылдауын дамыту.

1. Дыбыс көзін кеңістікте локализациялау:

1) көзге көрінбейтін жерде (баланың арқасының артында) әртүрлі дыбыстар көрсетіледі шығу тегі мен қарқындылығы. Бала орынды нақты көрсетуі керек

дыбыс көзінің.

2) "Құлақпен сөйлейтін тіл". Бала еденде шалқасынан жатыр.

Нұсқаулық: "Қайда дыбысты естідім, тіліңді сол жаққа шығарып саласың". Психолог дыбыстар шығарады

қоңыраумен (дыбысталатын ойыншық) әр түрлі бағытта, бала міндетті

түрде 2. Сөйлемейтін дыбыстарды қабылдау және ажырату

дыбысты "Көңіліңде болса ескеңді тау" ұйымдастырылады. Бала тыңдауын сұраңыз және

тұрмыстық шуды білу: есіктің сықырлауы, телефонның шырылдауы,

көліктің шуы, ысқырық,

қайнаған суының қорлақ және әртүрлі толтырылған қораптар

материалдармен (құм, жарма, қағаз қыстырғыштар, қағаз шарлар және

т.б.), олар

сілкіністерде әртүрлі шулар пайда болады. Сізде екі бірдей болуы керек

жиынтықтың. Ересек адам өз жинағынан қорапты алып, дірілдеп, шуды

шығарады. Ойынның тағы бір нұсқасы: психолог бірінен соң бірін бірнеше

шайқайды. Бала дыбыс бірдей қоралың есте сақтауы және оларды сол ретпен қайталауы керек.

3) "Суретті таңда". Жаттығу тану мен атаудан тұрады

әр түрлі дыбыстардың баласы және оларға сәйкес суреттерді таңдау.

3. Ырғақтарды жаңғырту. Ырғақты түртіп, баладан оны сұрайды

қайталау. Бала аяқпен, қолмен, қарындашпен берілген ырғақты қайталайды.

II. Фонематикалық естуді дамыту. Әртүрлі ойындар мен ойындар ана тіліндегі дыбыстарды, ең алдымен ана тіліндегі дыбыстарды ажыратуға арналған жаттығулар

бала нашар ажыратады (сәйкес әріптерді әріппен ауыстырады

саңыраулық пен дауыстылық және т.б.)

III. Есту-сөйлеу есте сақтау қабілетін дамыту.

1. Модальді тасымалдауға арналған жаттығулар. Бұл жаттығулар мыналарға бағытталған модальділіктерді қалыптастыру негізінде ішкі мүмкіндіктерді дамыту

перцептивті өзара әрекеттесу, яғни ақпаратты бір тілден аудару

тілдегі модальділіктер басқа, модальаралық синтез.

а) "тактильдіден есту-сөйлеу модальділігіне аудару". Балаға көзді жұмып сезіну ұсынылады (оң қолмен де, сол қолмен де) әріпті, затты немесе фигураны, содан кейін оны атаңыз немесе сәйкес келетін таңдаңыз.

б) "сөйлеуді есту қабілетінен көрнекі модальділікке аудару". Ересек таңдаудың әріптерін немесе сандардың ретін атайды, бала міндетті түрде:

- аталған заттарды тауып, ретімен орналастырыңыз, ішінде олар кімге аталды;

- заттардың, әріптердің атауларын бірізділікпен жазу, буындардың немесе сандардың.

2. Сөздерді жаттауға арналған ойындар мен жаттығулар. Біз кішкентайдан бастаймыз көлемі 3-4 сөзден тұрады және жатталатын сөздердің көлемін көбейтеміз.

а) "Дүкен" ойыны. Психолог балаға не сатып алу керектігін хабарлайды:

"Есте сақта (кез келген ойыншықтар: доп, текше, машина немесе жаттығу ойыншықтары жабдықтар: қарындаш, дәптер, қалам немесе жеміс). Содан кейін бала арқыл) "Сөз жұптары" ойыны. Балаға бірнеше сөзді есте сақтауды ұсынамыз (ол ұлғаяды) заттарды "сатып алады", олардың әрқайсының бірдеуі сөзбен жұптастыра отырып ұсыну. Сөздерді жұп деп атаймыз:

"мысық —сүт", "бала-көлік", "үстел - нан", "қасық - табақ", "раушан вазасы". Содан кейін біз жұптың бірінші сөзін атаймыз, ал бала есте сақтауы керек және екінші сөзді атаңыз.

в) "Жетіспейтін сөзді қалпына келтір". Балаға 4- 7 сөз оқылады, мағынасы жағынан бір-бірімен байланыссыз: сиыр, үстел, қабырға, жазу, гүл, сөмке, бас. Содан кейін қатар олардың біреуін өткізіп жіберіп, қайта оқылады. Бала әріптерін жаттауға және көбейтуге арналған ойындар мен жаттығулар және жетіспейтін сөзді атау керек.

1) пайдалану ойындары жаттығулар арналымы дағдыларды бағдарламалау және басқару - "Қозғалтқыш бағдарламалары", "Робот" және т.б.

2) "Командир" Баладан ауызша жаттауды және орындауды сұрайды бұйрықтар:

- үстелге кел, дәптер мен кітап ал, маған әкел
- оқулықты 35 бетте аш, екі абзац төмен түс, оқы

соңынан үшінші сөз

3) жоспар бойынша драматизация әдістерін қолдана отырып, мәтіндерді қайталау және т.б.

4.3.4. Көру қабілетін өңдеуде қиындықтары бар балаларға көмек көрсету және ақпараттың

Көмек балаларға қиындықтармен қытудың, шартталған көру және/немесе көру-кеңістік факторының жеткіліксіздігімен, психолог, қажет болған жағдайда логопед, сондай-ақ арнайы маман болып шығады педагогпен. Барлық үш маманның көмегі келесі жағдайларда ұсынылады баланың жазу дағдыларын меңгеруінде айтарлықтай қиындықтар

анықталды және

білім беру бағдарламасын меңгеруге кедергі келтіретін оқулар мен көр-  
бендердің ақпарат, сүйемелдеу қызметі де мүмкін  
жазу және оқу бағдарламасын меңгеру кезінде бейімдеуі қыну  
нәтижесінде меңгеруге кедергі келтірмейтін сауаттылық дағдыларын  
қалыптастырғанға дейін  
мектеп бағдарламасының.

114

Психологтың түзету-дамытушылық жұмысында басты мақсат  
мыналар болады  
жою бұзушылықтарды жою көру арқылы және/немесе көрп-  
кеңістікті ақпараттың; дамыту көрнекі және көрп-  
кеңістікті қабылдау, есте сақтау, бейнелеу.

Логопед келесі жағдайларда нақты қателерді жою үшін жұмыс  
істейді

жазу және оқу, буындардағы оптикалық жағынан ұқсас әріптерді саралау  
бойынша жұмыс,

Арнайы педагогтың міндеттері қалыптастыру және бекіту болады  
сөздер мен сөз тіркестері, кеңестік-уақыттық мағынаны білдіретін сөздерді  
бағдарлама талаптарына сәйкес жазу және оқу дағдылары.

Қарым-қатынас жүйесінің мыналар:

1. Кеңістікте бағдарлану үшін жеке көмек көрсету  
дәптер парағы және әріптерді, сөздерді жазуда және оқуда қиындықтар  
туындаған жағдайда.
2. Дәптердегі жолдарды ашық қарындашпен, жолдың басталу  
нүктесімен белгіленіз.  
дәптерге үлкен тормен, кең сызықпен жазу.
3. Сызбаларға, иллюстрацияларға, графикалық суреттерге ауызша  
суреттер. түсініктеме беру
4. Көрнекі ақпаратты құрылымдау (кестелер, графиктер, жоспарлар  
және т.б.), қою қарппен, басқа түспен екпін түсіріңіз.
5. Қосымша жеке оқу құралдарын, карточкаларды пайдалану,  
сабақта жазуды және оқуды жеңілдету.

3. Оқу бағдарламасын бейімдеу (арнайы бағдарламамен бірге).  
педагогпен) оқушының жеке мүмкіндіктеріне қарай, пайдалану  
сабақтардағы жеке тапсырмалар.

Ата-аналарға сүйемелдеу қызметінің мамандары мыналарды  
ұсынады  
үйдегі арнайы жаттығулар түріндегі нақты ұсыныстар және  
көру функцияларын дамытуға, жазу дағдыларын қалыптастыруға  
арналған тапсырмалар және  
Көру және көру қабілеттерін дамыту бойынша психологиялық  
жұмыс-  
оқулар.

115

кеңістіктік функциялардың

I. Көру зейіні мен қабылдауын дамыту (гноз)

Көрнекі дамытуға арналған үлгілі ойындар мен жаттығулар, соның  
әріптік және цифрлық гноз.



шіңде жетіспейтін кескін бөлігін таңдау". Ұсынылады

сурет (заттық сурет, сюжеттік сурет, геометриялық сурет, ою-өрнек және т.б.) фрагменттері жоқ және жоғалғандардың жиынтығы бөлшектер. Қажетті фрагментті таңдау қажет. Суретте болмауы мүмкін бір және бірнеше фрагменттерді алыңыз. Баладан сұрауға болады жетіспейтін бөліктің сызбасын аяқтаңыз.

2. "Мұнда не жетіспейді?". Суретке мұқият қарап отырып бөлшектері жетіспейтін затты балаға тауып, түзету керек (аяқтау) "суретшінің қателіктері". Қиындықтар туындаған жағдайда оған көрсетеді

нысанды "Барлық бейнелеуде жетіспейтін элементтерді беріледі элементтер санымен анықталады. Берілгендегі жетіспейтін элементтерді аяқтау керек

сурет салу және оларды атау. Нысан ось бойымен (оңға немесе оңға)

аяқталмауы мүмкін бейнеленген?". "Шулыларды" (қабаттасқандарды) тану, сызыққа және бейбөлшектерінің фигуралық мүмкін түрлі нысандар, әріптер, өлшемдері, пішіні және түсі бойынша бірдей және әртүрлі сандар. Мұның нұсқалары

тапсырма Барлық заттардың "Балаңызға дейінгі сөздерінің ұсынылған беріңіз" үлкен саны әртүрлі қарапайым заттардың, геометриялық фигуралар, сандар, әріптер. Барлығын тауып, сызып тастауын сұраңыз

бір түрдегі бейнелеу. Балаңызға әріптермен, сандармен сурет салуды ұсыныңыз, әртүрлі қаріппен, стильмен жазылған және әртүрлі айналдырылған. Ол міндетті

қандай әріптер сызылғанына жауап беріңіз.

116

7. "Әріпті аяқта". Балаңызға толық жазылмағанын көрсетіңіз (әртүрлі нұсқаларда) әріпті (санды, сөзді). Одан әріптің қандай екенін анықтауын сұраңыз

(сөз) аяқтауға қажетті сөзді аяқтауын немесе басқа әріптің қандай екенін сұраңыз. Оны осы тақырыпқа дейін аяқтауды сұраңыз.

Басқа нұсқада баланың өзі мұны неге айналдыру керектігін өзі ойлап табады әріпті аяқтағаннан кейін. Дәл солай — сандармен.

9. "Ауада жазу". Психолог баланың көзінше ауада сурет салады ол танып, атауы керек әр түрлі фигуралар, әріптер, сандар және т.б.

10. Шульденің әртүрлі кестелері (түрлі-түсті, қайталанатын сандармен) заттар, әріптер, сандар, сөздер бейнеленген корректуралық сынамалар.

II. Көрнекі есте сақтау қабілетін дамыту.

1. Интермодальды тасымалдауға арналған жаттығулар.

1) "Тактильдіден көрнекі модальділікке аудару". Алыңыз әртүрлі пішіндегі көлемді фигуралар тік, шаршы, үшбұрыш, әріптер және сандар. Қағаз парағына бірдей фигуралар мен әріптерді ерікті түрде сызыңыз

тәртіппен. Баланы көздерін жұмып сезінуге шақырады (оң жақта да, сол жақта да).

сол қолмен) фигураны немесе әріпті, содан кейін көзді ашып, оны ішінен таңдаңыз. 2) "Көрнекіліктен тактильді модальділікке аудару". Бала қосулы тұртұ арқылы оған көрсетілген фигураларды, заттарды немесе әріптерді параққа сызылған. Тағы бір нұсқа бірдей, бірақ балаға сурет салу керек табады. 3) Сөйлеуді есту қабілетінен көрнекі модальділікке аудару". Ересек заттардың, әріптердің немесе сандардың ретін атайды, бала міндетті түрде:  
- аталған заттарды тауып, ретімен орналастырыңыз, ішінде олар кімге аталды;

- заттардың, әріптердің атауларын бірізділікпен жазу, буындардың немесе сандардың.

2. Көрнекі есте сақтау қабілетін дамытуға арналған жаттығулар.

117

1) "Көрінбейтін қалпақ". 3 с ішінде барлық пәндерді есте сақтау қажет, осы уақытқа дейін көтерілген қақпақтың астына жиналған, содан кейін тізімделеді

оларды. 2) "Есте сақта және тап". Заттардың суреті бар кестелерді дайындаңыз, (геометриялық фигуралардың әріптері, сандары). Балаңызға карточканы көрсетіңіз

бірнеше заттардың суретін салып, содан кейін оларды есте сақтауды ұсыныңыз

басқалардың еркін естелуіне қатынасумен өзденудің жарысында бынысі. Әр жеті еркін - өрішдрүмкүрнемесе

өромфриванкыдигураушілер (5 секундтан 5 минутқа дейін), ал үзілістер келесідей болуы мүмкін

"бос" және қандай да бір әрекетпен толтырылған (мысалы,

сурет дәлділігіне байланысты ал бітүнемесе әрбір жағалықтардың дайындау қылы қажет және/немесе

мен пішіндері бойынша әртүрлі геометриялық фигуралар (үлкен және

шағын шеңберлер, шаршылар, үшбұрыштар, жұлдыздар, снежинкалар және т.б.). Сұраңыз

бала ұлы (іші) фигуралар және/немесе сурет дайындаңыз (және/немесе) фигуралар және т.б. Содан кейін оларды басқа бланкіден табыңыз.

оңнан солға) фигуралармен, сандармен немесе әріптермен (күрделірек болады

аралас нұсқа). Балаңыздан тек дұрысын ғана есте сақтауын сұраңыз (тек теккерілген) фигуралар (сандар, әріптер), содан кейін оларды табыңыз және/немесе Көрнекі-кеңістіктік функцияларды дамыту.

Жаттау уақыты - 15-20 мин. Жатталатын элементтер саны - 3-тен бастап кеңістіктік ұйымның:

- нақты кеңістік

- өз денесіндегі кеңістік туралы түсініктер

118

- квазиөлшемді көріністер - жүйедегі реттілік

баланың тәжірибесінде қолданылатын белгілер, белгілер - қарым-қатынас, сағат, логика-

грамматикалық және жүйелі игеру алдымен өз денесінде жүреді,

содан кейін нақты кеңістікте, содан кейін схемалық түрде (жоспарлар, сызбалар, сызбалар)

содан кейін квази кеңістікте. Осы реттілікпен жүзеге асырылады

көрнекі-дәніе кеңістіктің қимылдарды дамыту бойынша жұмыс.

1) "Жоғары — төмен". Балалар айна алдында тұрып, бірге талдайды дененің жекелеген бөліктерінің нүктеден бір-біріне қатысты орналасуы маркерлер туралы ұмытпай, тік осьтің көрінісі. Табамыз, көрсетеміз және біз "бәрінен жоғары" деп атаймыз (бас, тәж); бұл "бәрінен төмен" (аяқтар, табан); "...-дан жоғары"; "...-дан төмен".

Осы кезеңді игергеннен кейін біз мұны айнасыз қайталаймыз, содан кейін — бірге жабық көздермен.

Сол сияқты жекелеген бөліктердің салыстырмалы орналасуы пысықталады

беттер (маңдай, көз, мұрын, құлақ, ауыз, щек) және қол денесінің басқа бөліктері — иық,

шынтак, білек, білек, алақан, саусақтар; шын мәнінде денелер — мойын,

иық, 2) "Оңнан солға". Оң және сол аяқ-қолдарды таңбалау

(оң қолдың білегіне білезікпен немесе қызыл жіппен байлаңыз),

кеуде, артқа, иі, аяқтар жинама, тізе, жүйелілік, аяқ салыстырмалы

түрде бағдай-ақ арнайы корреляциялық жаттығуларды орындау қажет

дененің бөліктерін оң және сол қолдарымен келесі схема бойынша:

- дене мүшелерін оң қолмен байланыстыру (оң көз, щек және т.б.).

- сол қолмен байланыстыру, содан кейін — көлденең нұсқада

(мысалы, оң қас пен сол жақ шынтакты көрсету). Командаларды орындау:

"сол қолыңызбен оң шынтағыңызды ысқылаңыз, "оң өкшеңізбен сол

тізеңізді тырнаңыз",

"оң жақ шынтағыңызды оң жағыңызға тигізіңіз және т.б."

119

3) "Менің қолым, сенің қолың" кеңістіктік бейнелері. Балалар жұптарға бөлінеді және бір-біріне қарама-қарсы отырып, алдымен өз орнында анықтайды,

содан кейін "сол қолыңызбен көршіңіздің сол жақ шынтағын сол жақта көрсетіңіз";

"оң қолыңызбен оң жақтағы көршіңіздің сол тізесін көрсетіңіз, т.б."

2. Нақты (қоршаған) кеңістікті игеру.

1) Бала тұрып, айналадағы кеңістіктегі заттарды атайды әртүрлі кеңістіктік көріністер бойынша: жоғарыда-төменде, жоғарыда-төменде не бар;

2) "Робот" бала тұрып орындауға тырысып, робот рөлін атқарады алдынан арылап, содан кейін нұсқаулар. Мысалға:

- бір адым алға, екі адым артқа, бір адым солға;

- оң аяқпен солға адым; сол аяқтан бастап екі адым алға;

- оң аяқпен үш адым артқа, солға төрт адым;

- шеңбер бойымен бұрылып, оң аяқпен екі адым артқа шегіну.

"Сынған робот": бала дәл осы нұсқауларды орындайды дәл керісінше.

3) "Қазына". Балаға қазынаны (ойыншықты) нұсқаулық бойынша іздеу ұсынылады: оңға бір адым, солға бұрылу, үш адым артқа т.б.; оңға 2 адым алға аяқтар, солға бұрылу; 2 қадам артқа, үстелге, үстелдің астына.

Жазықтықтағы кеңістікті игеру.

1) Символдық кеңістік. "Көңілді зарядтау" суреттері кеңістікте қолдарының, аяқтарының және олардың бөліктерінің әртүрлі позициялары бар кішкентай адамдар.

Позаны орындау үшін суреттің түр-түсіне қарамай, аяқтармен немесе "Футбол" ойындары:

нұсқаулықта көрсетілгендерді көзбен (қолдың көмегінсіз) бақылау (2 ұяшық

оңға, бір төмен, т.б.) шыбынның немесе доптың 3-тен 3 торға дейінгі өріс бойымен қозғалысы арқылы

немесе шыбын (доп) ұшып шыққан кезде қолыңызды шапалақтау туралы нұсқаулықпен 5-тен 5-ке дейінгі торлар

шектен тыс.

3) "Графикалық диктант": сызық сызу нұсқауларын орындау 2 ұяшық оңға, үшеуі жоғары және т.б. Нұсқауды керісінше орындау ("мойынсұнғыш және бағынбайтын оқушы").

4) "Коос текшелері": көлемді текшелер немесе жазықтықтағы сызбалар сурет элементтерін қабаттастырудан берілгенге біртіндеп көшу арқылы тапсырманы ойша орындауға арналған үлгі.

5) Бөлшектерден, жолақтардан заттарды, өрнектерді құрастыру. Ерекше

элементтерден әріптерді, сандарды құрастыруға көңіл бөлінеді. Қажет баспа және жазбаша әріптердің бөліктерін пайдалану; балаға қажет әріптерді, сандарды кеңістікте дұрыс орналастыра отырып,

басқатырғыштар сияқты құрастыру

әріптердің элементтері. Содан кейін бұл әріптер қажет болған жағдайда хатта белгіленген жоспар-картасы. Балаға таңбаланған "қазынаны"

қарама-қарсы бір-біріне қатысты анықталады: "дейін", "кейін", "алдында", "үшін", "арасында". Сабақтарда жаттығуларды қолдану ұсынылады,

мен жоспарды қолдануға асырайық". Бала кез келген пәндік материалды қатар солдан оңға қарай, мысалы, "Бірінші" деп айта отырып

ананас келеді, алма екінші, құлпынай үшінші келеді". Содан кейін көрсеткімен

қатардың қай бағытта орналасқанын білдіреді. Бұдан әрі ТҚК айқындалады,

ол қандай бағытта орналасқанын білдіреді. Бұдан әрі ТҚК айқындалады, ол қандай бағытта орналасқанын білдіреді. Бұдан әрі ТҚК айқындалады, ол қандай бағытта орналасқанын білдіреді. Бұдан әрі ТҚК айқындалады,

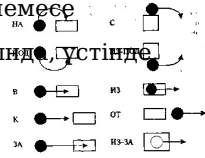
дәл оңға қарай сандар (цифрлар) қатарының реттілігі; әріптерінің қатары бір-біріне қатысты анықталады: "дейін", "кейін", "алдында", "үшін", "арасында".

Сабақтарда жаттығуларды қолдану ұсынылады,

бала орындауы тиіс оқу тапсырмаларына ұқсас

білім берудің негізгі мақсаттарына сәйкес.

1) Көсемшелер. Салыстыру арқылы көсемшелерді жұмысқа енгізу олардың жоғарыда өңделген кеңістіктік көріністері бар. Мысалға, балаға келесі әрекеттерді орындау ұсынылады: "Тұру (немесе отыру) заттың алдында, артында, сол жағында, оң жағында, үстінде, астында",



"Затты алдына, артына, солға, оңға қою немесе қою, үстінен, астынан т.б. Бірте-бірте ауыстырып келіңіздер. Мысалға: "жоғарыда", "төменде" ұғымдарынан "жоғарыда", "астында" және "астында" ұғымдарына көшу жүзеге асырылуда

т.б. Балаға ұсынылады:

Орындыққа/цилиндрге тұр - Орындықтан/цилиндрден секір

Орындықтың/цилиндрдің астына тығылыңыз --Орындықтың/цилиндрдің астынан қараңыз

Цилиндрге кіріңіз - Цилиндрден шығыңыз

Баланың қолымен оның схемасын жасап беріңіздер немесе суретті таңдаңыз.

2) Уақытша көрсетілімдер:

- қыс- жаз

- қайсысы ерте — таңертең немесе кешке, күннен кейін, түнде, күзге дейін не болады

- "Тәулік уақыты/жыл мезгілі". Балалар шеңбер бойымен тұрады.

Ересек адам допты лақтырады және қайсысы ерте — таңертең немесе кешке, күннен кейін, түннен кейін, кейін не болатынын сұрайды

3) Логикалық-грамматикалық құрылымдар.

"Ең-ең". Балалар есептерді шешеді:

- Толя Катяға қарағанда көңілді. Кейт Дашаға қарағанда көңілді. Ең көңілді кім?

-Сенім Пашадан жоғары. Сенім Кириллден төмен. Ең төмен кім? т.б.

- Бұрын не болды? - Жел соққанда терезе терезесі ашылды. Біз түскі ас ішкен кезде серуендеуге шықтық.

- "Кім кім" - Қоянды қасқыр жейді. Кімді кім жеді?

Анамның қызы, қызымның анасы. Олар несімен ерекшеленеді? т.б.

4.3.5. Балаларды психологиялық-педагогикалық қолдауды кинестетикалық-динамикалық факторлардың жеткіліксіздігімен

Мұндай оқу қиындықтары бар балаларға көмек көрсетіледі психолог және логопед, сондай-ақ қажет болған жағдайда арнайы педагог.

Бұл мамандардың қызметтері балада анықталған жағдайларда ұсынылады кедергі келтіретін жазу және оқу дағдыларын меңгерудегі елеулі қиындықтар

білім беру бағдарламасын меңгеру. Мұндай балаларға, ерекше жағдайлары бар

жазу және оқу дағдыларын меңгерудегі қиындықтар, сүйемелдеу қызметі психологтың түзету-дамытушылық жұмысында басты мақсат мүмкіндіктері мен себептері қиындықтар оқытудың - қиындықтар/ жалпы білім беру бағдарламасын уақытша негізде бейімдеуді ұсыну бұзушылықтар негізінде - меңгеруге кедергі келтірмейтін сауаттылық дағдыларын кинестетикалық және динамикалық праксис (ұсақ моториканы), визуалды-қалыптастырғанға дейін моторлық шеңберінің қалыптасуына қажетті жағдайларды жасау бойынша жұмысты жүзеге асырады мектеп бағдарламасының, жазу және оқу кезінде әріптерді кинестикалық бойынша саралау бойынша жұмыс

Арнайы педагогтың міндеттері қалыптастыру және бекіту болады ауызша сөйлеудің ұсақтығына, келіп жататын жағдайға бағдарлама талаптарына сәйкес жазу және оқу дағдылары.

*Мұғалімге ұсыныстар:*

1. Жазуда қиындықтар туындаған кезде жеке көмек көрсету және әріптерді, сөздерді оқуда.

2. Арнайы рецептілерді, жеке оқу құралдарын пайдалану, сабақта жазуды және оқуды жеңілдететін карточкалар.

3. Оқу бағдарламасын бейімдеу (арнайы бағдарламамен бірге). педагогпен) оқушының жеке мүмкіндіктеріне қарай, пайдалану

123

сабақтардағы жеке тапсырмалар.

Ата-аналарға сүйемелдеу қызметінің мамандары мыналарды ұсынады

үйдегі арнайы жаттығулар түріндегі нақты ұсыныстар және жалпы, ұсақ, артикуляциялық моториканы дамытуға арналған тапсырмалар.

Кинестетикалық процестерді дамыту бойынша психологиялық жазу және оқу дағдыларын қалыптастыру.

дененің, аяқтың және қолдың әртүрлі қалыптарын қолдар, алақандар және саусақтар

1. "Позаны қайталау". Бала психологтан кейінгі қалпын қайталайды (содан кейін бірнеше поза), оны жасауға бүкіл дене қатысады.

2. Балаға көрнекі үлгі бойынша қол қалыптарын орындау ұсынылады - бейнелерді еске түсіретін алақандардың, қолдардың және саусақтардың әртүрлі позициялары заттар: "шатыр" - саусақ ұштары деңгейіндегі екі алақан жанасады бір-бірімен бұрышта; "үстел" - жұдырықта тік қалыпта екінші қолдың алақаны орналасады; "сақина" - қолдың екінші және үшінші саусақтары

бір-бірімен байланысты және бір-бірімен сандар". Баламен бірге ойлап табу, қол саусақтарымен, сондай-ақ фигураларды, әріптерді және бүкіл денені қалай бейнелеуге болады

сандар. Сонымен қатар тектіңді ұғуы дамыту бойынша жұмыстар жүргізілуде.

1. "Арқада және алақанда суреттер мен әріптер".

1) Саусағыңызбен баланың арқасына түзу (көлденең) сызыңыз, тік, көлбеу) және оны қабырғаға немесе параққа бейнелеуін сұраңыз қағаздар. Алдымен оның оң жағында, содан кейін сол қолында сурет салу арқылы дәл осылай жасаңыз

2) Саусағыңызбен баланың арқасына таныс фигуралардың бірін

САЛЫНҒЫЗ  
(үшбұрыш, шеңбер, шаршы, т.б.). Оның қай фигура екенін айтуын сұраңыз  
сызылған.

3) Әріптер мен сандарды арқаға және қолға (екеуіне де) ретімен  
жазу

124

тараптарда) кейіннен олардың атауымен және жазылуымен.

2. "Бетінің құрылымы әртүрлі заттар". Көрсетіңіз, атаңыз  
балаңызға әр түрлі текстурасы бар материалдар мен заттарды тигізуге  
рұқсат етіңіз  
беттері (тегіс, кедір-бұдыр, қырлы, тікенді, жұмсақ және т.б.). Содан кейін  
оған материалды екі қолыңызбен, содан кейін бір қолыңызбен соқыр  
сезінуді ұсыныңыз

3. Және заттарды сезіну және сезіну. Мәлімді салмақ қағазды тауып,  
әр түрлі нұсқа арқалық объектілерді: алт, сақина, монета, жаңғақ, малтатас,  
қолжауып, йодан кейін және т.б. Бірақ қандай заттарды түрту арқылы  
болжауы керек

қапшықта жатыр. Бұл жағдайда ол затты екі қолымен сезінуі керек  
бір уақытта және бір қолмен сезінуінен кейін бала оны табады  
екінші қалтадағы басқа заттардың арасында бірдей, алдымен сол, содан  
кейін басқа

4. "Пішіні мен өлшемі әртүрлі фигураларды, әріптерді және  
сандарды сезіну".  
Көлемді немесе зімпара қағаздан, барқыт қағаздан әр түрлі қолданылады  
фигуралар (жұлдызша, шеңбер, үшбұрыш, шаршы), әріптер (баспа және  
жазбаша), әртүрлі пішіндегі және көлемдегі сандар (үлкен және кіші).

Қағаз парағына бірдей фигураларды сызыңыз. Баладан сұраңыз:

- фигураны жанасу арқылы анықтау және қарамай, басқалардың  
арасынан дәл солай табу.  
фигураларды бірдей, содан кейін екінші қолмен. Содан кейін қолды  
ауыстырыңыз;  
- көзді жұмып фигураны сезіну керек, содан кейін көзді ашып,  
оның қатарынан сызылған;  
мынаны көрсету керек;

- фигураны бір қолмен сезіну, содан кейін оны ауада немесе сурет  
қағаз парағында алдымен сол қолмен, содан кейін екінші қолмен.

5. "Әріптерді тану — сөзді аласың". Көлемді немесе зімпарадан  
әріптерден сөз құрастырыңыз (3-4 әріптен) және баланы ретімен  
ұсыныңыз  
барлық әріптерді сезгеннен кейін оны оқып шығыңыз. Неғұрлым күрделі  
нұсқа - бұл келесі жағдайларда

125

әріптер белгілі бір ретпен берілмейді: оларды анықтау, атау және атау  
қажет

Балаға сөз әріптерін олардың сөз жағдайларда.

кинестетикалық ұқсастықтарға *д-б*; *и-у*, *-о-а* және т.б. олар бойынша  
жұмыстар жүргізілуде

ажырату бұл алғашқы маңызында әріптерді бөліп көрсетуге үйрету,

айырықша аралас әріптер. Ол үшін әріпті таңдауға болады символдық бейне ("Ол қандай?"). Көмектесетін осындай белгілермен бала әріптердің визуалды-моторлы бейнесін бірден есіне түсіре алады тұрмыс заттары, айналадағы болмыс, жануарлардың сұлбасы немесе графикалық схемалар. Мысалға: "б" - тиіннің құйрығы жоғары, "д" - үшін қалыптастырулардың құрылысы кайта шығару тоқылдақтың құйрығы төмен қараған). әріптердің қимыл-қозғалыс бейнесін балалар кезектесіп жазуға жаттығады

кинетикалық ұқсастығы бойынша аралас әріптердің элементтері:

контурдың контуры

әріптер (қажет болған жағдайда баланың қолымен жазылады), үлгі

бойынша дифференциация бойынша әртүрлі ойындар мен жаттығулар қолданылады. Ең алдымен трафаретке арналған нұсқаулар, өрескел тақтада, ауада немесе

немеден ауыстырылатын әріптер: сөздерді, заттардың атауларын

сөздерді жазу беттерін, динамикалық ойындар қарсаңында ойындарға арналған жұмыс сөздерін ұшырлау: --d- (су); --b- (ит) және сөз тіркестері.

Бірінші кезеңде динамикалық жаттығулар мен ойындар

қолданылады

жекелеген қозғалыстардан ауысумен байланысты дене, қол және аяқ

қимылдарын ұйымдастыру

құрайтын бір типті немесе әртүрлі қозғалыстар сериясына қозғалыстар

бірінші кезеңде "кинетикалық әрекет" сияқты ақсамауымен басталады

бірінші кезеңде бәсекелес қарапайым әрекеттерді автоматты түрде жүзеге асыру

126

әрекеттер;

- уақыт пен кеңістікте бірқалыпты қозғала білу

кинетикалық әуенді.

Балаларға әртүрлі жылдам (уақыт шектеулері) ұсынылады,

күрделі кеңістіктік жағдайдағы нақты және келісілген қозғалыстар

бағдарлар.

1. "Айқас және бір жақты қозғалыстар". Бірінші кезеңде бала баяу адымдайды, кезектесіп оңға, содан кейін сол қолмен төмен қарай түргеді

қарама-қарсы тізе (айқас қозғалыстар). Кезеңдегі психолог

жаттығуды меңгеру баяу қарқынмен 12 рет есептеледі. Екінші кезеңде

бала да адымдайды, бірақ қазірдің өзінде аттас тізеге тиіп тұр (бір жақты қозғалыс). Сондай-ақ 12 рет. Үшінші және бесінші кезеңдерде —

айқаспалы

қозғалыстар, төртіншіде — бір жақты. Міндетті шарт - бастау және

жаттығуды айқаспалы қозғалыстармен аяқтау. Баладан кейін

мен бұл жаттығуды психологтың есебінен меңгердім, сіз оған жетекшілік етуді ұсына аласыз

өз бетінше санау - реттілігін санау және бақылау және

қозғалыстан қозғалысқа ауысу. Мұның неғұрлым күрделі нұсқасы

жаттығулар, бала бақылау орындарды көру арқылы, бір рет бір рет



көзбен немесе бала кезде  
екінші аяқты бойынша бір қолмен өкшеге тигізеді,  
ал оң қолмен солға (би қимылына еліктеу). Ересек  
әр қадам сайын шапалақтайды. Ырғақты жеделдетуге болады.  
ал оң қолмен солға (би қимылына еліктеу). Ересек  
әр қадам сайын шапалақтайды. Ырғақты жеделдетуге болады.

4. Біз жоғарыда аталған барлық қозғалыс үлгілерін орындаймыз

127

ауыстыру. Ересектер командасы бойынша балалар: "Оң-сол", "Оң-оң, сол-  
солға" - айқаспалы және бір жақты қозғалыстарды орындау; сөздер  
бойынша

"Сыған" және "Теңізші" - сәйкес қимылдарды орындайды.

Стереокомандасы қолмен екі бір қозғалыстарды бармақпен өзгереді.  
Тапсырмаларды орындайды

қозғалыстар, 2 шапалақ үшін - айқаспалы, 3 - "Сыған", 4 - "Теңізші".

Содан кейін секіру бір секірулерінде және екі аяқпен орындалады:

а) ауыспалы секірулер: аяқтар бөлек және аяқтар бірге;

б) аяқты бір-бірінен алшақ және аяқты айқастырып, кезектесіп  
оң және сол аяқтың жақта.

в) Бір уақытта қол мен аяқтың қимылымен орнында секіру:

Аяқтар бірге - қолдар бөлек,

Аяқтар бөлек - қолдар бірге,

Аяқтар бірге - қолдар бірге,

Аяқтар бөлек - қолдар бөлек.

Секіру циклін бірнеше рет қайталаңыз.

6. "Классиктер". Жаттығу ұсынады өзімен бірге нұсқалары

орындалатын мақсатты секірулерден тұратын жалпыға белгілі ойын

белгілі бір дәйектілікпен және уақыт тапшылығы жағдайында.

Орындалуы бұл туралы жаттығулар талап етеді жернекі бақылауды,  
мақсаттылық және өз іс-әрекеттерін болжау.

7. "Құлақ-мұрын". Мұрынның ұшын сол қолыңызбен, ал оң  
қолыңызбен ұстаңыз

қарама-қарсы құлақ. Бір уақытта құлақ пен мұрынды босатыңыз,

қолдарының неғизінегі алға қызып, қолын жұдырығына, бас бармағына бүктейді

бір жаққа қолды, жүдінің неғизінегі (Барымен) өзіне қарай бұрады. Оң

қолмен

тік алақанмен көлденең қалыпта кішкентай саусаққа сол жақпен тигізеді.

Осыдан кейін ол бір уақытта оң және сол қолдың орналасуын өзгертеді (6-

8 ауысым

128

позициялар). Позицияларды ауыстырудың жоғары жылдамдығына қол  
жеткізу қажет.

9. "Сақина". Балаға кезекпен және мүмкіндігінше тезірек қажет

қолдың бас бармағын қалғандарымен тізбектей жалғау. Жаттығу тура және кері бағытта орындалады (кішкентай саусақтан сұқ саусаққа дейін)

тәртіппен. Бастапқыда жаттығу әр қолмен бөлек орындалады, содан кейін бірден екі қолмен.

10. "Пианино". Бала пианисттің ойынына еліктей отырып, мыналарды жүзеге асырады

саусақтардың жылдам және дәйекті қимылдары, алдымен баяу

қарқынмен, содан кейін үдеумен; қолдар бір-бірінің соңынан ереді;

"шашырау" Саусақтарды салу". Баланы саусақтарымен сурет салуға

шақырады. Аралық бойында және бір-бірінің арасында әр неше (басқа сусымалы материал) немесе

10. Жазумен саусақ бойымен арналған тренажерлар, оларды пайдалану мыналарды көздейді

саусақпен немесе таяқшамен ойықтар бойымен толқынды, сынған және

түріндегі графикалық іс-әрекет. Бойынша әртүрлі сызықтар, өрнектер

өалу де желілер.

үлгіге; әртүрлі лабиринттер; өрнектерді, заттарды сызу, сызу,

бояу және т.б. Жаттығулар алдымен оңға, содан кейін солға орындалады

қолмен, содан кейін екі қолмен бір уақытта бір және қарама-қарсы

бағытта. Бүйітпелі элементтерін арнайы әріптермен жазу: әріп элементтері

алдымен үлкен қаріппен, содан кейін шағын қаріппен шығарылады; баяу

қарқынмен

және үдеумен. Жылдам және дұрыс орындауға ерекше назар аударылады

әріптің бір элементінен екіншісіне ауысу.

## ҚОРЫТЫНДЫ

Әдістемелік ұсыныстардың өзектілігі дамуға байланысты

Қазақстандағы инклюзивті білім беруді дамыту қажеттілігімен және даму қажеттілігімен

жалпы білім беретін мектептердегі психологтардың қызметін әдістемелік

қамтамасыз ету, бола отырмын мектеп қызметтер психологиялық-

прәндік бағам берудің маңызын білдіретіндігі бар балалардың сүйемелдеу бойынша

мектептердің нығмындарда ашылған қызмет түрлері:

- оқуда қиындықтары бар балаларды анықтау;

- жеке психологиялық тексеру;

- себептері мен сипатын анықтау мақсатында алқалы талқылау

оқытудың қиындықтары және арнайы білім беру қажеттіліктерін бағалау;

- психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу бағдарламаларын

құрастыру;

- оқушылар үшін жеке-дамытушылық бағдарламаларды әзірлеу

ОП және олардың тиімділігін бақылау;

- мұғалімдерге, ата-аналарға, қызмет мамандарына

сүйемелдеулер. консультациялық көмек көрсету

Сүйемелдеу қызметінің мамандарына, оның ішінде психологқа, ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларға көмек көрсететіндерге, психологиялық-педагогикалық жүйелеуді қолдану ұсынылады

диагностикалық және диагностикалық зерттеулерді жүргізу кезінде мектептегі оқытудың қиындықтары

Әдістемелік ұсыныстарда негізгі мазмұны ашылған дамытушылық жұмыстың, психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі психологының қызметі, бірақ

психологиялық жұмыстың сапасы мен тиімділігін қамтамасыз ету үшін тиісті әдебиеттерді зерделеу және жүйелі түрде арттыру қажет

заманауи технологиялар бойынша әртүрлі курстардағы, семинарлардағы, вебинарлардағы біліктіліктер

психологиялық көмек көрсетудің (инновациялық) әдістері мен технологияларына

ерекше білім берілуіне қажеттілігі бар балаларға.

130

## ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1 Кейбір заңнамалық актілерге өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы Қазақстан Республикасының инклюзивті білім беру мәселелері бойынша актілері: Қазақстан Республикасының заңы

2 Арнайы білім беру қажеттіліктерін бағалау ережелері: БҒМ бұйрығы 2021 жылғы 20 маусымдағы № 561-БҚР. ҚР 2022 жылғы 12 қаңтардағы, № 4.

3 Ұйымдардағы психологиялық-педагогикалық қамтамасыз ету ережелері білімі: Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің 2011 жылғы 12 қаңтардағы № 6 бұйрығы.

4 Орта білім беру ұйымдары қызметінің үлгілік қағидалары (бастауыш, негізгі орта, жалпы орта): ҚР КП 31 бұйрығы тамыз 2022, № 385.

5 Ерекше қажеттіліктері бар балаларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу жалпы білім беретін мектептегі білім беру қажеттіліктері бойынша: әдіс. ұсынымдар/ Елисева <http://www.spsoln-ask.kz> Алматы: ҰҒПО КП, 2019. - [Электрондық мұқабасы, Семаго Н.Я. Диагностикалық-консультациялық білім беру психологының қызметі: Әдістемелік құрал. — М.: Ирис-баспасөз, 2004.

7 Семаго Н.Я., Семаго М.М. Бағалауға арналған диагностикалық альбом

баланың танымдық іс-әрекетін дамыту. Мектепке дейінгі және кіші

8 "Диагностикалық альбом үшін зерттеулер ерекшеліктерін мектеп жасы: - М., 2005.

танымдық іс-әрекет. Ерте жастан жасөспірімдік жасқа дейін/ Автор.- құраст.: Н.Я.Семаго, М.М.Семаго. - М., 2019.

9 Мектепке дейінгі және орта білім беру ұйымдарындағы балаларды психологиялық-медициналық-педагогикалық тексеру бастауыш мектеп жасындағы: оқу-әдістемелік құрал /жалпы білім бойынша

10 Боралдай Сәкен бейбіт Ақсаев 2014-жылғы қыркүйектегі психологиялық көзқарас және жасөспірімдер оқу құралы студентке арналған жәрдемақы жоғары оқулық мекемелер / Г.В.Бурменская,

131

Б..Захарова, О.А.Қарабанова, А.Г.- М.:Көшбасшылар, 2007.

11 Каган В.Е. Мектептегі бейімделудің психогендік формалары // <sup>Сурақтар</sup> психология. - 1984. - №4.

12 Вострокнутов Н.В. Мектептегі дұрыс жұмыс істемеу: негізгі мәселелер диагностика және оналту // Мектептегі дұрыс жұмыс істемеу: эмоционалды және

балалар мен жасөспірімдердегі стрессік бұзылулар. - М., 1995.

14 Выготский Л.С. Шығармалар жинағы. - М., 1983. Т.4, 5.

15 Эльконин Д.Б. Таңдамалы психологиялық еңбектер /Ред. астында В.В.Давыдова және В.П.Зинченко. - М., 1989.

16 Обухова Л.Ф. Даму психологиясы. - М., 1996.

17 Арнайы психология: Оқу құралы. студенттерге арналған оқу құралы. жоғары. пед. оқу құралы. мекемелер /В.И.Лубовский, Т.В.Розанова, Л.И.Солнцева және т.б.; Ред. В.И.Лубовский - М .:, 2005.

18 Лебединская К.С. Психикалық денсаулықты диагностикалаудың өзекті мәселелері балалардың дамуы. М., 1982. Сөйлеу терапиясы. Оқу құралы /Ред. астында профессорлар

Л.С.Волкова, В.И.Лубовский С. Я. Р 82 Эксперименттік әдістемелер патопсихология. — М., 1999.

20 Лурия А.Р. Нейропсихология негіздері.- М., 1973.

21 Семенович А.В., Архипов Б.А. Әдістемелік аспектілер девиантты дамудың нейропсихологиялық диагностикасы //Мәселелер арнайы психология және девиантты дамудың психодиагностикасы. - М., 1998.

22 Семенович А.В.Балалық шақтағы нейропсихологияға кіріспе: Оқу құралы. -М.,2008.

23 Глозман Ж.И. Балалық шақтың нейропсихологиясы: оқу құралы жоғары оқу орындары үшін. - М .: Академия, 2009.

24 Семенович, А.В. Нейропсихологиялық диагностика және түзету

132

балалық шақтағы: Жоғары оқу орындарына арналған оқу құралы // А.В. Семенович. - М., 2002.

25 Семенович А.В. Балалардағы нейропсихологиялық түзету жаста. Орынбасушы онтогенез әдісі: Оқу құралы. - ред.- М.:Жаратылыс, 2007.

26 Сиротюк А.Л.Нейропсихологиялық және психофизиологиялық оқытуды қолдау. - М .: Сфера сауда орталығы, 2003.

27 Ахутина Т.В., Пылаева Н.Н. Оқытудың қиындықтарын жеңу: нейропсихологиялық тәсіл. - СПб:Питер, 2008.

28 Практикалық нейропсихология. Үлгерімі нашар оқушыға көмек/ ред. Дж.М.Глозман. - М., 2009 астында.

29 Безруких М.М. Проблемалық балалар.- М., 2000.

30 Ахутина Т.В., Камардина И.О., Пылаева Н.М. Нейропсихолог в

мектепке. Жағдайларда оқуда қиындықтары бар балаларға жеке көзқарас

жалпы білім беру.- М.: В.Секачев.- 2013.

31 Мектептегі қиындықтарды нейропсихологиялық түзету

технологиясы

оқыту: Әдістемелік ұсынымдар/ құрам. А.К. Ализарина, Г.К.

Құдайбергана, Э.Ж. Жадобаба және Н.А. Аламыралиева. Алматы, 2015; Теревинт,  
2009.

33 Крановиц К.С. Теңгерімсіз бала. Қалай тануға болады және  
сенсорлық ақпаратты өңдеу процесінің бұзылуымен күресу. -Санкт-  
Петербург. :,  
2012.

34 Деннисон П., Деннисон Г. "Ми гимнастикасы" бағдарламасы. 1-2  
бөлім.  
- М., 1997.

35 Денеге бағытталған психотерапия бойынша хрестоматия және  
психотехникада / Ред. астында В.Ю. Баскакова.- М., 1993.

133

## ҚОСЫМШАЛАР

### Қосымша 1.

#### 1.1 Психологиялық-педагогикалық қолдау қызметі психологының құжаттамасы

#### ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГТЫҢ ОҚУ ЖЫЛЫНА АРНАЛҒАН ЖҰМЫС ЖОСПАРЫ

АТЫ-ЖӨНІ \_\_\_\_\_  
20... - 20... оқу жылына

**Ескертпе:** Педагог-психологтың оқу жылына арналған жұмыс жоспары Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің 2021 жылғы 16 қыркүйектегі бұйрығына сәйкес құрастырылады № 472. ("Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің кейбір бұйрықтарына өзгерістер енгізу туралы") және Әдістемелік

ұсыныстармен "Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау. 2019 ж. Жоспардың мазмұны Іс-шаралар Түрі Нысаналық орындалу мерзімі Ескертпе Нысан ЕКБ бар балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау қызметінің педагог-психологының жұмыстары белгіленген нысан бойынша төменде көрсетілген.

**1. Диагностика (Арнайы білім беру қажеттіліктерін бағалау және оқушыларға психологиялық көмектің мазмұнын анықтау)**

#### ООП

1. Психологиялық зерттеу

мүмкіндіктер мен қажеттіліктер) оқушыларды бақылау хаттамалары

оқушыларды:

1) сабақтардағы бақылаулар; сабақтарда (2 а, б нысаны);  
2) ата-аналармен әңгімелесу және әңгімелесу хаттамасы немесе толтырылған сауалнама;

3) тереңдетілген оқытудың хаттамалары;

зерттеп-қарау психологиялық тексеруден;

зерттеп-қарау

4) ұсыну  
(сипаттамасы) психологтың (3-нысан)

2. Алқалық талқылау

көріністердің болуы қиындықтар Оқушылардың мінездемесі (4-нысан)

оқушыны оқыту және олардың себептері

шақырушыларды Диагностика

оқудағы қиындықтар.

3. Мазмұнын анықтау

психологиялық көмек көрсету:

1) жеке құрастыру- 1) жеке жұмыс бағдарламалары

жұмыстың дамытушылық бағдарламалармен бірге;

оқушылармен бірге;

2) әзірлеу мазмұнын

134

жеке-дамытушылық 2) мазмұны жеке-дара-  
бағдарламалар (әдістер, тәсілдер, әдіс-тәсілдер)  
жағатыншылық бағдарламаларды  
және жетілдіру);  
3) құрастыру сабақ бойынша сабақ жоспарлары  
жоспарлар (рефераттардың инспектілер) жеке және заңды тұлғалардың  
жеке және топтық оқушылармен топтық сабақтар;  
оқушылармен өткізілетін сабақтар.  
4. Қайталама бағалау Оқушыларды бақылау хаттамалары  
қажеттіліктерді оқушылардың сабақтарда (2 а, б нысаны және т.б.);  
мұғалімдердің сұраныстарына.

Хаттамалар, талдау.

5. Сабақтар мен сабақтарға қатысу  
мектеп мамандарының

## II. Түзету-дамыту жұмыстары

1. Жеке және заңды тұлғалардың өкілдерінің жетілдіру жұмыстары  
топтық сабақтар кіші топтық сабақтардың .

2. Оқушыларға көмек көрсету Көрсетілген сабаққа қатысу хаттамасы  
ООП арналы сабақтарда (кезінде мектептің түрлері және олардың нәтижелілігі.  
қажеттіліктің болуы және бойынша  
мұғаліммен келісе отырып)

1) оқушыларды бақылау хаттамалары

3. Мониторинг табыстылық сабақтарда (2 а, б нысаны);  
іске асыру жеке 2) сабаққа қатысу хаттамалары;  
бағдарламалар 3) диагностика (тексеру)

135

## III. Профилактика және психологиялық ағарту

1. Әдістемелік ұсыныстарда сөз сөйлеу  
мектеп мұғалімдерінің бірлестіктерімен сөз сөйлеу жоспары мен материалдары,  
мектептің педагогикалық жиналыстары, презентациялар

2. Ата-аналар жиналысында сөз сөйлеу  
жиналыстарда. Өткізу

тақырыптық жеке тұлғалардың  
әңгімелесулер немесе тренингтер

3. Арналған тренингтер өткізу  
оқушылардың.

## IV. Кеңес беру

1. Жеке дара  
ата-аналарға кеңес беру (бойынша консультацияларды есепке алу журналы  
ата-аналардың өтініштері бойынша немесе  
қажеттілік). Консультацияларды есепке алу журналы

2. Жеке  
мұғалімдерге кеңес беру және  
мамандардың.

## V. Ұйымдастырушылық-әдістемелік жұмыс

1. Дайындық материалдар және  
басына қарай жұмыс орнының 1) картотека диагностикалық және  
оқу-әдістемелік жылдық дидактикалық материалдар;  
2) әдістемелік құралдардың картотекасы;  
3) қызметті байқау бланкілері  
оқушы сабақта (2 а, б нысаны),  
бланкілері сипаттамалары оқушының  
(3-нысан);  
4) барғандарды талдауға арналған бланкілер  
сабақтардың;  
5) оқу жетістіктері карталарының бланкілері

136

оқушылардың негізгі оқу пәндері бойынша

2. Бір жылға жұмысты жоспарлау  
және мамандарға.  
6)...

3. Оқушылар топтарын құрастыру  
үшін жеке тұлғалардың Бір жылға арналған жұмыс жоспары  
кіші топтық, топтық  
сабақтардың.

ЕҚБ бар оқушылардың тізімдері

4. Ресімдеу және жүргізу

құжаттамалар:

1) жұмыс кестесін құру;

2) кесте құру

сабақтардың;

3) журналдарды толтыру:

сабаққа қатысу, есепке алу

консультациялар.

5.

1) жұмыс кестесі;

2) сабақ кестесі;

3) сабаққа қатысу журналдары

4) консультацияларды есепке алу журналы

#### VI. Психологиялық қызметтің бір жылдағы қызметі туралы талдамалық есептер

5. Жылдық жоспарын жасау Жылдық рефлексивті есеп

рефлексивті есептің

137

### Қосымша 1.2. Апталық жұмыс кестесі

Аптаның күні	Балалармен өткізілетін сабақтар	Консультациялар мұғалімдердің ата-аналардың	Сабақтарға қатысу (бағалау ОП/мониторинг/т.б.)	Әдіс. жұмыс (өзірлеу және дидактикалық мата-ла, өткізу немесе қатысу семинарларда, шеберлік сынаптарында және т.б.)	Өзін-өзі тәрбиелеу сәйкес инд.жоспардың
Дүйсенбі					
Сейсенбі					
Сәрсенбі					
Бейсенбі					
Жұма					

138

### Қосымша 1.3. Оқушыға психологиялық таныстыру

Балаға психологтың ұсынуы  
мектептің психологиялық-педагогикалық қызметінің отырысы үшін

Ф.Оқушының М.А. \_\_\_\_\_ Жасы \_\_\_\_\_

Сыныбы \_\_\_\_\_

**I. Оқу іс-әрекеті.** Қызметті ерікті түрде реттеу:

1. Ынталандыру \_\_\_\_\_

2. Өзін-өзі ұйымдастыру және жоспарлау \_\_\_\_\_

3. Орындалуы \_\_\_\_\_
4. Оқу іс-әрекеттерін бақылау (сыншылдық) \_\_\_\_\_
5. Жұмысқа қабілеттілік \_\_\_\_\_
6. Белсенділік қарқыны \_\_\_\_\_
7. Сабақтағы тәртіп (сабақтағы тәртіп ережелерін орындау) \_\_\_\_\_

## II. Танымдық іс-әрекет.

1. Қабылдау (түрдің басым болуы немесе жеткіліксіздігі: есту-сөйлеу, көру, көру-кеңістіктік) \_\_\_\_\_  
Қабылдаудың объективтілігі, тұтастығы, құрылымы, тұрақтылығы және мағыналылығы \_\_\_\_\_
2. Зейін (түрдің басым болуы немесе жеткіліксіздігі: есту-сөйлеу, көру) орнықтылық, шоғырлану, таралу, ауыстырымдылық және объективтілік \_\_\_\_\_
3. Есте сақтау (есту-сөйлеу, көру, көру-кеңістіктік қабілеттерінің басым болуы немесе бұзылуы) \_\_\_\_\_  
Жад көлемі \_\_\_\_\_  
Есте сақтау, сақтау, жаңғырту ерекшеліктері \_\_\_\_\_
4. Сөйлеуді дамыту \_\_\_\_\_
5. Зияткерлік даму \_\_\_\_\_
6. Кеңістіктік және уақыттық қатынастар туралы түсініктердің қалыптасуы \_\_\_\_\_

## III. Эмоциялық-еріктік сала

1. Эмоциялық реакцияның ерекшеліктері \_\_\_\_\_
2. Қызметті ерікті түрде реттеу \_\_\_\_\_
3. Тұлғалық ерекшеліктер \_\_\_\_\_

139

## IV. Коммуникация

1. Мұғаліммен (басқа ересектермен) қарым-қатынас \_\_\_\_\_
2. Сыныптастарымен, басқа құрдастарымен қарым-қатынас жасау \_\_\_\_\_
3. Отбасы шеңберіндегі қарым-қатынас: ата-аналар, бауырлар, әпкелер, басқа туыстар \_\_\_\_\_

## V. Сенсомоторлы сала

1. Жалпы және ұсақ моториканың (дағдылардың) ерекшеліктері (жеткіліксіздігі, бұзылыстары) \_\_\_\_\_
2. Жетекші: қол \_\_\_\_\_ аяқ \_\_\_\_\_ құлақ \_\_\_\_\_ көз \_\_\_\_\_
3. Сезімталдықтың ерекшеліктері (жеткіліксіздігі, бұзылулары): көру, есту, вестибулярлық, проприоцептивтік, тактильді. \_\_\_\_\_

## VI. Әлеуметтік бейімделу және мінез-құлық

1. Әлеуметтік-тұрмыстық бағдар: ұқыптылық, өзіне-өзі қызмет көрсету (оның ішінде мектепке дайындық), үй жұмысы \_\_\_\_\_
2. ~~Дайындық~~ қоғамда жалпы қабылданған мінез-құлық ережелерін сақтау \_\_\_\_\_
3. Мінез-құлық ауытқулары: жаман әдеттер, жанжал, агрессивтілік, бағынбау, сабақтан қалу және т.б. \_\_\_\_\_
4. Қызығушылықтары, қызығушылықтары \_\_\_\_\_
5. Оң және күшті жақтары, әлеуетті мүмкіндіктері \_\_\_\_\_

**Психологтың қорытындысы** (өзекті даму деңгейі, көрсетілген салалардағы спецификалық ерекшеліктер, әлеуетті мүмкіндіктер)

## Оқудағы қиындықтардың болжамды себептері

### Ұсынымдар:

Күні \_\_\_\_\_ Психологтың аты-жөні \_\_\_\_\_

140

## Қосымша 1.4.

**Балалармен түзету-дамыту жұмыстарының жеке бағдарламасы (бағыттары мен мазмұны бағдарламалар)**

**Психологтың жеке және кіші топтық сабақтарының бағдарламасы аты-жөнімен оқушының \_\_\_\_\_ 1 тоқсанда 20..-20.. оқу жылының**



Жеке-дамытушылық бағдарламаның мазмұны

Бағыттар  
түзеу арқылы-  
дамыту жұмыстарының

Әдістер, тәсілдер, жаттығулар, ойындар

141

**Қосымша 2**

**Жабдықтар мен әдістемелік жабдықтардың үлгілік тізбесі  
психолог кабинеті**

I. Психологиялық тексеруге арналған әдістемелер:

- 1) танымдық іс-әрекетті зерттеуге арналған альбом: зейін, есте сақтау, қабылдау, ойлау;
- 2) кортикальды психиканы зерттеуге арналған нейропсихологиялық функциялар;
- 3) альбом үшін зерттеулер эмоционалды-еріктік салалар, тұлғааралық қатынастар.

II. Дамыту жұмыстарын жүргізуге арналған арнайы жабдық:

1. Еден жабдығы: төсеніштер; жұмсақ бұршақ қапшықтары, үлкен жастықтар; теңгерімдеу тақталары немесе дискілер; тоннельдер; сенсорлық жолдар; диаметрлі жабдықовиенікпенар (фигура); өткеншек-диск; өткеншек-торлар; арқан торы; швед баспалдақтары.
2. Аспалды жабдықтар (фигура); өткеншек-диск; өткеншек-торлар; арқан торы; швед баспалдақтары.
3. Басқа жабдықтар: салмақтар (қолдар, аяқтар үшін), кеудешелер; ойыншықтар, сурет салуға, мүсіндеуге арналған үлестіріме материал, тактильді сусымалы материал, жазуға арналған тренажерлар, сурет материалдары, секундомер және т.б.

